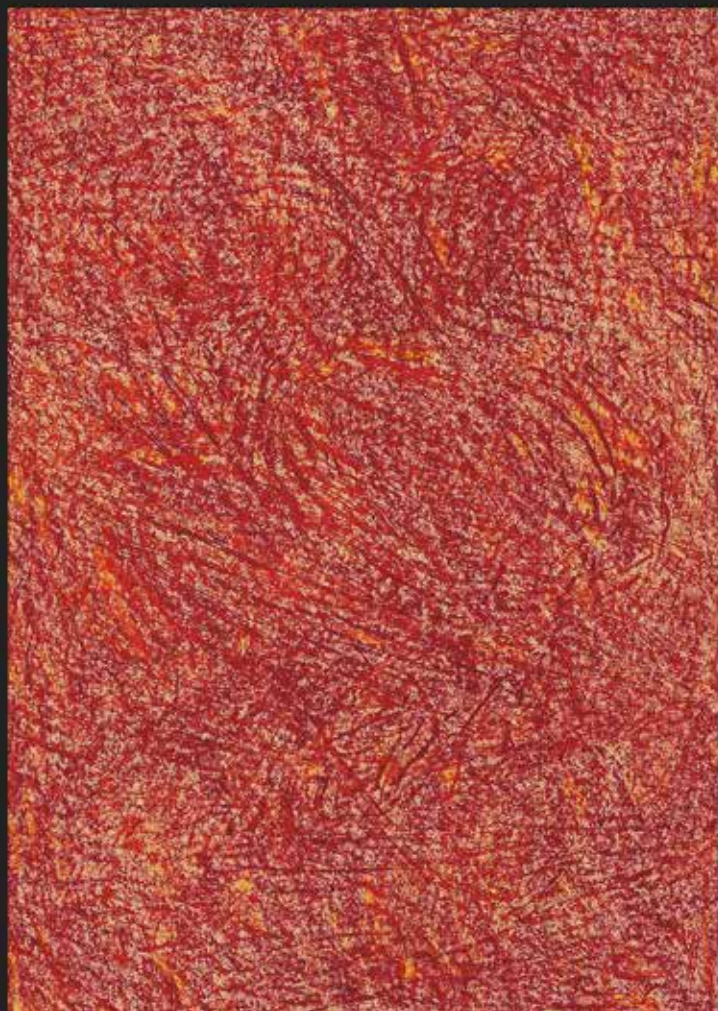

SENT

61-63

2022

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST I KULTURU

Glavni i odgovorni urednik
Enes Halilović

Grafička oprema
Milojko Milićević

Na naslovnoj strani
Božidar Plazinić,

Izdavač
Građanski forum
Novi Pazar

Poštanski fah 130
+ 381 64 15 29 225
eneshalilovic99@gmail.com

Lice Senta

Dejan Vukićević, <i>POREKLO</i>	
<i>PRIPOVEDANJA</i> , interview	5
Aleja splina	14
Amarkord ili varka	17
Prvi put s ocem na mokrenje	19

Fokus

Marjana Đukić, <i>SLABIJI SU</i>	
<i>POBJEĐIVALI MOĆNE</i> ,	
interview	22
Sóror Mariana Alcoforado,	
<i>PISMO PORTUGALSKE</i>	
<i>REDOVNICE</i>	29

Esej

Nebojša Bradić, <i>SVAKODNEVNA</i>	
<i>MELODRAMA</i>	51
Ibrahim Kalin, <i>EVROPA</i>	
<i>I TURCI</i>	55
Saša Radojčić, <i>KLICE</i>	
<i>I SEMENJE</i>	76
Sead Šabotić, <i>FUGA O DABLINU</i>	
<i>I NIKŠIĆU</i>	82

Poezija

Džan Judžel, <i>KINESKA</i>	
<i>PJESMA</i>	87
Erol Tufan, <i>O KUFERIMA</i>	88

Danil Fajzov, <i>KAKO ĆE DOĆI</i>	
<i>PROLEĆE</i>	97
Đoko Zdravevski, <i>STIHOVI</i>	105
Dragan J. Ristić, <i>HAIKU I</i>	
<i>SENJRJU ZAVRZLAME</i>	112
Božidar Vasiljević, <i>NOVE</i>	
<i>PESME</i>	114
Almir Zalihić, <i>PROLAZNOST</i>	118
Milorad Pejić, <i>CIK ZORE</i>	124
Rade Tanasijević, <i>ULAZAK</i>	127
Darko Daničić, <i>SLOBODNO</i>	
<i>VREME</i>	129
Miroslav Kirin, <i>ZDRAVO</i>	
<i>PJESMO</i>	132
Hana Gadomski, <i>VRTOVI</i>	136
Dragana Danilović, <i>TETKA</i>	143
Petar Miloradović, <i>LOV</i>	144
Dragan Ognjanović, <i>NOĆNE</i>	147
Nenad Jovanović, <i>STVAR</i>	152
Marijana Jovelić, <i>OKLOP</i>	157
Danijela Jovanović, <i>JAVNA</i>	
<i>MESTA</i>	159
Ivan Lalović, <i>JETRA</i>	160
Igor Borozan, <i>POSLJEDNJIH</i>	
<i>DANA</i>	161
Stanka Rađenović-Stanojević,	
<i>SIJEČ</i>	165
Milena Perović, <i>U TEGLI</i>	171
Slađan Milošević, <i>KVARTET</i>	172

Aida Šečić Nezirević, <i>IZ DNEVNIKA JULIJE K.</i>	175	Proza	Vasa Pavković, <i>ČUDNA ŽENA</i>	245
Ivan Despotović, <i>KRAJ VRSTE</i>	177	Zoran R. Tomić, <i>OGLEDALO</i>	255	
Nikola Živanović, <i>KASNI FLOBER</i>	181	Seida Beganović, <i>IDA I ASASINI REDA HAVANSKOG</i>		
Radoman Čečović, <i>ŠTA JE U RIJEČIMA</i>	183	KOLIBRIJA	261	
Svetlana Kalezić-Radonjić, <i>POPUT PONORNICE</i>	188	Rizo Kolašinac, <i>UKROTITELJ PATULJAKA</i>	267	
Tanja Bakić, <i>NIKOLA!</i>	191	Slavoljub Marković, <i>NOVELETE</i>	273	
Melida Travančić, <i>KRVOTOK</i>	193	Snežana Milojević, <i>PSIHIN SAN</i>	277	
Birsena Džanković, <i>SINGULARITET</i>	197	Kemal Musić, <i>ĆUTANJE</i>	281	
Tijana Sladoje, <i>S(J)EĆANJE NA MRAK</i>	205	Ljiljana Ćuk, <i>PSI</i>	284	
Milica Milenković, <i>ZA UTAKMICU ŽIVOTA</i>	210	Selma Hasanović, <i>OSOBA X</i>	290	
Marko Kragović, <i>TRI BILJKE</i>	212	Haris Ibrahimović, <i>DIPLOMATIJA</i>	291	
Safija Vehabović-Parganlija, <i>DVOR</i>	215	Amela Halilović, <i>SUSRETI</i>	292	
Ajtena Dreković, <i>SVE OVO</i>	219	Ana Miloš, <i>FANTOMSKA KOLA</i>	295	
Selma Asotić, <i>RECI VATRA</i>	221	Filip Grujić, <i>JEDNOSTAVAN</i>	300	
Martina Ilić, <i>RASTRGNUTA</i>	223	KOLAČ SA JABUKAMA	300	
Uroš Ristanović, <i>LETO ISPRED CRKVE U BISAMBERGU</i>	226	Dalila Pramenković, <i>TRI ZLATNIKA</i>	303	
Melisa Hećo, <i>KORACI</i>	227	Martina Milosavljević, <i>POPUT PRAHA</i>	307	
Aida Camović, <i>OJICE</i>	228			
Haris Plojović, <i>PRSTI</i>	230	Aforizmi		
Kosta Kosovac, <i>ČINIJA</i>	231	Aleksandar Čotrić, <i>KAKTUSI</i>	308	
Marija Maljević, <i>ZAUZDANA</i>	232			
Kamaronii, <i>NEVIDLJIVO</i>	233	<i>Krenuli su po Sentu</i>	312	
Amar Ličina, <i>POTEZ</i>	234			
Amra Kamberović, <i>JESTE</i>	236			
Belma Husović, <i>BREME</i>	237			
Merisa Misirlić, <i>MISIR</i>	238			
Ajla Mrguda, <i>BOJE</i>	240			
Hazir Župljanin, <i>OVCE BEŽE OD ZVONA</i>	242			
Željana Košanin, <i>PAMTIŠ LI, SRBINE</i>	244			

POREKLO PRIPOVEDANJA

Dejan Vukićević

interview

Dejan Vukićević (Kraljevo, 1965) diplomirao je svetsku književnost, magistrirao i doktorirao bibliotekarstvo i informatiku na Filološkom fakultetu u Beogradu. Objavio knjige priča (*Korota*, Narodna knjiga, 1998; *Aleja bizarnih kipova*, Rad, 2002; *Omama*, „Filip Višnjic“, 2007; *Nokat i meso*, Kulturni centar Novog Sada, 2016; *Privatna antologija*, Srpska književna zadruga, 2021) i romane (*Bodilo*, Građanski forum, 2005; *Cerebrum*, Čigoja štampa, 2012). Nekoliko njegovih priča prevedeno je na poljski, španski, slovenački, mađarski i rumunski, a zbirke *Omama* i *Aleja bizarnih kipova* prevedene su na poljski. Zbirka *Nokat i meso* biće objavljena u novosadskom Forumu na mađarskom jeziku. Bio je u širim i užim izborima za nagrade: Andrićeva, „Stevan Sremac“, NIN-ova, „Branko Ćopić“, Pečat vremena, „Biljana Jovanović“. Zaposlen u Narodnoj biblioteci Srbije.

Prvo sećanje?

Mogao sam imati tri ili četiri godine jer se scena dešava u dvorištu iznajmljene kuće (potom smo se preselili u našu, novoizgrađenu), dakle 1968. ili 1969. godina je. Po ogromnom dvorištu bez ograda popadao je sneg, od tog bleštavila teško razaznajem kabastu priliku koja korača dvorištem. Otac je i inače bio kabaste prirode, ali njegove gabarite poprilično je proširilo nešto što drži u rukama. Kroz prižmirene kapke nazirem i da je nasmejan, što me pomalo zbunjuje jer sam ga takvog retko gledao. Čujem baku kako mi govori: Vidi, kupio ti tajko televizor!

Dominantan strah u detinjstvu?

Moja baka je vavek bila zabrinuta da li smo brat i ja jeli i da li smo dovoljno pojeli, strahovala je da ne ostanemo gladni. Razumljivo je to sasma, ako se na umu ima da je živela u teškim vremenima, da je bežala od rata, gladi i nemaštine. No, posledica svega toga bili su neumereni kilogrami koje smo brat i ja nosili. I zbog njih trpeo sam tokom čitavog detinjstva strah da mi se ne prilepi nadimak Debeli, kojega sam se užasavao. Nekako sam ga na čudne načine uz pomoć svakakvih veština i dovijanja izbegavao, ali bio je jedan dečak kojeg smo zvali Koska, ne zbog toga što je tako izgledao, već zbog prezimena Kostović, koji je znao ponekad da me tim prilepkom oslovi. Tako sam bio prinuđen da mu se na svakakve načine dodvoravam ne bih li mu se omilio i ne bi li „zaboravio“ da me tako oslovi. Toga sam se potom, kroz život, prilično stideo.

Začudno je to što sada, dok ovo pišem, kilogrami s mene odlaze bez moje volje, a da me to nimalo ne usrećuje.

Radost?

Ako ne računamo već pomenutu radost prvog televizora, koja to zapravo i nije bila, jer nisam mogao imati predstavu šta

je to uopšte televizor, moje radosti detinjstva bile su igranje fudbala, na livadi, na školskom odmoru, gdegod i kadgod, kasnije ples u disku, zapravo na igrankama, prvo skakanje uz Pekinšku patku, potom igranje uz novotalasne bendove, porodični odlazak na kraju školske godine na kolače u park, pored Ibra.

S plesom sam završio već sa petnaest godina, iznenada, ničim izazvan, na podijumu, samo sam stao i više nisam zaplesao. (Sve do žurke koju smo žena i ja napravili u poznijim tridesetim godinama, kada me je nešto što sam osetio u muzici Prodidžija nateralo da zaigram. A onda opet potonem u život bez igre.) Nešto tako dogodilo se i s fudbalom. Najednom, s navršenih sedamnaest, shvatio sam, zapravo više osetio, da je kraj, da ne umem da ga igram. Otada samo ga gledam. Mada, često mi se javi poriv, kada vidim dečake kako se dobacuju loptom, da uletim i zaigram se s njima. Ali namah se setim da sam matorac i da ne treba to da radim. Jer nije lepo deci kvariti igru, bez obzira što i danas umem da pimplam loptu dvadesetak, bogami i trideset puta.

Igre?

Odgovor se, takoreći, sastoji u prethodnom pitanju. Toliko smo voleli i igrali fudbal da smo odlazili na igralište i u vreme onog malog odmora od pet minuta.

Ali žmurke su mi, sve u svemu, bile najjače. Posebno na pragu puberteta. Skrivanje s tek propupelim curecima. Zbijanje na što manji prostor, tobož da nas ne vidi onaj što žmuri. Dah u dah. Klikeri na mestu budućih grudi.

Učiteljica?

Učiteljica, s tako učiteljskim imenom – Milka, bila je krupna, skladno građena, žena-majka. Ali znala je da pusti potpuno ravnu desnu ruku i uz pomoć centripetalne sile (ili fugalne,

nikad to nisam naučio) da odalami šamarčinu koja je imala težinu pesnice. Nisam osetio, ali bilo je i metodom opservacije jasno da je tako.

No, iako je, velim, bila majčinski nastrojena, dobrohotna i vazda nasmejana, najviše je pamtim po jednom događaju zbog kojeg i danas porumenim od stida ko jabuka. Elem, zadržali smo se s odmora na grudvanju, ko je mogao da odoli onom mokrom, snegu savršenom za grudvanje, postrojila nas je pored zida i, posle kratkog urlanja, krenula da šamara jedno po jedno, čak i devojčice. Kad je stigla do mene, zaustavila se. Držim, do današnjeg dana, da je to uradila zato što mi je majka radila u školi, a i neko vreme su se moji, ona i njen suprug, kućno posećivali. Obuzeo me je stid, koji me, evo do ovih dana nije prošao. Zašto nisam reagovao, zašto nisam stao u zaštitu Sonje, koja mi je još pride bila i komšinica, zašto nisam tražio svoje sledovanje koje su svi pre mene dobili? Ne znam. Ostao sam, jednostavno, nem.

Tada sam bio najbliži školskim batinama. Koje nikada nisam popio. A, eto, trebalo je.

Bajke?

Bajke mi nikada nisu ništa posebno značile.

Prva priča?

Prvoj napisanoj priči prethodi prva napisana pesma. Ležao sam na Prvoj hirurškoj klinici čekajući prvu operaciju. I tako ležeći i čekajući dobio sam inspiraciju. Dve pomorandže prepolovio sam prstima, kao što se polovi jabuka, i isisao meso zajedno sa sokom. Tako sam došao na ideju da

*pomorandže vole da se ljušte
al sam danas zajebao dve*

Potom je usledilo još tridesetak pesama. A onda sam, kao i s plesom i fudbalom, okončao s tim.

A prva priča izašla je iz šinjela Milorada Pavića. Ubrzo sam uvideo da se to tako ne radi i napisao još jednu u kojoj sam obavio lapot nad Miloradom. I nastavio da koračam svojim stopama.

Prva knjiga?

Ako se pod ovim podrazumeva prva knjiga koju sam zavoleo, s kojom sam se srodio i koja bi mogla da stekne status prve knjige detinjstva, to nipošto ne bi bila ni *Alisa*, ni *Minhauzen*, čak ni *Orlovi rano lete*. To bi bila knjiga *Til Ojlenšpigel*, o dogodovštinama britkoumog, veštog, spadalačkog, vagabundskog Tila, junaka mog detinjstva. Taj je nadigravao sve odreda, proste ljude, krojače, sluge, ali i one učene, po rangu, a rangove je upravo ismevao, iznad njega. No, meni se činilo da nikoga nema iznad njega, bar ne po inteligenciji, inventivnosti i kreaciji. Tome sam nekako kroz, kako bi rekao mnimi literata, tzv. život i stremeo. A zašto nisam uspeo, vrag bi ga znao. On svakako. Ukoliko se, pak, ovde mislilo na prvu objavljenu autorsku knjigu, nema se šta mnogo pripovedati. Priče su to o raznim smrtima, zato i nosi taj sumorni naslov – *Korota*. Jedno vreme cvetao je u meni strah da prototipovi mojih junaka zaista i umiru, da postoji nekakva volšebna konekcija između smrti u pričama i smrti u tzv. stvarnosti. Ali sam ga se oslobodio, iz najprostog razloga što svi pre ili kasnije...

Vojska?

Za razliku od većine, verovatno, vojsku ne pamtim po lošem. Zaboravio sam i prve tri nedelje nekupanja (to je, i pored nedavnog iskustva s klinike, ostao moj lični životni rekord; ovde moram dodati još jednu fusnotu: posle klinike sam konačno shvatio zašto je naslov knjige mog druga i ispisnika Milena Alempijevića dobar – *Sreća okupanog čoveka*), i otvorenu ranu na repu koju sam nosio polovinu jedne godine, zaplašen od oficira da „nemoj vi meni da tražite lekara i poštedu svaki drugi dan“,

i odbijanje da me posluže u kafiću zato što nosim uniformu. Grad moje vojske bio je Niš, zavoleo sam ga tada a ta ljubav samo je rasla do sada. To je i moj nesuđeni studentski grad a sve zbog jedne Nataše zbog koje sam i upisao onde psihologiju, koju mi je prethodno predavala, i naterao oca da mi „sredi“ da onde odslužim vojsku, jer se ona tamo beše vratila. To kako sam je u tako velikom gradu pronašao neću nikada napisati. Jer bi mi svi rekli ala lažeš. O Nišu sam napisao i jedan traktat, ali sudbina mu ne beše da bude objavljen.

Da li si nekad cenzurisao sebe?

O, da. U poslednjem trenutku pred pokretanje štamparskih presa neko je pročitao rukopis, shvatio da prokaženi pasus može biti ona grudva koja će prerasti u lavinu, dao signal i crvena lampa se upalila. Zamoljen sam da izbacim ili preinačim pasus. Rekao sam da stvar mora da prenoći, ujutru dobro promislio hoću li opet, po ko zna koji put, tražiti izdavača, mogu li to. Zaključio sam da ne mogu i neću. Probao da napišem iznova pasus u kojem neće biti ničeg eksplicitnog, već obavijenog sfumatom, a da se suština ne promeni. Svidela mi se nova verzija. Pristao sam.

Jesam li samog sebe ubedio da je nova verzija bolja? Ne znam i ne verujem da ću saznati.

Poreklo? Stablo? Nasleđe?

Moje poreklo je crnogorsko-šumadijsko, dakle srpsko. Pradeda po ocu je s Police, sela nadomak Berana, baba po ocu je iz Dapsića, isto tako. U Dapsiću sam boravio u ranoj mladosti, i u nekoliko mahova prolazio, na putu za crnogorsko more, ama sve nešto ili oko ponoći, ili u svitanje, pa nisam hteo nikoga da budim. Na Polici nisam nikada bio, i žalim za tim. Praded je, nekom mukom, u nekoj od mnogih bežanija, prebegao s porodicom u Erčege, kod Ivanjice. Ni u Erčegama nisam nikad bio. A imaju tako neobično, bezmalo mitsko, ime. Deda Milić, po kojem se

i dan-danas zove toponim, tamo negde, kod Ivanjice, Milićeve livade, hteo je promenu, pa je, čuvši da se kod Pazara zemlja prodaje u bescenje, otišao onamo s rođakom i kupio celo jedno selo, tako su mi, barem, pričali – Bobovik. Tu se začeo i rodio moj otac Radoslav, no kratak mu vakat beše suđen za Bobovik. I za ovaj svet. Tamo je živeo samo do srednje škole, a na svetu šezdeset i dve godine. Bogzna hoću li ja toliko sastaviti.

Majka je, kao što rekoh, šumadijsko dete, lepa, prelepa Gružanka, iz Pajsijevića. Roditelji joj umreše mnogo rano, i to ju je obeležilo. A i mene jer pamtim odlaske s njom na groblje, paljenje sveća i njene grcaje. Roditelje je sastavilo Kraljevo, Poljoprivredna škola na Ratarskom imanju, na brdu iznad grada. Odlučili su da kuću podignu u Mataruškoj Banji na besplatnom placu i s povoljnim kreditom. Sve što je ostalo od polovine sela Bobovika sleglo se samo u temelj, za više nije bilo. Od oca sam nasledio oblik ruku i prstiju, inteligenciju, tvrdoglavost i štedljivost. Od majke lik, građu, upornost i, kad zatreba, rasipnost. Od oboje bolest sa smrtnim ishodom.

Šta je najteže u biblioteci?

Meni, barem, u biblioteci ništa nije teško. Naprotiv. Kada sam još onomad, kao početnik, u kraljevačkoj biblioteci sišao po prvi put u depo, da s ostalima radim na reviziji fonda, svi su nekako puktali, gundali, žalili se, na udisanje prašine, na nedostatak kiseonika, na prljave ruke. Meni je boravak u depou i upoznavanje s tim sakrivenim delom fonda, koji se možda nikad više neće pojaviti u redovnom fondu, sa kolekcijama pre svega književnih časopisa – bio praznik, radost za oko i prste. I dan-danas kada se nađem u najvećem depou knjiga u zemlji, osetim ushit, svaki put iznova, prisustvo knjiga na mene deluje sedativno. Relaks.

Slagao sam. Postoji jedna stvar u biblioteci koja je najteža, međuljudski odnosi. Razna podmetanja, spletkarenja, dodvo-

ravanja, umišljanja, loša rukovođenja. Ali to nije nešto što odlikuje samo biblioteke, toga ima svuda.

I opet sam slagao. Kad godinama, pa i decenijama, radiš iste poslove, to je najteže u biblioteci. Kao i bilo gde na svetu.

Pisac kojem se stalno vraćaš?

Zapravo i nemam pisca kojem se stalno vraćam. Previše je knjiga na ovom svetu da bih se vraćao pročitanim. Omiljene pisce, to da, svakako. Neću ih nabrajati, nalaze se rasuti po mojim knjigama. Kome je do toga, neka traži.

Note?

S muzikom sam konektovan toliko davno da se više i ne sećam kada se to desilo. Oduvek mi je mnogo značila. Nerado, ali iskreno, dajem joj primat nad svim ostalim umetnostima. Zbog univerzalnosti, valjda, muziku može svako doživeti. Najupečatljivija mi je ona scena iz filma Tajna Kaspara Hauzera, mladić koji je dvadeset godina čamio u podrumu, a onda pušten na slobodu, po prvi put sluša sviranje na klaviru i ushićeno govori šta je doživeo, još uvek bez dovoljnog govornog i jezičkog aparata, da je osetio nešto u grudima, nešto neobjašnjivo. Nisam video bolji prikaz muzike.

Postoji jedna kompozicija koja mi znači mnogo više od ostalih, a veoma rano sam počeo da slušam klasičnu muziku, i čuo sam ih zaista mnogo. To je Betovenova Mesečeva sonata. I to se ne može opisati. Treba je samo slušati. I slušati.

Ako bih morao da odaberem nešto tako ali van univerzuma klasične muzike, bila bi to Blekova (Black) pesma Wonderful life. Ništa tužnije i, istovremeno, poletnije nisam čuo. Na tužan način slaviti život. A on je svoj ubrzo okončao u nekakvom banalnom saobraćajnom udesu.

Kome pokloniti knjigu?

Ovde se verovatno mislilo na to kome pokloniti svoju autorsku knjigu, a ne knjigu uopšte. Ja svoje knjige poklanjam pre svega najbližim prijateljima, onda kritičarima koji su se bavili mojim delom, pa i onima za koje procenim da bi ih moglo zanimati, rođacima i komšijama koji pokažu interesovanje za to što pišem, lunaticima u kojima prepoznam notu sličnog ludila, ili bar sličnu sklonost ka bizarnom, bibliotekama jer je to dobar način da se pruži mogućnost za čitanje. Posle izlaska svake knjige napravim fajl koji nazovem, recimo, *Bodilo*, kome sam ga dao, ili *Omama*, kome sam je dao... U njemu su imena koja krenem da bojim zelenom bojom pošto knjigu poklonim.

Poslednju knjigu poklonio sam hirurgu koji mi je izvadio bubreg. Uradio je to na Svetski dan bubrega.

Razgovarao: Enes Halilović

Dejan Vukićević
ALEJA SPLINA

- Slobodno?
– Da, da, svakako...
– ...
– Bojim se da ćemo morati da pređemo za šank ili, još bolje, za neki sto gde već ima nekog. Ljudi su bezobzirni, mogao bi neko da sedne na nas. Ako smem, kojim povodom? – otpio je preostali gutljaj iz šoljice, koja se tu zatekla, čim su prešli za drugi sto i seli, bez pitanja.
– Trebalo je da se ovde sretnem sa verenikom...
– I, onda...
– Nesreća – okrenula je glavu da bi se videla duboka brazgotina.
– Sažaljevam, sažaljevam...
– Vi?
– Molim?
– A vi?
– Ah, ja... da. Seta, obična seta za prošlim. U stvari, nikako da me prođe želja za duvanom. I kafom, jakom kafom – okrenu se i na preneraženo lice suseda ot-pi iz njegove šoljice. Sve do danceta – prosto, ne mogu da odolim. Poslednjih sam godina batalio i jedno i drugo, a sad, eto, ne mogu. Ni bez jednog, ni bez drugog.
– ...
– Lepi ste... i sa tim... sa tim još i lepši. Daje vam neki oreol patnje, tako nekako.
– Hvala...
Ćutali su gledajući jedno drugo naizmenično. Sve dok njihov pripiti sused nije kresnuo upaljač i prekinuo čaroliju. A onda je on doživeo čaroliju kad je tek pripaljena cigareta izgorela u dah. Pepeo se srnio na kockasti crveni čaršav.
– Ah, ne...

- Šta se desilo?
– Oh, on... upravo je ušao... Okrenuo se i pogledao dok je ona obarala treptavi pogled u zemlju.
– Prvi ili drugi?
– Molim?
– Prvi ili drugi od dvojice mladića koji su ušli?
– Ah, prvi... onaj sa loknastim zulufima.
– Gospođice, nemate razloga za žaljenje...
– Zašto, poznajete ga?
– Da – skinuo je munjevito sa konobarovog pladnja šoljicu s kafom, sasuo je i vratio nazad – da, odlično ga poznajem i tvrdim vam da treba da žalite za njim koliko i za lanjskim snegom. Eh, eto kako se otme čoveku. Lanjski sneg...
– Ležanje u avgustovskoj travi...
– Kubanka u nozdrvama...
– Neočekivani orgazam...
– Miris roštilja sa svešću o pivu u frižideru...
– Široki gutljaji mleka iz šerpe...
– Ah...
– Eh... – čuo se glas pevačice koja se nije videla, tako da je možda dolazio i sa radija: *Cveta trešnja u mom vrtu... proleće se na put sprema...*
– Pričajte mi o njemu, molim vas.
– Gospođice, ali upozorio sam vas...
– Svejedno, sad je ionako svejedno...
– Dobro, kako hoćete. Vaš verenik vas je varao, gospođice...
– Ali, kako vi to možete da znate?!?
– Znam, pouzdano znam. Varao vas je sa mnom... – usta-de, uze iz pepeljare sa su-sednog stola nedovršenu cigaretu, povuče veliki dim i ugasi je u pepeljari na njihovom stolu, uz nevericu suseda koji je odjednom video dva opuška umesto jednog – i to nije sve. I vas i mene varao je upravo sa mladićem koji je ušao sa njim. Ja to više nisam mogao da trpim i zato sam uradio to što sam uradio.

– ...
– Te njegove lokne koje ste pomenuli malopre. Ah, draga moja, one su me izluđivale jedanaest godina...
– Ali, kako je moguće, pa on ima samo dvadeset i pet...
– Lako je moguće, gospođice. Predavao sam mu u školi...
– Ah... Oh...
– Jeste, lepo ste opisali tih mojih jedanaest godina.
– Mislim da bi... rano je... da bi trebalo da pođemo...
– Da, svakako, samo da nešto obavim... – uzeo je sa jednog stola čašicu i iskapio je, kao neko posle tri provedena meseca u pustinji, sa drugog tek zapaljenu cigaretu.

...sve je isto u mom kraju, samo mene više nema...

Prešli su široku ulicu, prošli kroz masivnu kapiju.

– Ja sam u ovoj ulici bočno, pod onim platanom, ali otpratiću vas.

– Ima nešto što vam nisam rekla. A ni njemu. Ja to nazivam zarađivanjem za život. Naš narod bi prostije rekao: kurva. Čak sam pokušala i u porno industriji, velike su pare tamo, znate. Ali nije mi išlo, nekako nisam umela da se pretvaram. Dali su mi samo da obrađujem one koji izlaze pred kameru u erekciji. A on mi je bio ulaznica za nov život... I onda...

Onda su me pokupila ta kola... A vi?

– Molim?

– Mislim vi? Kako ste dospeli ovde?

– Mmmda. Greškom. Ili s namerom, kako se uzme. Najtačnije bi bilo: s namernom greškom.

Razočaran njegovim neverstvima, odlučio sam da prekinem sa tim. Ali da živim bez njega nisam mogao. I onda, da bih ga fascinirao, eventualno – stavio u položaj osumnjičenog, smislilo sam to sa komadom leda. Okačio sam ga ispod tavanice, legao leđima na pod a napravio mehanizam da mi, pri prvom pokretu, led rasturi utrobu.

Kad se otopi ne bi se znao uzrok smrti, tako sam hteo da se malo poigram sa islednicima.

Međutim, dok sam ležao na podu gledajući tu gromadu nad sobom, predomislim se. U stvari, setim se da je led ipak voda, a ja, inače, imam fobiju od vode. U taj čas čuo se telefon, pomislim on je, krenem i – šta je bilo posle, znate.

– Da... evo, stigli smo. Ja sam ovde, na periferiji. Do Zadušnica ne mogu vas ponuditi ni kafom, ni cigaretama, ali ako želite, svratite...

– Nadam se da znate šta poziv stranca u ovo doba znači?

AMARKORD ILI VARKA

U koštici juna, kad školska zvona utihnu i sa lipa se, kao kâd, spuštaju tromi, otežali mirisi i čuje pčelinji bruj ponad glava prolaznika – moja porodica je, tradicionalno, izlazila da svečano proslavi kraj školske godine i uspeh, odličan dakako, svoga podmlatka.

Bila bi to, po pravilu, nedelja, što ranije iza ručka jer su pripreme obavljene još u toku prepodneva. Baka u crnoj marami, običaju ponetom iz brda Montenegra kad su sve žene nosile crninu za umrlim kraljem, vezanoj ispod vrata, i cipe-lama-patofnama, uniformi banjskih starica. U zadžepku je držala zgužvanu maramicu i u njoj dve-tri kocke šećera, ako joj pripadne muka, i nešto novca.

Otac, u socijalističkoj uniformi – jednostavnoj košulji kratkih rukava s maljavim i masivnim udarničkim rukama, zadenuće značke s Titovim potpisom i jednostavnim pantalonama na ivicu.

Majka je uvek na taj dan pravila punđu, zabrinuta da je nešto nepredviđeno ne poremeti. Češljala bi nas više puta pre polaska, mirisala takođe.

Mlađi brat i ja bismo se jurili po kući s vodenim pištoljima ili, bežeći od novog češljanja, skakali po zelenom otomanu koji je imao još uvek dobre, jake federe i mirise starine. Sveže ošišani, s istim frizurama tako da je nemoguće ne pogoditi da se

radi o braći, u pantalonama šivenim kod istog krojača, krenuli bismo ispred ostalih, s osmesima namenjenim kolačima koji nas čekaju u poslastičarnici na Ibru, kod Makedonca.

Te godine otac je imao iznenađenje za sve nas. Idemo u susednu banju, veću i lepšu od naše. Početak leta mnogo je obećavao.

„Tristać“ neoplave boje vozio nas je kroz livade prošarane cvećem. Uživali smo u bakinim pričama, čak i brat koji nije podnosio put. Kroz prozor je kradom ulazio neki šeretski vazduh, lepršav, razigran, razvlačio nam usne u osmehe i odlazio kroz drugi prozor.

U banjском parku teško je bilo disati od mirisa lipa koji je padao poput smole. Jeli smo sladoled u bašti restoracije na ivici parka, začuo sam zvuke iz daljine i krenuo ka njima.

Na tremu obasjanom suncem banjski orkestar svirao je. Nikad pre toga tako nešto nisam video. A ni čuo. Svirali su veselo, a ja sam čekao kad će onaj s brkovima iz zadnjeg reda lupiti tanjirima. Onda su zasvirali neku klasičnu melodiju. Činilo mi se kao da sam flaša koja se ispunjava do vrha. Kad je tečnost stigla do pluća, tu je nešto zatitralo.

Iz omame izvukao me brat. Stavio mi ruku na rame i rekao da je otac našao fotografa. Krenuli smo nazad trčkarajući, već sam zaboravio na orkestar, kad ugledah kako nam u susret ide moja kosooka razredna simpatija s porodicom. I ona je položila odlično i došla ovamo da se to proslavi. Prolazeći mimo njih upinjao sam se da ne gledam u nju, i nazvao dobar dan. Ni brat nije primetio moju zbunjenost. Posle nekoliko koraka okrenuo sam se i počeo da hodam unazad, u času kad je i ona to isto uradila.

Dugo smo tako hodali gledajući se, sve dok nisam udario o kantu za smeće.

Otac je usrdno pravio raspored za slikanje, mamio osmehe na lica praveći grimase sa brkovima, platio fotografu po završenom poslu.

Ta slika na kojoj smo svi srećni, opijeni lipovim cvetom a ja i muzikom i kosim očima, ostala je samo u mojoj glavi. Fotograf je bio neki prevarant kojeg više nikad nismo sreli i u čijem aparatu nije ni bilo filma.

PRVI PUT S OCEM NA MOKRENJE

Slike se smenjuju.

Njegov širok osmeh uramljen brkovima koji bi se, pre ili kasnije, pretvarao u setni izgled izgadnelog uličara što je sebi dozvolio osmatranje izloga radnje s delikatesom. Zajedničke vežbe, na drugoj, u retkim treznim jutrima. Čekanje do kasno u noć i njegovi iznevereni dolasci, na trećoj.

Dečak stoji i maše osmehujući se. No, u magnovenju, shvatam da je to neki stvarni dečak koji kraj pruge veselo pozdravlja putnike iz voza u kojem sam i ja. Koliko puta me je, mislim, neko nasmejano dete raširenih ruku pozdravilo a da nisam odgovorio. Koliko sam ovakvih previda napravio?

Na mutnom staklu moj odraz i ruka koja mi odmahuje.

S druge strane prozorskog okna slike gradova, krajolika. Odlazim do klozeta na kraju vagona, gledam preko ramena kako ulazi u pisoar jedine lokalne kafane, staje tik iza mojih tek zamomčenih leđa ne upazivši me. Mokrimo dok nešto mrmlija o čemeru, besmislu, promašenosti, pritom se klateći i kvaseći pod. Ne javljam mu se, kako su nam se životi ukrstili na čudnom mestu, razmišljam. Dok se gleda u ogledalu, ponavlja: Šta osta od onakvog čoveka?

Pokušavam, kasnije, da se zblížim s njim, no ubrzo uviđam da je nemoguće gledati to dugo i tiho kafansko samoubistvo, naočigled i uz nesebičnu pomoć drugih.

Odlazim na studije, što dalje, preskačući obližnji univerzitetski grad, ispiti postaju dobar izgovor za retka viđanja. To što mi sada javljaju za njegovu iznenadnu bolest jedino,

valjda, mene ne iznenađuje. Svaka je bolest redovna, njega je život zaskočio.

Gledam kako na izmaku kućne slave, jedne od retkih na kojima sam, sumanuto vičem: Sve si upropastio! Svetislav ti je ostavio hektare njiva i šuma, sve si raskrčmio! dedovinu si mi, bre, popio! dok on poluspuštenih kapaka, otvorenih usta, zblanuto sluša povijene glave.

Sa železničke stanice odlazim na kliniku, ultrazvuk može da pogreši, skener je vrhovni klinički bog, kaže lekar ravnodušnim glasom, možete poći sa mnom, već smo počeli.

Mršavo, izmrcvareno telo, nago do pojasa, u sali bez grejanja, do pola u kapsuli, povremeno se pridiže da vidi jesam li stigao. Diši... ne diši... diši... ne diši... čuje se autoritativno hladni, jednolični glas mašine.

Šta je poslednje što će mašina reći, pomišljam dok čekam u hodniku da dođe lekar s presudom. Odvaja me na stranu, spušta pogled.

Rezultati su dobri, kažem, otpuštaju te s klinike. Ćuti, ne sluša, u oči me gleda. Ne veruje.

Vodim ga kući koju je odavno prodao, ali u kojoj i dalje živi, kao podstanar. Ona širi stari, dobro poznati, miris. Još iste noći traži više puta, zbog lekova, da mokri. Odlazimo zajedno do kupatila. Drugi put domogao se ragastova. Treći put uspeva da ustane.

Onda se krevetom koncentrično mlaka mokraća širi, kao i osmeh blaženim licem. Sve teže i ređe diše. Ne diše. Diše.

Ne diše.

Na četrdesetodnevni pomen dolazim s malenom kćerkom. Gazda neće, dok ja ne dođem, da izda kuću. Stvari pripadaju njemu, na račun neplaćenih stanarina. Žene su već iznele očevu odeću, nešto bacile, ponešto razdelile Ciganima.

Kćerka iz naherenog ormara vadi plastičnu loptu na naduvavanje koju smo pri poslednjem boravku zaturili. Nalazim

samo brijač koji sam mu tada ostavio, njegov je postao neupotrebljiv. Ispumpaj je, kažem iz kupatila, da je spakujemo.

Odjednom čujem pesmu *Kafu mi draga ispeci* i, u ogledalu, njegov lik u kasno nedeljno jutro. U brijaču, kad ga otvorim, nešto belih i crnih kratkih dlačica. Istresam ih na papir i presavijam ga. A tiiii, a ti, a ti, a tiiii, pevuši kći.

Stani! ubrzo vičem, ko je naduvao loptu? pitam. Pa, deka, kaže.

Razmišljam šta je od oca ostalo a dlačice iz brijača klize s nagnutog papira u klozetsku školjku. Ostaje, shvatam, samo dah zarobljen u kćerkinjoj lopti dok ona peva: A tiiii, a ti...

SLABIJI SU POBJEĐIVALI MOĆNE

Marjana Đukić

interview

Marjana Đukić, profesorka je francuske književnosti Filološkog fakulteta Univerziteta Crne Gore. Autorka je knjiga *Žan Ruse – Teorija romana, U potrazi za romanom, Francuski roman srednjeg, XVI i XVII vijeka* i *Proizvodnja literarnih vrijedosti*. Članica je uređivačkog tima naučnog časopisa *Književna istorija Instituta za književnost i umetnost u Beogradu*. Oblasti kojima se bavi u nastavi i u radovima jesu francusku književnost

srednjeg vijeka, frankofone književnosti, teorija i istorija romana, istorija književnosti.

Prva riječ koji ste izgovorili?

Na početku nije riječ. Pogled je na početku i na kraju. Dodir možda. Riječ dolazi mnogo kasnije. Razmišljam da li bismo progovorili uopšte da nas ne uče riječima.

Vaše prve igračke?

22 Lutka, slikovnice, kocke od kojih se moglo napraviti više slika...

SENT

Vaše igre?

Lastiš je bila generacijska i rodno određena igra sedamdesetih. Bilo je mnoštvo kategorija zapravo sa tim komadom lastiša. Igrali smo i školice, žmurke.

Kao dijete želeli ste da postanete?

Fascinirala me je riječ književnik, književnica. Govorila sam da mi je majka književnica. Kad sam joj ispričala da sam u punoj čevabdžinici rekla šta joj je zanimanje, slatko se smijala. Imala sam, dakle, riječ i rezultat, knjige. Proces između ta dva punkta nije bio u mojim razmišljanjima.

Prvo slovo koje ste naučili?

Ne znam, možda M.

Šta Vas je rastuživalo?

Vjerovatno svašta dok nisam ostala u bolnici nekoliko mjeseci, kad sam imala 5 godina. Od tada, od te tragedije i tog užasa, sve ostalo je bilo izbrisano.

Društvo u najranijem djetinjstvu?

Provodili smo mnogo vremena kod babe pa su mi društvo najčešće bile dvije sestre od tetke. Moja sestra je četiri godine starija i u to doba joj nismo bile zanimljive. Bilo je mnogo djece ispred zgrade, kako smo govorili tad. Imam i danas prijatelja iz tog perioda i vrlo su mi dragocjeni. Drugačija su to prijateljstva od onih koja ostvarujemo kasnije. Nema suviše priče, objašnjenja ko si, odakle si, zašto si donio neke odluke...

Šta Vam bijaše najteže u školi?

Dosada. Čitala sam knjige na oba pisma prije škole pa mi je učenje slova bilo beskrajno nekorisno vrijeme. Teško mi je bilo i da ispunjavam stranice kosim linijama i ostalim vježbama za pisanje. To je razlog zašto nemam lijep rukopis.

Učiteljica?

SENT

23

Na moju veliku žalost, imala sam učitelja. Ne pamtim ništa loše u vezi sa njim ali jednostavno sam htjela da imam učiteljicu. Čak je on u nekom trenutku otišao, ne znam zbog čega, a došao je drugi, opet učitelj. Previše.

Predjeli Vaše djetinjstva?

U Rožajama, centralna ulica grada, bez mnogo automobila, širokih trotoara. Popodne, mislim od pet sati, bilo je potpuno bez saobraćaja, i onda je sve to postajao prostor za druženje i igranje. Ljeti je bilo najveselije. Dani su trajali beskrajno dugo.

Šta ste čuli o Vašim precima?

Čini mi se da je zajedničko tim pričama da su svi morali da se sele, da su neki odlazili, neki su se vraćali. Umjesto porodičnih mitova mislim da bi bilo zanimljivije da uradim DNK analizu pa da saznam koga sve tu ima.

Preci koje ste sreli?

Moje dvije izuzetne bake. Jedna je bila stabilnost, mudrost i toplina. Druga je duhovitost, sloboda i nježnost. Prva, od oca, otišla je davno. Sa drugom sam imala sreće da se družim dugo. Ona je izvor prvih priča, divno je pripovijedala. Uvijek je bilo humora i veselog duha, a slabiji su pobjeđivali moćne.

Zašto su Francuzi tako ljubazni u Francuskoj?

Francuzi su uvijek ljubazni. Jedna po kontinuitetu velika kultura razvila je način komunikacije koji se formira vaspitanjem. Moram reći da cijenim ljubaznost, olakšava komunikaciju i drži distancu. Danas znam da iza tih lijepih riječi i osmjeha ne moraju da budu ni obrazovanje, ni vrline ni progresivni stavovi.

Ako bi mogl da putuješ kroz vrijeme, kada bi otišla u Pariz?

Sami početak XX vijeka. Tada je Pariz bio svjetski centar umjetnosti i nauke, internacionalan i otvoren. Mladi Pikaso i majstor Sezan u isto vrijeme su u gradu. Kamij Klodel stvara u

to doba. Žid je aktivan, Apoliner, Žari, Meterlink, a književnost na univerzitetu predaje Lanson.

Bodler?

Cvijeće zla je knjiga nad knjigama, završetak jedne duge pjesničke tradicije i početak moderne. Ljudska sudbina najljepšim stihovima ispričana. Najdraži stihovi su mi ultimativni.

*O, Smrti, kapetane, čas je! Dižimo jedra!
Ove smo zemlje siti, o Smrti! Da se brodi!
Ti nam poznaješ srca: i zračna su i vedra,
Mada se tama stere po nebu i po vodi.*

*Okrepi, otrov svoj nam ulij! Toliko žari
Taj plam mozgove naše da znamo samo ovo:
Napred u ambis, u Raj il' Pakao, šta mari!
Da na dnu Nepoznatog nađemo nešto novo.*

(Prevod B. Živojinović)

Kako danas ocjenjujete, koliko je na svjetsku literaturu uticao Bretonov Manifest nadrealizma?

Generalno, avangardni pravci su preispitali svu dotadašnju umjetnost, tražili su u tradiciji sopstvene kanone, otvarali su inspirativna pitanja, rušili su nametnute granice između književnih i umjetničkih formi. Meni je Dada zanimljiviji pokret, naročito susret sa nadrealistima. Bretonova kompleksna ličnost i raznovrsne aktivnosti izazivaju i danas kontroverze. Subverzivan prema institucijama kulture, stvarao je rijetku moć u književnoj republici, čak je organizovao suđenja, prave procese. Zvali su ga „papa nadrealizma“. Poštujem njegov revolt, ali je njegova autoritarnost zastrašujuća. *Manifest nadrealizma* jeste produkt epohe, ali ono što ostaje jeste skup izuzetnih umjetnika – Aragon, Dali, Bunjuel, Eljar, Prever, Keno.

Žan Valžan. Kako ga zamišljate?

Pravi romaneskni junak kada su literaturu već počeli da osvajaju rezignirani, indolentni i nemoćni, hoću reći moderni likovi. Od prvog čitanja, preko Gabena kao slavne filmske inkarnacije do recentnog mjuzikla, strepim na isti način. Igra sa Žaverom stvara čudesnu napetost.

Da li nam je danas potrebno da se vražamo Monteskejue?

Monteskje je osnov modernih država, prvi ustavi i zakoni pisani su na osnovu njegovih tekstova. Možda treba da se vraćamo *Persijskim pismima*, satiričnom prikazu vlasti, vladara i navika savremenika.

Kako definisati roman?

Mnogo sam papira i vremena potrošila da odgovorim na to pitanje. U knjizi *U potrazi za romanom* dala sam neke odgovore, a s obzirom na to da profesor Solar, recenzent knjige, nije tražio da se nešto koriguje, vjerujem da sam uspjela da u toj potrazi dođem do romana.

Kami? Kuga ili Stranac?

Stranac. Objе su knjige značajne, ali zbog ljepote stila, muzikalnih rečenica, lirskih opisa mediteranskog sunca, *l'Etranger*.

Gdje je otišla Vaša prva plata?

Ne znam. Bilo mi je važno da imam sopstvena primanja kao jedan ostvareni stepen nezavisnosti.

Gdje Vam biješe ljepše, u danima ili u noćima?

Volim trenutak ponoći. Jedna mala pauza između dva dana. Čaša viskija, tišina.

Grad?

Nica je grad gdje bih mogla da provedem život. Tamo sam pisala knjigu. Sa svih prozora, iz biblioteke, iz stana, iz neke

kancelarije, pogled je plavetnilo. Čitavi grad je okrenut ka moru. Pijaca knjiga, pijaca cvijeća, čuvena Engleska promenade, plaže, uređen gradski prevoz, aerodrom par autobuskih stanica udaljen, čisto i veselo.

Selo?

Selo Polica pored Berana. To su slike iz ranog djetinjstva. Isto su ljetnje. Blage padine i ravnice su dozvoljavale pogled ka udajenom horizontu. Sunce je dugo zalazilo. Moj stric je dolazio sa porodicom iz Splita u kamp-kućici. Bila je smještena u voćnjaku i bila je fascinantna.

Planina?

Sa sela su organizovani pohodi na planine. Išla sam ali nisam bila ljubitelj planinarenja.

Pustinja?

Osim čitalačkih iskustava, nisam posjetila pustinju.

Zašto se ljudi zaklinju?

Da bi im se vjerovalo.

A zašto proklinju?

Zato što su ranjeni.

Čemu služe milioni zakona i propisa?

Čim ih je mnogo, nisu dobri. Dekartova metoda ima samo četiri principa.

Kome vjerujete?

Djeci.

Pred čijom slikom ste najduže stajali?

U kapeli, čuvenoj Sainte-Chapelle, najjači je čulni doživljaj koji sam iskusila. Vitraži anonimnih srednjovjekovnih majstora i danas igraju sa sunčevim zracima beskrajne pustolovine.

Kurosava ili Bergman?

Kurosava.

Kako danas izgledaju zablude iz Vaše mladost?

Kao prototip zablude iz mladosti.

Začin?

Sirće i bosiljak.

64?

Moj ujak je igrao šah. Mi smo naučili kako se koje figure pomjeraju na ploči, ali niko nije otišao dalje. On je strastveno igrao, uz mnogo galame, smijeha, slavlja kod pobjede. Bilo je lijepo gledati ga iako mi sama igra nije bila mnogo zanimljiva.

Vaši strahovi?

Neprijatno mi je od visine. Jednom su me odveli na avalski toranj, stari, i taj napad panike nikad nisam zaboravila.

Praštate li?

Prije zaboravim nego što oprostim.

Tražite li da Vam se prašta?

Trudim se da do toga ne dolazi.

Čemu uvijek dajete prednost?

Zadovoljstvu.

Da li ste ikada bili bezbrižni?

Sad kad sam se podsjetila mnogo toga, teško.

Razgovarao Enes Halilović

PISMA PORTUGALSKE REDOVNICE

Sóror Mariana Alcoforado

Mentor: prof. dr Marjana Đukić

ČITAOCU

S velikom pažnjom i trudom sam pronašao način da prenesem tačan prevod pet portugalskih pisama napisanih jednom vrlo mlom plemiću koji je ratovao u Portugaliji. Viđao sam sve one koji se prepoznaju po osjećanjima, ili ih hvale ili toliko nastoje da ih pronađu, da sam pomislio da bih im pružio posebno zadovoljstvo da ih odštampam. Ne znam ime onoga kome su pisana, niti ime prevodioca, ali sam smatrao da mi neće zamjeriti da ih objavim. Teško da se kasnije ova pisma ne bi pojavila sa štamparskim greškama koje bi ih obezvrijedile.

PRVO PISMO

Ah, nesrećno moje srce, koliko ti je nedostajalo opreznosti! Prevareno si, a i ti si mene prevarilo obmanjujućim očekivanjima. Ljubav na kojoj si gradilo toliko planova o sreći, sada samo budi smrtni očaj, jedino uporediv s okrutnošću odsustva koje ga uzrokuje. Zbog čega? ovo odsustvo koje moja bol, ovako domišljata kakva je, ne može nazvati dovoljno kobnim imenom, spriječiće me zauvijek da pogledam te oči u kojima sam spoznala toliko ljubavi i živosti koje su me ispunjavale radošću, zamijenile sve ostalo i bile najzad jedino što mi je potrebno? Avaj! moje su oči lišene jedine svjetlosti koja ih je

oživljavala, ostale su im samo suze koje su neprestano lile ot- kada sam saznala da ste se konačno odlučili na odlazak koji je za mene toliko nepodnošljiv da će me za kratko vrijeme ubiti. No, izgleda da sam sklona nesreći čiji ste jedini uzrok: namjerila sam da Vam predam svoj život čim sam Vas ugledala i osjećam izvjesno zadovoljstvo što Vam ga žrtvujem. Svakodnevno, u meni pobudite hiljadu uzdaha koji Vas svuda traže, a na sve moje brige odgovaraju suviše nepodnošljivom istinom kojom me upozorava loša sreća, okrutna toliko da mi ne dopušta ni da se nadam i koja mi stalno govori: „Prestani, prestani, nesrećna Marijana, da uzaludno patiš i tražiš dragog kojeg nikada nećeš vidjeti, koji je prešao mora da od tebe pobjegne, koji uživa u čarima Francuske, koji ni na trenutak ne pomisli na tvoje boli i budi u tebi osjećanja koja nimalo ne cijeni“. Ne, ipak ne mogu natjerati sebe da Vas tako uvredljivo osuđujem, mnogo mi je stalo da Vas opravdam; nipošto ne mogu da zamislim da ste me zaboravili. Zar nisam dovoljno nesrećna i bez muka koje mi zadaju lažne sumnje? Zašto bih se trudila da zaboravim sve što ste činili kako biste me uvjerali da me volite? Toliko sam bila očarana svom tom pažnjom da bih bila vrlo nezahvalna da Vam nisam uzvraćala ljubav u istoj mjeri u kojoj sam je osjećala uživajući u Vašim ljubavnim izjavama. Kako je moguće da su sjećanja na tako lijepe trenutke postala tako okrutna? Da li treba da muče moje srce iako im to nije svojstveno? Avaj! Vaše posljednje pismo ga je dovelo u neobično stanje; to srce, tako snažnih otkucaja, kao da je pokušavalo da mi iskoči iz grudi i ode da Vas potraži. Bila sam tako slo- mljena svim tim silnim osjećanjima da sam se više od tri sata osjećala potpuno oduzeta od svih čula: branila sam sebi da se vratim u život koji zbog Vas moram da izgubim kad već ne mogu da ga sačuvam za Vas; najzad sam, nasuprot svojoj volji, ponovo ugledala svjetlost; tješila sam se osjećajem da umirem zbog ljubavi i bila sam iznad svega srećna što neću morati da gledam kako mi se srce cijepa od bola zbog Vašeg odsustva.

Nakon ovog kraha, obuzele su me mnoge nelagodnosti; no, mogu li ikada da se oslobodim bola dok Vas ne ugledam? Ipak ga bespogovorno podnosim jer ste Vi taj koji ga izaziva. Šta? zar me ovako nagrađujete za sve nježnosti moje ljubavi? No, svejedno, spremna sam na to da Vas volim čitavog života i ni sa kim se ne viđam, a uvjeravam Vas da ćete i Vi dobro postupiti ako nikog ne zavolite. Da li bi ljubav manje strastvena od moje mogla da Vam bude dovoljna? Možda ćete pronaći više ljepote (premda ste mi rekli da sam vrlo lijepa), ali toliko ljubavi ne- ćete nikada, a sve ostalo je beznačajno. Nemojte da ispisujete pisma beskorisnim riječima i govorite mi da Vas se sjećam. Ne mogu da Vas zaboravim, a isto tako ne zaboravljam da ste mi ulili nadu da ćete doći i provesti neko vrijeme sa mnom. Avaj! zašto ne biste ostali kraj mene čitavog života? Da mogu da napustim ovaj nesrećan manastir, ne bih čekala na ostvarenje Vaših obećanja u Portugaliji: ne poznajući granice, išla bih da Vas tražim, pratim i volim svuda. Ne usuđujem se da ugađam sebi tom mogućnošću, nipošto ne želim da gajim nadu koja bi mi sasvim sigurno prčinila zadovoljstvo i želim da bol bude ono jedino na šta sam osjetljiva. Priznajem, međutim, da me je prilika koju mi je brat pružio da Vam pišem razveselila i na trenutak odagnala očaj u kom se nalazim. Preklinjem Vas da mi kažete zašto ste bili tako istrajni u namjeri da me očarate na način na koji ste to učinili a dobro ste znali da morate da me napustite? Zašto ste toliko željeli da me učinite nesreć- nom? Što me niste ostavili na miru u samostanu? Da li sam Vas nečim uvrijedila? U svakom slučaju, molim da mi opro- stite: ništa Vam ne pripisujem; nisam u stanju da razmišljam o osveti i osuđujem jedino okrutnost svoje sudbine. Čini mi se da nam je ona, rastavivši nas, nanijela svo zlo kojeg smo se mogli plašiti; naša srca ne može da rastavi; ljubav moćnija od zla ih je ujedinila za čitav život. Ako Vam je imalo stalo do mene, pišite mi često. Zaslužujem da me na ma koji način

izvijestite o stanju svog srca i o svojoj sudbini; a iznad svega da dođete da me vidite. Zbogom, ne mogu da se odvojim od ove hartije; ona će doći u Vaše ruke; tako bih voljela da sam iste sreće. Avaj! kako sam bezumna, znam da je to nemoguće. Zbogom, ne mogu više. Zbogom, volite me bez prestanka i pričinite mi još više boli.

DRUGO PISMO

Čini mi se da najviše povrijeđujem osjećanja svog srca dok pokušavam da Vam ih priznam opisujući ih. Koliko bih bila srećna da ste ih cijenili i tako snažno uzvratili ljubav! Međutim, ne smijem da se pouzdam u Vas, a ne mogu sebe spriječiti da Vam kažem, mnogo slabije od toga kako se osjećam, da ne treba da me mučite zaboravom, koji me baca u očaj, što je čak sramno za Vas; pravedno je da barem patite zbog moje nesreće, koju sam dobro predvidjela, kada ste me bez oklijevanja napustili; dobro znam da sam samu sebe zavaravala, misleći da ćete biti iskreniji, zato što je pretjeranost moje ljubavi, čini se, odbacivala sve vrste sumnji, i jer je moja ljubav zasluživala više vjernosti nego što se inače sreće. Međutim, Vaša sklonost izdaji najzad prevladava nad pravičnošću, koju mi dugujete za sve što sam uradila zbog Vas; ne bih dopustila da budem jako nesretna ako biste me voljeli samo zato što ja volim Vas, i željela bih da zahvalim samo Vašoj sklonosti, ali sam danas toliko daleko od tog stanja jer nijesam dobila niti jedno pismo od Vas već šest mjeseci. Pripisujem svu ovu nesreću sljepilu, kojim sam odbacila samu sebe kako bih Vas voljela: zar nije trebalo predvidjeti da će se moja uživanja završiti prije nego moja ljubav? Jesam li se mogla nadati da ostanete cijeli svoj život u Portugaliji i da se odreknete svog bogatstva i svoje zemlje kako bih samo ja bila u Vašim mislima? Moji bolovi se ne mogu ublažiti, a sjećanje na uživanja ispunjava me očajem.

Pa zar će dakle sve moje želje biti beskorisne i nikad Vas više neću vidjeti u svojoj sobi sa svom strašću i svom žestinom kao nekada? Ali avaj!, obmanjujem samu sebe i savršeno dobro znam da sve što je mučilo moju glavu i srce u Vama je izazvalo tek poneko uživanje a sa njima se za Vas sve i završilo.; trebalo je da u onim previše srećnim trenucima prizovem svoj razum u pomoć kako bi ublažio kobnu pretjeranost mojih uživanja i da nagovijesti sve ono što trenutno preživljavam. Međutim, dala sam Vam se cijela i nijesam bila u stanju da razmišljam o onome što bi moglo pokvariti moju radost i spriječiti me da u potpunosti uživam u žarkim izlivima Vaše strasti; osjećala sam se previše prijatno dok sam s Vama, da bih mislila da ćete jednog dana biti daleko od mene. Ipak, sjećam se da sam Vam ponekad govorila da ćete me učiniti nesrećnom, ali ti strahovi bi se ubrzo raspršili i uživala sam da Vam ih žrtvujem i da se prepuštam čarima i nevjerstvu Vaših obećanja. Vidim lijek svim svojim bolima i ubrzo bih bila oslobođena od njih da Vas ne volim: ali, avaj! koji lijek! Više volim da patim još više, nego da vas zaboravim. Avaj! Zavisi li to od mene? Ne mogu sebi da zamjerim što sam poželjela na trenutak da Vas više ne volim; Vas treba žaliti više nego mene, i više vrijedi patiti za svim za čim ja sad patim, nego uživati u slabašnom zadovoljstvu što Vam ga pružaju vaše francuske ljubavnice. Ne zavidim nimalo Vašoj ravnodušnosti i sažaljevam Vas. Izazivam Vas da me potpuno zaboravite; laskam sebi što sam Vas dovela u stanje da bez mene imate samo nesavršeno zadovoljstvo, a ja sam sretnija od Vas, jer sam više zaokupljena. Nedavno sam postala čuvarica u ovom manastiru; oni koji razgovaraju sa mnom, misle da sam luda, ne znam šta da im kažem i redovnice mora da su lude koliko i ja što vjeruju da sam sposobna da se staram o nečemu. Ah! Zavidim sreći Emanuela i Franciska; zašto ja nijesam neprestano s Vama, kao što su njih dvojica? Pratila bih Vas i sigurno bih Vas služila srdačnije; ne želim ništa na ovom svijetu, samo da Vas vidim. Barem me nemojte

zaboraviti. Zadovoljavam se sjećanjem na Vas, ali se ne mogu uzdati u njega; nijesam se nadala ovakvom sjećanju kada sam Vas viđala svakog dana; ali, dobro ste me naučili da se moram potčinjavati svemu što želite. Ipak, ja se uopšte ne kajem što sam Vas obožavala, drago mi je što ste me zaveli; Vaša stroga odsutnost, a možda i vječna, ni na koji način ne umanjuje zanos moje ljubavi. Želim da svi za nju znaju, ne pravim od nje tajnu, i drago mi je što sam učinila sve što sam učinila zbog Vas uprkos svakom pravilu pristojnosti; Kada sam Vas već zavoljela, moja čast i religioznost će služiti jedino da Vas silno volim cijelog života. Ne govorim Vam sve ove stvari kako bih Vas obavezala da mi pišete. Ah! ne silite se, ja želim od Vas samo ono što će proizaći iz Vašeg srca i odbijam sva priznanja Vaše ljubavi sa kojima se ne biste slagali. Ja ću se zadovoljiti time da Vas opravdam, jer se možda nećete ni potruditi da mi pišete i osjećam duboku spremnost da Vam oprostim sve Vaše greške. Jedan francuski oficir je imao milosti da mi govori o Vama ovog jutra više od tri sata, rekao mi je da je mirovni sporazum Francuske postignut; ako je ovo tačno zar ne biste mogli da dođete po mene i da me vodite u Francusku? No, ja to ne zaslužujem, radite šta god želite, moja ljubav više ne zavisi od toga kako ćete se ophoditi prema meni; otkad ste otišli, nijesam imala nijednog mirnog trenutka i nemam nikakvog zadovoljstva osim da izgovaram Vaše ime hiljadu puta dnevno. Neke redovnice, koje znaju za žalosno stanje u koje ste me doveli, razgovaraju sa mnom vrlo često; izlazim što je manje moguće iz svoje sobe, u kojoj ste bili toliko puta, i neprestano gledam Vaš portret, koji mi je hiljadu puta draži od života, pruža mi neko zadovoljstvo; ali takođe mi nanosi bol kad pomislim da Vas možda nikada više neću vidjeti; zašto je moguće da Vas možda nikada više neću vidjeti? Jeste li me zauvijek napustili? Očajna sam, Vaša jadna Marijana to više ne može da podnese, onesvijestila se dok je završavala ovo pismo. Zbogom, zbogom, smilujte mi se.

TREĆE PISMO

Šta će biti sa mnom, a šta Vi želite da ja uradim? Izgledam sebi tako daleko od svega onog o čemu sam sanjala; nadala sam se da ćete mi pisati sa svih mjesta na kojima ćete biti kao i da će ta pisma biti prilično duga; nadala sam se i da ćete ovu strast koju osjećam održati kroz nadu u ponovni susret, da će mi apsolutno povjerenje koje imam u Vašu vjernost, donijeti neki vid spokoja i da ću ja, za to vrijeme, sve to podnositi bez jake boli; čak sam i smislila nekoliko očajnih planova da se istinski potrudim kako bih sebe spasila, kada bih samo mogla sa sigurnošću da znam da ste me potpuno zaboravili; Vaša udaljenost, nekoliko tragova odanosti, bojazan da ću uništiti i ovo malo zdravlja zbog toliko neprospavanih noći i toliko briga, male vjerovatnoće da ćete se vratiti, hladnoća Vaše strasti i posljednjeg zbogom, Vaš odlazak pod okrutnim izgovorom i hiljadu drugih isuviše valjanih i nepotrebnih razloga, sve je to izgledalo kao da će mi pružiti oslonac ako bi mi on ikada i zatrebao; da nisam morala najzad sama sa sobom da se borim ne bih ni probudila svoje slabosti, niti bih mogla da predvidim sve ovo zbog čega sada patim. Avaj! koliko sam samo očajna što ne mogu da podijelim sa Vama svoju bol i što potpuno sama tugujem. Ova pomisao me ubija i umirem od straha da Vas nikada nisu ni ganula naša blaženstva. Da, sada razumijem neiskrenost svih Vaših ushićenja: iznevjerili ste me svaki put kada ste mi kazali da Vam vrijeme provedeno sa mnom pričinjava najveće zadovoljstvo; ne dugujem nikom do svojoj nametljivosti za Vašu ljubaznost i zanos; hladnokrvno ste skovali plan da rasplamsate moje osjećaje, na moju ljubav ste gledali kao na pobjedu, a Vaše srce nije nikada bilo snažno ganuto. Niste li dovoljno pokvareni i zar nimalo dostojanstva nemate pa ste na ovaj način izigrali moju ljubav? A i kako je moguće da nisam uspjela da Vas usrećim ni uz svu ljubav

koju sam Vam pružila? Samo iz ljubavi koju osjećam prema Vama žalim za beskrajnim zadovoljstvima kojih više neće biti. Može li biti da Vam nije stalo da u njima uživete? Ah! Da ste ih samo doživjeli, znali biste bez sumnje da su ona jača od onih koja ste Vi osjećali dok ste me obmanjivali i uvidjeli biste da je ljepše voljeti nego biti voljen. Ne znam više ni ko sam, ni šta radim, ni šta želim; hiljadu raznih nemira me kida. Može li se žalosnije stanje zamisliti? Volim Vas svim svojim bićem i čuvam Vas toliko da se ni ne usuđujem da poželim da i Vas isto stanje muči; ubila bih se ili bih umrla od tuge kada bih se uvjerila da nikada nemate spokoja, da je Vaš život satkan od briga i nemira, da ližete gorke suze i da Vam je sve mrsko postalo; nemam više snage da trpim sopstvene boli, a kako bih tek Vaše koje bi mi bile hiljadu puta gore? Međutim, ne mogu da se odvažim da poželim da ne mislite na mene; i, iskrena da budem, jako sam ljubomorna na sve što Vas u Francuskoj raduje, što Vas dira u srce i što Vam je po ukusu. Ne znam zašto Vam pišem kad mi je jasno da me sažaljevate iako mi ni trunka Vašeg sažaljenja nije potrebna. Budem bijesna na sebe kada pomislim na sve što sam žrtvovala zarad Vas: izgubila sam svoj ugled, izložila sam se ljutnji rođaka, strogosti zakona ove države prema redovnicama i Vašoj nezahvalnosti koja se pokazala kao najveća od svih nesreća. Pa ipak, osjećam da moje kajanje nije iskreno, osjećam da bih zbog Vaše ljubavi bila spremna da se rado i sa sveg srca izložim i najvećoj opasnosti, osjećam da imam kobnu želju da stavim na kocku svoj život i svoju čast: pa zar ne bi trebalo da i ono najdragocjenije što imam bude Vama na raspolaganju? I zar ne treba da me raduje što je tako? Čak mi se čini da nisam sasvim zadovoljna ni sa svojom tugom ni sa svojom pretjeranom ljubavlju, iako nažalost ne mogu sebi dovoljno da laskam da sam zadovoljna Vama. Pa ipak, tako nevjerna živim i činim više kako bih sačuvala svoj život nego kako bih ga uništila. Ah! Umirem od

sramote: zar moja tuga nije samo u pismima? Kada bih Vas voljela onoliko koliko sam Vam to rekla hiljadu puta, zar ne bih bila odavno mrtva? Ja sam Vas obmanula i na Vama je da se žalite na mene. Avaj! Pa zašto onda to ne činite? Vidjela sam kako odlazite, ne mogu da se nadam da ćete se vratiti, i uprkos svemu tome još uvijek dišem: ja sam Vas prevarila i tražim od Vas oprost. Ali nemojte mi oprostiti! Budite strogi prema meni! Ne mislite nikako da su moja osjećanja previše jaka! Neka bude teže zadovoljiti Vas! Pišite mi kako želite da umirem od ljubavi prema Vama! Preklinjem Vas da mi pomognete kako bih prevladala slabosti ženskog pola i kako bih okončala svoje neodlučnosti istinskim očajanjem; tragičan kraj bi Vas nesumnjivo natjerao da često mislite na mene, sjećanje na mene bi Vam bilo drago, neobična smrt bi Vas možda jako potresla; zar ne bi ona bila više vrijedna nego ovo stanje do kog ste me doveli? Zbogom, voljela bih da Vas nikada nisam vidjela. Ah! snažno osjećam neiskrenost ovog osjećanja i svjesna sam da, dok Vam pišem, više volim da budem nesrećna a da Vas volim nego da Vas nikada nisam ni srela. Dakle, bez pogovora prihvatam ovu zlu kob budući da Vi niste namjeravali da je učinite boljom. Zbogom, obećajte mi da ćete me nježno žaliti ako umrem od tuge i da će snaga moje ljubavi izazvati da ne uživete i da se udaljite od svega; ova utjeha će mi biti dovoljna, a ako treba da Vas zauvijek ostavim, voljela bih da Vas ne prepustim drugoj. Nećete li biti toliko surovi pa da se poslužite mojom nesrećom kako biste postali ljubazniji i kako biste pokazali da ste pružili svu ljubav ovog svijeta? Zbogom još jednom, pišem Vam isuviše duga pisma, nemam obzira prema Vama, tražim oproštaj od Vas i usuđujem se da se nadam da ćete se smilovati nad ovom jadnom bezumnicom koja, kao što i sami znate, nije bila takva prije nego što Vas je zavoljela. Zbogom, čini mi se da Vam previše često pričam o svom neizdrživom stanju; no ipak, od srca Vam zahvaljujem

na očaju čiji ste Vi uzrok i mrzim mir u kom sam živjela prije nego što sam Vas upoznala. Zbogom, moja ljubav jača svakog trena. Ah! koliko samo stvari ima da Vam kažem!

ČETVRTO PISMO

Vaš poručnik mi je upravo ispričao da ste zbog oluje, morali da se uputite prema Kraljevstvu Algarve. Plašim se da ste se mnogo namučili na moru i ovaj me strah tako obuzeo da nisam više mogla da mislim na svoju bol; mislite li da stvarno Vaš poručnik bolje od mene treba da zna o svemu što Vam se događa? Zašto je on u sve bolje upućen, a konačno zašto mi uopšte niste pisali? Nesrećna sam ako za to, od Vašeg odlaska, niste imali nijednu priliku i još više sam nesrećna, ako ste imali priliku, a niste mi pisali. Krajnje ste nepravedni i nezahvalni. No očajna bih bila, ako bi Vam te osobine privukle neko zlo i više volim da ostanu nekažnjene nego da na taj način budem osvećena. Opirem se svemu što bi trebalo da me ubijedi da me više ne volite i osjećam potrebu da se radije slijepo prepustim strasti nego povodima da se samosažaljevam što mi posvećujete malo pažnje. Kako biste me samo sada poštjednili briga da je Vaše ponašanje bilo ovako hladno i prvih dana kad sam Vas vidjela! Međutim, ko ne bi bio obmanjen, kao što sam ja, tolikom ljubaznošću, i kome se ona ne bi učinila iskrenom? I treba da se pati, ako se odluči da se posumnja u iskrenost onih koje volimo. Osjećam da je dovoljan i najmanji izgovor da budete opravdani, a da Vi to i ne tražite; ljubav, koju imam za Vas, služi Vam tako vjerno da ne mogu ni da Vas smatram krivim osim da uživajte u tom zadovoljstvu što Vas ja sama opravdam. Iscrpile su me Vaše česte posjete, zapalili ste me Vašim zanosima, očarali ste me ljubaznošću, ubijedili ste me u svoje zakletve, moja me vatrena strast zavela, a slijed ovih tako prijatnih i srećnih početaka su sad

ništa drugo do suze, uzdasi i kobna smrt, da ne mogu tome pronaći nijedan lijek. Tačno je da sam imala nova zadovoljstva, voljeći Vas, ali mnogo me koštaju nepoznate boli i sve što mi Vi nanesete je pretjerano. Da sam se opirala tvrdoglavije Vašoj ljubavi, da sam dala neki povod za patnju i ljubomoru da Vas zapalim još više, da sam priređivala lukavstva, da ste primijetili bilo kakvu lažnu pažnju u mom ophođenju, najzad, da sam htjela suprotstaviti razum prirodnoj naklonosti koju imam prema Vama, koju sam vrlo brzo pokazala (iako je moj trud da to sakrijem, bez sumnje, bio beskoristan), mogli biste da me onda strogo kaznite i da me prepuštate Vašoj milosti. No, bili ste mi privlačni i prije nego što ste rekli da me volite; pokazali ste veliku ljubav kojom sam bila opčinjena i prepustila sam se da Vas ludo volim. Niste bili zaslijepljeni kao ja; zašto ste dopustili da dospijem u stanje u kojem se nalazim? Šta ste namjeravali da učinite sa mojom vatrenošću koja je jedino mogla da Vam bude nametljiva? Znali ste da nećete zauvijek ostati u Portugaliji, a zašto ste onda izabrali da me unesrećite? Mogli ste da pronađete, bez sumnje, u ovoj zemlji još ljepšu ženu, sa kojom ste mogli da imate isto toliko zadovoljstava, budući da od istih tražite samo rđava, ženu koja bi mogla da Vas voli iskreno dok Vas gleda i koju bi vrijeme brzo utješilo i koju ste mogli da napustite bez lukavstva i surovosti. Ovakav postupak više priliči nekom surovom tiraninu, nego ljubavniku, koji samo želi da se dopadne. Avaj! Zašto priređujete tolike okrutnosti jednom srcu koje Vama pripada? Primjećujem da je i Vas lako navesti da se odreknete mene kao što je i mene bilo lako ubijediti u Vašu naklonost; opirala bih se, bez potrebe za ljubavlju i bez zapažanja da činim nešto izvanredno, najvažnijim razlozima koji jedino mogu da budu oni koji su Vas natjerali da me ostavite: činili bi mi se slabim i nema nijednog razloga koji bi mogao da me otrgne od Vas; a Vama je bio potreban bilo kakav razlog da se vratite u Fran-

cusku; brod je kretao: a da ste ga pustili da ode? I porodica Vam je pisala: no ne znate šta je meni moja priredila? Čast Vas je navela da me napustite: a jesam li ja brinula o sopstvenoj časti? Vaša dužnost je bila da odete da služite kralju, ako je tačno ono što se o njemu priča, Vaša pomoć mu nije potrebna i razriješio bi Vas dužnosti. Kako bih samo bila srećna da smo proveli život zajedno, ali budući da je Vaš surovi odlazak morao da nas razdvoji, čini mi se da mogu da budem srećna što nisam bila nevjerna i ne bih željela, ni za šta na ovom svijetu, da učinim nešto tako ružno. Zašto? Upoznali ste u potpunosti moje srce i ljubav, i zar niste mogli da odlučite da me ostavite zauvijek i da me izložite strahu da ste me zaboravili, bolje to nego da me žrtvujete zarad nove ljubavne strasti? Osjećam da Vas volim kao luda; međutim, usred ovih hiljadu boli, ne žalim se na nasilje koje srce priređuje, navikavam se na njega i ne bih mogla da živim bez ijednog zadovoljstva koje otkrivam i u kojem uživam voljeći Vas; međutim, gonjena mržnjom i gađenjem, osjećam neprestano pretjeranu neugodnost prema svemu ostalom: porodica, prijatelji i ovaj manastir su mi nepodnošljivi; sve što moram da gledam i sve što iz preke potrebe moram da uradim, sve mi je mrsko; tako sam ljubomorna na sopstvenu strast da mi djeluje da su moja djela i dužnosti, da je sve u vezi sa Vama. Jeste, bojažljivo se osjećam ukoliko Vam ne posvetim svaki tren života; šta bih radila, avaj, bez tolike mržnje i bez tolike ljubavi koje mi ispunjavaju srce? Da li bih mogla da preživim ovo što me neprekidno ispunjava da bih mogla da vodim miran i običan život? Ova praznina i bezosjećajnost ne mogu da mi prijaju. Svi su primijetili promjenu u mom raspoloženju, postupanju i ličnosti; majka mi je o tome govorila sa ogorčenjem, a potom i sa nekom vrstom dobrote; ne znam šta sam joj odgovorila, čini mi se da sam joj sve priznala. Najstrožije redovnice se sažaljevaju nad stanjem u kojem se nalazim, čak im to daje i

neke razloge i obrazloženja da me razumiju; svi su dirnuti mojom ljubavlju, a Vi ostajete tako ravnodušni, što jedino pišete hladna pisma, puna ponavljanja; polovina hartije je prazna i grubo djeluje da umirete od želje da ih što prije završite. Dona Brita me je natjerala da izlazim iz sobe posljednjih dana, željeći da me razveseli, povelala me je da se prošetamo po balkonu sa kojeg se vidi Mertola; otišla sam za njom i čim smo izašle na balkon, istog trena mi se osvježilo jedno grozno sjećanje zbog kojeg sam plakala ostatak dana; vratila sam se u sobu, pala sam na krevet na kojem sam imala hiljadu misli o malim šansama da ću se oporaviti. Ono što rade za mene kako bi mi bilo lakše samo pojačava moju bol i u samim rješenjima pronalazim pojedinačne razloge da se rastužujem. Često sam znala da Vas posmatram kako prolazite ovim mjestom, izgledom koji me je očaravao, bila sam na balkonu tog kobnog dana kada počeh da osjećam prva dejstva ove nesrećne ljubavi; učinjelo mi se da ste željeli da mi se dopadnete, iako me niste poznavali, uvjerila sam se da ste me bili primijetili među svim onima koje su bile sa mnom; mislila sam da kada se zaustavljate, da ste zadovoljni što Vas bolje vidim i što se divim Vašem umjeću i ljupkosti dok jašete konja; obuzeo bi me strah kad god biste ga tjerali da prođe kroz neko nepristupačno mjesto; najzad, krišom sam se interesovala za sve Vaše radnje, osjećala sam i te kako da ni Vi niste bili ravnodušni i lično sam doživljavala sve što ste činili. Dobro znate slijed ovih početaka, iako nemam šta da krijem, ne smijem da Vam ih pišem iz straha da još više ne budete krivi, ako je to moguće, nego što Vi jeste, i da sebi ne zamjerim tako uzaludan trud što Vas primoravam da mi budete vjerni. Vi to nećete biti: mogu li da očekujem da moja pisma i prigovaranja učine Vašoj nezahvalnosti ono što moje srce i moje prepuštanje ljubavi nisu mogli? Prilično sam uvjerena u sopstvenu nesreću, Vaše nepravilno ponašanje mi ne daje ni najmanji razlog da u to sumnjam i

moram da strahujem pošto ste me ostavili. A zar ćete se samo meni dopasti, zar nećete djelovati ljupko i drugim ženama? Mislím da se neću naljutiti što će osjećanja drugih žena opravdati moja osjećanja i voljela bih da Vas sve žene u Francuskoj dožive milim, a da Vas nijedna ne zavoli kao ja i da Vam se nijedna ne dopadne. Ovaj plan je smiješan i nemoguć; međutim, osjetila sam da niste naročito sposobni za novo prepuštanje ljubavi, i da možete da me zaboravite bez ikakvog lijeka u vidu druge ljubavne strasti. Možda bih samo željela da mi pružite razumne izgovore? Istina je da bih bila nesrećnija, ali Vaša krivica ne bi bila tolika. Mislím da ćete boraviti u Francuskoj bez nekog velikog zadovoljstva, ali potpuno slobodni; umor prouzrokovan dugim putovanjem, neka vrsta pristojnosti i strah da ne uzvraćate istom mjerom Vas zadržavaju. Ah! Nemojte da me plašite! Zadovoljiću se da Vas viđam s vremena na vrijeme i da samo znam da smo na istom mjestu. No, možda laskam sebi i prije će Vas dirnuti strogost i oštrina drugih žena nego što Vas je moja naklonost; da li je moguće da Vas može da zapali rđavo ophođenje? Međutim, prije nego što se upustite u drugu veliku strast, mislite na pretjeranost mojih boli, na neizvjesnost mojih planova, šarenilo osjećanja, na nesvakidašnjost mojih pisama, moje povjerenje, očaje, želje, ljubomoru! Ah! bićete nesrećni; preklinjem Vas da iskoristite stanje u kojem se nalazim, i da barem to što patim za Vama, ne bude uzalud. Povjerali ste mi, prije pet ili šest mjeseci, neugodnu tajnu i najiskrenije ste mi priznali da ste voljeli jednu ženu u Francuskoj: ako Vas ona spriječava da dođete k meni, dovedite mi je bez ustezanja, kako ne bih više usamljeno čekala; preostali dio nade me još uvijek drži, i biću srećna, i da joj nema nastavka, da je sasvim izgubim i da izgubim samu sebe; pošaljite mi njen portret zajedno sa jednim od njenih pisama i pišite mi o svemu što Vam govori. Možda bih u tom pismu pronašla razloge da se umirim ili da se još

više rastužim; ne mogu duže da ostanem u ovom stanju i svaka promjena bi mi dobrodošla. Željela bih, takođe, da imam i portret Vašeg brata i snahe: sve što Vam nešto znači je i meni drago i predana sam potpuno svim stvarima koje se Vas tiču; a svoje sam zaboravila. Postoje trenuci kad mi se čini da bih bila dovoljno potčinjena da služim onoj koju volite; Vaše rđavo ponašanje i prezir su me toliko razorili da se samo ponekad usudim da pomislim kako mi se čini da bih mogla da budem ljubomorna, a da Vas ne odbijem, i da sam strašno pogriješila što sam Vam prigovarala; često sam uvjerena u to da ne smijem da Vam namećem da sa bijesom, kao što to činim, doživljavate emocije koje poričete. Jedan oficir već duže vrijeme čeka ovo pismo za Vas; odlučila sam da napišem pismo sa posebnom namjenom i to na takav način da ga primite bez gađenja, ali je ono prilično nesvakidašnje, treba da ga završim. Avaj! sve odugovlačim jer imam osjećaj da Vam govorim kad Vam pišem i da ste mi malo bliži. Sljedeće pismo neće biti toliko dugo ni toliko nametljivo, moći ćete da ga otvorite i lako pročitate; istina je da ne moram da Vam govorim o strasti koja Vam se ne sviđa i prestajem da o njoj govorim. Kroz par dana biće godina otkako sam Vam se potpuno predala; Vaša ljubav mi je djelovala vatreno i veoma iskreno, i nikad nisam ni mogla da pomislim da Vas je moje ponašanje odbilo, da Vas je natjeralo da pređete preko gora, planina i mora, da se svemu izložite, i sve to kako biste pobjegli; niko mi nije priuštio jedno takvo ophođenje. Vi možete da se sjetite moje stidljivosti, zbunjenosti i smetenosti na početku, ali se ne sjećate onoga što Vas je navelo da me volite. Oficir koji treba da Vam uruči pismo mi po četvrti put saopštava da mora da krene; tako mu se žuri! Mora da i on napušta neku nesrećnicu odavde. Zbogom, teže je meni da završim pismo nego što je Vama bilo da me ostavite, možda, zauvijek. Zbogom, ne usuđujem se da Vam uputim hiljadu ljubavnih naziva, ni da se slobodno predam

osjećanjima; volim Vas sto puta više od života i sto puta više no što mislim; koliko ste mi samo dragi! i koliko ste nemilosrdni! Ne pišete mi, no nisam mogla da se suzdržim, a da Vam još ovo ne kažem; počecu ponovo da pišem i oficir će otići. Zar je važno i da ode? Na kraju, ja više pišem za sebe nego za Vas, želim da sebi olakšam; u stvari, dužina pisma će da Vas uplaši, nećete ga ni pročitati. Šta sam uradila da budem tako nesrećna? I zašto ste mi zatrovali život? Zašto se nisam negdje drugdje rodila? Zbogom, oprostite mi! ne usuđujem se više da Vas molim za ljubav: pogledajte gdje me je sudbina dovela! Zbogom

PETO PISMO

Posljednji put Vam pišem i nadam se da ćete shvatiti, po drugačijem tonu ovog pisma, da ste me konačno ubijedili da me ne volite više i da tako ni ja Vas ne moram da volim; sve ono Vaše što je ostalo kod mene vratiću Vam prvom prilikom. Ne plašite se, neću Vam više pisati; neću čak napisati Vaše ime na pošiljci; zadužila sam za to Dona Britu koja je slušala moje ispovijesti iako je njoj sve ovo bilo tako strano; biće svakako manje sumnjiva od mene i preduzeće sve neophodne mjere predostrožnosti kako bi me mogla uvjeriti da ste Vi dobili portret i narukvice koje ste mi bili poklonili. Međutim želim da ovo znate, već nekoliko dana sam u stanju da pocijepam i zapalim te zaloge Vaše ljubavi koji su mi bili tako dragi, ali pokazala sam Vam toliko slabosti, da ne biste mogli ni da zamislite da sam sposobna za takvu krajnost. Želim da uživam u ovoj boli što se odvajam od tih stvari i da Vas malo najedim. I na Vašu i na svoju sramotu priznajem da sam vezana za te drangulie i osjetila sam da ponovo treba da razmislim da bih se oslobodila od svake pojedinačno dok sam sebi govorila da više za Vas nijesam vezana; no, dođe se do kraja svega. Sav

ovaj nakit ostavljam u rukama Dona Brite: koliko sam samo proplakala zbog ovoga! Poslije hiljadu pobuda i hiljadu nezvjesnosti za koje Vi ne znate, i o kojima Vam sigurno neću ni pričati, preklinjala sam Dona Britu da mi više ne govori o njima, da mi ih više ne predaje pa čak ni onda kada bih je zamolila da ih vidim još jednom i na kraju da Vam ih konačno pošalje nazad, a da me i ne obavijesti.

Od kada sam uložila sve svoje napore da je prebrodim uvidjela sam pretjeranost svoje ljubavi i bojim se da se ne bih usudila da se upustim u nju da sam mogla da predvidim toliko poteškoća i muke. Uvjerenam sam da bih osjetila manje neprijatne nemire kad bih Vas voljela tako nezahvalnog kakvi zapravo i jeste nego ovako ostavljajući Vas zauvijek. Osjećala sam da ste mi Vi bili manje dragi od sopstvene strasti, a vidjela sam mnogo muke boreći se protiv toga poslije Vaših uvrijedljivih postupaka koji su mi Vas učinili mrskim.

Uobičajeni ponos ženskog pola mi nije pomogao pri donošenju odluka kad ste Vi u pitanju. Avaj ! pretrpjela sam Vaš prezir, podnijela bih Vašu mržnju i svu ljubomoru izazvanu Vašom mogućom vezom sa drugom ženom, ali eto imala bih barem strast za borbom, međutim Vaša ravnodušnost mi je prosto nepodnošljiva; Vaše drske izjave o prijateljstvu i smiješna uljudnost u posljednjem pismu su učinili da vidim da ste dobili ono što sam Vam pisala, a da to u Vašem srcu nije izazvalo ništa, ali da ste ipak pročitali. Nezahvalniče, još uvijek sam dovoljno luda da očajavam zavaravanjem sebe da pisma još nijesu stigla do Vas niti su Vam dostavljena. Mrzim tu Vašu iskrenost; zar Vas nijesam molila samo za istinu? Zašto mi nijeste ostavili da volim? Nije trebalo da mi pišete; ne bih tražila razjašnjenja; zar nijesam dovoljno nesrećna što nijesam mogla da Vas natjeram da me prevarite i da ne budem više u ovom stanju da Vas opravdavam? Znajte da shvatam da ste nedostojni svih mojih osjećanja i da poznajem sve Vaše loše osobine. Međutim

(ako sve što sam uradila zbog Vas može zaslužiti da imate malo pažnje za milost koju od Vas tražim), preklinjem Vas da mi više ne pišete i da mi pomognete da Vas zaboravim u potpunosti; ako biste mi pokazali da ste imali makar i malo problema sa čitanjem ovog pisma mogla bih da Vam povjerujem, a možda bi mi i Vaše priznanje i Vaša saglasnost zadali muku i naljutili me, a sve ovo bi me moglo razdražiti. Zato se nemojte miješati u moje ponašanje jer ćete bez sumnje pomutiti sve moje misli na način na koji ste i ušli u njih; ja čak i ne vidim svrhu ovog pisma; ne remetite stanje za koje se pripremam, čini mi se da možete da budete zadovoljni mukama koje ste mi izazvali, sa ciljem da me učinite nesrećnom. Ne lišavajte me nesigurnosti; nadam se da ću vremenom pronaći mir. Obećavam da Vas neću mrzjeti, mučim se sa jakim osjećanjima da uspijem u tome. Uvjerena sam da bih ovdje možda mogla naći vjernijeg i boljeg ljubavnika; ali avaj! Ko mi može dati ljubav? Da li me strast nekog drugog može zanimati? Da li je moja išta Vama učinila? Nijesam li i sama iskusila da ganuto srce nikada ne zaboravlja ono što ga je učinilo oduševljenim i za šta je bilo sposobno, i da su svi otkucaji srca bili vezani za Idola koji je stvoren, da prva osjećanja i prve rane ne mogu biti ni izbrisane niti izliječene, da sve strasti koje dolaze u pomoć i koje ulažu napore da ga upotpune i da mu udovolje uzaludno obećavaju osjetljivost koje više nema, da sva zadovoljstva koja traži bez ikakve želje da ih spozna ne služe apsolutno ničemu do spoznaji da mu ništa nije toliko drago kao spomen na boli? Zašto me nijeste upoznali sa manama i neugodnostima jednog vezivanja koje ne može da traje vječno i nedaćama koje prate jednu jaku ljubav kada već ona nije obostrana? I zašto nas slijepa sklonost i surova sudbina obično veže za one koji imaju osjećanja prema nekom drugom?

Ipak bih mogla da nađem nešto zabavno u novoj strasti kad bih našla nekog pouzdanog ali ja toliko sažaljevam samu

sebe da se bojim da bih i posljednjeg čovjeka na svijetu dovela u stanje na koje ste Vi mene sveli; i iako ne moram da Vas poštedim, ja ne bih mogla da se natjeram da Vam se osvetim na tako surov način, čak iako bi to jednim nepredviđenim obrtom ipak zavisilo od mene.

U ovom trenutku pokušavam da Vas opravdam i razumijem da redovnice nijesu stvorene za ljubav. Ipak, čini se da ako razumno posmatramo, one su bolje od drugih žena: njih ništa ne spriječava da neprestano misle o svojoj strasti jer one nijesu okružene sa hiljadu drugih stvari koje im privlače pažnju i okupiraju svijet. Čini mi se da nije baš prijatno vidjeti one koje voliš zabavljene hiljadama drugih drangulija, a potrebno je imati malo delikatnosti za patnju, bez padanja u očaj, vidjeti da volite žene koje govore samo o društvu, udešavanju i šetnjama. Neprestano ste izloženi novim ljubomorama; koje zahtijevaju pažnje, ljubavnosti, razgovore; ko može biti uvjeren da se one ne zabavljaju u svim ovim prilikama i da njihovi muževi pate sa velikim gađenjem i bez ikakvog pristanka? Ah! One koje izazivaju ljubavnika koji im ne podnosi izvještaj, onaj koji lako i bez brige vjeruje u ono što mu kažu i koji posmatra sa povjerenjem i potčinjenošću ono što one rade! No, ne težim da Vam to dokazujem dobrim razlozima, da treba da me volite; ovo su vrlo gadna sredstva, a ja sam koristila mnogo bolja koja nijesu imala uspjeha; vrlo dobro znam kakva mi je sudbina pa sam je pokušala prevazići; biću nesrećna čitavog života; zar nijesam to bila i dok sam vas viđala svakodnevno? Umirala sam od straha da mi nijeste vjerni, željela sam da Vas gledam u svako doba dana, ali to nije bilo moguće; uznemirila me je opasnost koju ste unijeli u ovaj manastir; nijesam živjela dok ste bili u vojsci, u očaju sam bila da budem dovoljno lijepa i dovoljno dostojna Vas, tiho sam negodovala protiv osrednjosti mog stanja, a često sam vjerovala da bi Vam vezanost koju je izgledalo da imate za mene mogla naškoditi; činilo mi se da

Vas ne volim dovoljno, zbog Vas sam se plašila bijesa svojih roditelja i napokon sam i ja bila u stanju jednako jadnom kao i sada. Da ste mi dali dokaze Vaše strasti od kada ste napustili Portugaliju, sve bih uradila da odem, prurušila bih se da bih Vas tražila. Avaj! Šta bi sa mnom bilo ako Vas nije briga što bih bila u Francuskoj? Kakav kaos! kakvo gubljenje! kakav vrhunac sramote za moju porodicu koja mi je toliko draga od kad Vas više ne volim! Vidite da sam svjesna da sam još više za žaljenje; barem jednom u životu Vam se obraćam razumno. Neka Vam se sviđa moja umjerenost i budite zadovoljni mnome! Ne želim ni da znam za to, već sam Vas molila da mi više ne pišete i još uvijek Vas preklinjem.

Da li ste ikada razmišljali o tome kako ste se ophodili prema meni? Da li ste ikada razmišljali da imate obavezu prema meni više o bilo kome na ovom svijetu? Voljela sam Vas kao luda; toliko ludo da sam prezirala sve druge stvari! Vaši postupci nijesu postupci časnog čovjeka; trebalo je da prema meni imate prirodnu odbojnost, budući da me nijeste silno voljeli; dopustila sam da me očarate prosječnim osobinama: šta ste to uradili da ste mi se toliko dopali? Kakvu ste Vi žrtvu zbog mene podnijeli? Zar nijeste tražili hiljadu drugih zadovoljstava? Možete li poreći da ste odustali od igre i lova? Zar nijeste Vi prvi otišli u vojsku? Zar se pak nijeste Vi nakon svih ostalih vratili iz iste? Tamo ste se ludo izlagali opasnosti iako sam Vas molila da se čuvate zbog mene; čak nijeste ni potražili način da ostanete u Portugaliji gdje ste bili cijenjeni; jedno pismo Vašeg brata Vas je natjeralo da odete bez oklijevanja; i da li sam mogla da znam da ste prilikom putovanja bili u najboljem raspoloženju? Treba priznati da sam u obavezi da Vas smrtno mrzim. Ah! Sama sam privukla sve svoje nesreće: prvo sam Vas navikla velikim strastima sa previše vjerovanja, a ljubav je jedna velika varka, nečim je morate potpaliti da bi dobila smisao, jer sama nije dovoljna; vi ste željeli ljubav i

iako ste imali taj cilj, vi nijeste uradili ništa da to postignete; da je bilo neophodno možda biste i odlučili da me volite; ali ste znali da u svom poduhvatu možete biti uspješni bez ljubavi i nijeste imali nikakvu potrebu. Kakva podmuklost! Da li ste mislili nekažnjeno da me varate? Ako Vas neki slučaj ikad vrati u ovu zemlju, izjavljujem da ću vas predati milosti mojih roditelja. Dugo sam živjela u napuštenosti i idolatriji koje daje užasno osjećanje, a moje kajanje me progoni sa nepodnošljivom surovošću; osjećam gorku sramotu zbog prestupa na koji ste me natjerali da počinim i, avaj! nema više strasti koja bi me spriječila da vidim koliko je ta sramota velika. Kad će moje srce zacijeliti? kada ću se izbaviti iz ovog mučnog položaja? Međutim ja Vam ne želim ništa loše i odlučiću da pristanem na sve da biste bili srećni; ali kako možete biti ako imate dobro srce? Željela bih da Vam napišem drugo pismo da bih Vam pokazala da kad prođe malo vremena mogu biti spokojna. Kako ću biti zadovoljna kad budem mogla da prekorig Vaše uvrijedljive postupke nakon što me to više ne bude doticalo i kada Vam dam do znanja da Vas prezirem i kada sa velikom ravnodušnošću budem govorila o Vašoj izdaji, kao i o tome da sam zaboravila sva svoja zadovoljstva i sve svoje boli i da Vas se sjećam samo kad budem željela! I dalje se slažem sa Vama da imate više prednosti od mene i da ste mi dali strast zbog koje sam izgubila razum; ali iz toga morate izvući malo taštine: bila sam mlada, bila sam naivna, zatvorili su me u ovaj manastir kad sam bila dijete, gledala sam samo neprijatne ljude, nikada nijesam čula pohvale koje ste mi neprestano davali; činilo mi se da sam Vam dugujem čari i ljepote koje ste pronašli u meni i pomogli ste mi da ih uočim, čula sam o Vama dobre stvari, svi su mi govorili povoljno o Vama, Vi ste učinili sve da mi pružite ljubav. Međutim na kraju, ja sam se probudila iz ove čarolije, Vi ste mi dali potporu i priznajem da sam imala potrebu za tim. Dok Vam vraćam pisma, zadržaću pažljivo posljednja dva koja

ste mi napisali i čitaću ih češće neko prva dva da ne padnem opet u ove slabosti. Ah! Koliko su me koštala i bila bih srećna da ste htjeli da patite što sam Vas uvijek voljela! Svjesna sam da sam još uvijek previše okupirana svojim prijekorima i Vašim nevjerstvom, ali ne zaboravite da sam obećala spokoj i da ću ga i postići, ili da ću protiv sebe preduzeti nekoliko krajnjih odluka za koje ćete doznati sa malo nezadovoljstva; ali ne želim ništa više od Vas, luda sam što ponavljam neke stvari često, moram Vas napustiti i konačno prestati da mislim na Vas; čak vjerujem da Vam više neću pisati; zar sam u obavezi Vam polažem račun za sve?

*Prevod: Anica Bojić, Anđela Kovač, Anđela Kuveljić,
Tijana Matović i Lucija Strunjaš
2021.*

Sóror Mariana Alcoforado (Santa Maria da Feira, Beja, 22. april 1640 – Beja, 28. jul 1723). Njena pisma prevedena na francuski objavljena su u Francuskoj 1669. godine. Pet pisama je dugo smatrano autentičnom prepiskom, a tek će se u XX vijeku utvrditi da je navodni prevdilac grof Gijarg (Guillerague) autor ovog fikcionalnog teksta. Uspjeh ovih ličnih i strastvenih pisama je bio izvanredan; iste godine se pojavilo šest izdanja, napisan je drugi dio i dvije serije odgovora. Prevod pisama je rađen u toku covid pandemije i online nastave na predmetu Osnove prevođenja Filološkog fakulteta u Nikšiću. Objavljeni prevodi nisu konsultovani, a izvorni tekst je iz izdanja *Lettres de la religieuse portugaise /Lettre portugaises et Suites, Livre de poche, 1993.*

SVAKODNEVNA MELODRAMA *Nebojša Bradić*

„Asketski sveštenik je u svako doba koristio žar koji počiva u svim jakim afektima“.
Genealogija morala, Fridrih Niče

Termin melodrama osmislio je Žan Žak Ruso kombinovanjem grčkih reči melos i drama kako bi opisao dramu u kojoj se putem gestovnog jezika, neverbalne komunikacije i pojačane muzike prenose ideje i emocije mnogo snažnije nego što se to čini samim rečima. Melodrama koristi gestovni jezik i predstave nepravedne viktimizacije kojima se oblikuju pojačana doživljajna iskustva nevolje, užasa, tuge i žaljenja, kao i anticipacije. Identifikacija publike sa žrtvama je nešto što definiše melodramu.

Francuska melodrama je u samim počecima za svoje teme birala patnju koju je izazivala klasna nejednakost i nepravda. Naslovi kao što su Selina, dete misterije ili Valentina, žrtva silovanja završavaju se policijskim hapšenjem zlikovaca. Žanr melodrame se razvio u francuskom post-revolucionarnom pozorištu i sa Bulevara zločina veoma brzo se preselio u druge kulture.

Vremenom je termin prerastao Rusoovu definiciju i koristio se za načine kojima se prenose emocije i izazivaju emocionalni odgovori. Istorijski razvoj tokom protekla dva veka pokazuje nam migracije ovog žanra širom sveta i njegovo zauzimanje pozorišne scene, holivudskog filma i govora političara.

Ernst Jinger je pisao da „politika postepeno postaje predstava u kojoj se može učestvovati“. Bez obzira što se ponekad smejemo teatralnosti političara, njihovom sentimentalnom tonu i trećerazrednim ulogama koje igraju u predstavama i operetama, oni grade politički diskurs koji definiše spoljnu politiku zemalja u kriznim situacijama kakve su svetski ratovi – hladni i vreli, napadi na kule bliznakinje, NATO bombardovanja, agresija na Ukrajinu...

Melodramski politički diskurs se oslanja na „uzavrele geste patnje koji podstiču patos u ljudima koji osećaju patnju, užas, bol i zaprepašćenje nad zločinima koji ugrožavaju druge“ (Piter Bruk). Afektivni intenzitet nije samo predviđen melodramskim scenarijem, već se oslanja na fantazije, životna iskustva i materijalne uslove svih onih koji konzumiraju melodramske sadržaje.

Termin rasmusnost osećanja opisuje dinamiku u kojoj nadmoćni afekti potiskuju mnogo uobičajenije oblike patnje. Ovaj termin je u svojoj Genealogiji morala koristio Fridrih Niče kako bi podvukao kako intenzivirana osećanja mogu da budu iskorišćena kao najdelotvornije sredstvo u ublažavanju bola i nemoći putem novih i snažnih iskustvima viktimizacije.

Rasmusnost osećanja nadvladava prvobitni bol, oslobađa ljudsku dušu od njenih stega i uranja je u strahote, hladnoću i vatre, tako da se ona „kao udarom groma oslobađa svakog sitnog nezadovoljstva, sumornosti i neraspoloženja“. Tamo gde je bol bio parališući, umotavanjem u novi narativ, rasmusnost osećanja nastoji da „oslobodi“ onoga koji pati.

Melodramski politički diskurs se oslanja na sasvim određenu vrstu identifikacije sa patnjom drugih. Tome doprinose opšta nesigurnost i prenaplašeno osećanje časti da nas drugi povređuju. Ono što čini melodramski politički diskurs različitim od drugih vrsta melodrame je da se on ne odnosi samo na one koji pate već i na demonstraciju državne moći.

Identifikacija sa državom kao melodramskim herojem omogućava prevazilaženje osećanja izgubljene slobode i suvereniteta do koga dolazi prilikom demonstracije sile. Zbog toga se narod proglašava malim i slobodarskim, nevine žrtve iznova i iznova bivaju ubijene, a sve prema potrebama melodramskog političkog diskursa. Tako melodrama veoma lako i efikasno zbližava sa slabima.

Gubitak suvereniteta koji trpe pojedinci dolazi iz veoma različitih izvora: spektakla nesuverenosti koji se događa tokom rata ili terorističkog napada, istorijskim promenama koje se odnose na posledice neoliberalizma i idealom slobode kao vrhunskog i nedostižnog dobra kojim se obesmišljava i sama potraga za njim.

U pokušaju da ponovo osete ili zadrže ovaj gubitak, većina građana odobrava nasilnu moć države i njenu ekspanzionističku politiku, ne samo da bi učvrstili svoju želju za bezbednošću već i da bi osetili suverenu slobodu. Melodramske forme identifikacije sa državom tako demonstriraju nešto više od lažne svesti – individualni subjekt koji je slep zbog ugnjetavačke moći ne želi da ponovo prihvati svoju subjektivnost.

Ovo je doba masa. Masovna raspoloženja su postala presudni faktori prilikom vođenja politike. Ona definišu koju ćemo vrstu hleba konzumirati, gde ćemo putovati, ko će biti pobednik na takmičenju za pesmu Evrovizije. Izbor je sužen: ili ćete okrenuti leđa svetu i biti patetično usamljeni, ili ćete pristupiti većinskom mišljenju i biti jedan od horskih glasova u izvođenju globalne opere.

„Svi bolesni i bolešljivi instinktivno teže, usled želje da se oslobode sumornog raspoloženja i osećanja slabosti, da se organizuju u stado: asketski sveštenik naslućuje taj instinkt i potpomaže ga“ (Niče) Instinkt slabosti je taj koji je želi pripadništvo stadu, dok asketski sveštenik organizuje stado, s ubeđenjem u korisnost te akcije.

U Ničeovim sveštenicima nije teško prepoznati savremene političare, koji su u stanju da u svoju službu uzmu „čitavu gomilu divljih pasa u čoveku i puštaju čas ovog, čas onog“ i to uvek sa istim ciljem – da odagnaju, makar i na trenutak, čovekovu tupu bol i dosadnu bedu, a pritom vođeni višim intreresima, odnosno državnim razlozima koji opravdavaju takve aktivnosti.

Svaka rasmusnost osećanja, pre ili kasnije, naplaćuje se. Svojim posledicama bolesnike čini još bolesnijim i zbog toga, po savremenim merilima, ta vrsta lečenja bola nije nimalo nevinna, a oni koji to svakodnevno provode imaju veliku odgovornost za živote pojedinaca i nacija. Tomas Man u Doktoru Faustusu je pisao: „Konačno je morao da se odrekne šmirantske zloupotrebe i brlju od koje se gubi pamet.“

EVROPA I TURCI

Ibrahim Kalin

Za Evropljane, Turska „nije bila država koja ima vojsku, već vojska koja je zauzela državu“. ¹ U nastajanju ove percepcije, bez sumnje, uticaja su imali politički uspesi Osmanlija u Evropi podržani vojnom strategijom. Međutim, uvreženo verovanje u to da su Turci ratnički narod i da su bajraktari islama, toliko je duboko pružilo korenje da je u evropskoj uobrazilji gotovo bilo nemoguće zamisliti Turke zajedno sa kulturom, umetnošću, civilizacijom, filozofijom, pa čak ni sa diplomatijom i politikom. Vizantijski istoričari XI i XII veka Atalijat, Skilica i Kinam, koji su u svojim delima dali širok prostor Turcima, govore o turskim „napadima, pljačkama i rušenju istočnih provicnija (Anadolije i severne Mesopotamije)“ kao o njihovoj osnovnoj karakteristici. ² U viziji srednjovekovne Vizantije i hrišćanstva, pojam „Turčin“ značio je rat, osvajanje i smrt. Ovakvo viđenje Osmanlija trajalo je i u savremenom periodu. Geteov prijatelj, s kojim je vodio prepisku, nemački orijentalista Hajnrih Fridrih fon Dic (Heinrich Friedrich von Diez), kaže da je umoran od besmislenih i primitivnih pitanja koja mu njegovi zemljaci postavljaju u vezi sa Turcima i Istanbulom. U jednom pismu Geteu kaže sledeće: „... Jednom me je jedan čovek u Berlinu pitao da li se u Turskoj

¹ Jean-François Solnon, „Sarık ve İstanbullu“: Osmanlı İmparatorluğu ile Avrupa XIVXX Yüzyıllarda Çatışma ve Karşılıklı Hayranlık, Ali Berktaş (çev.), (İstanbul: Doğan Kitap, 2013), c. 14.

² Xavier Jacob, Les Turcs au Moyen-Age: Textes-Byzantins (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990), c. 12.

proizvode cipele. Ovako sam mu odgovorio: „Kao što vidiš, odatle nisam došao bosonog...“¹ U redovima koji slede malo ćemo bliže pogledati poreklo i dimenzije ove percepcije. Fikcija o Turcima kao „ratničkom narodu“, uvrežena u mentalnoj mapi Evrope, bacila je u senu sva ostala razmišljanja. U toj meri da je u vezi sa korenom reči *horde* (eng. horda, banda koja ruši sve pred sobom), postoji konsenzus da potiče od turske reči *ordu*.

Osmanlije su u Evropu došli iz nekoliko pravaca i uz različite metode. Mnogi faktori kao što su konkurencija i sukobi između evropskih vladara XIII i XIV veka, slabljenje Vizantije, tog evropskog bedema naspram istoka, loši ekonomski uslovi u evropskim državicama, osećaj potrošenosti izazvan Krstaškim ratovima i slabost u vojno-političkom jedinstvu, omogućili su Osmanlijama da se za kratko vreme pruže do unutrašnjosti Evrope. Upotreba stranih plaćenika u borbama, što je bio običaj u to vreme, predstavljala je praksu koju su i evropski vladari često koristili. Osmanski zapovednici i upravnici ovu će mogućnost delotvorno koristiti, oštru konkurenciju među evropskim vladarima preokrenuće u svoju korist i zahvaljujući tome ostvariće važne strateške pozicije. U tom smislu, vizantijski imperatori često su upotrebljavali tursko-osmanske vojnike u svojim unutrašnjim sukobima i u mnogo obimnijim ratovima. Rat između Jovana Paleologa i konkurenta Jovana Kantakuzina, koji je besneo 1340-ih, osmanskim vojnicima otvorio je vrata Evrope i omogućio im da izbliza upoznaju unutrašnje sukobe, konkurenciju i njene slabosti.² Međutim, početak truljenja Evrope iznutra i istovremeno osmansko širenje granica uz sleđenje novih i dinamičnih vojno-političkih strategija, za kratko će vreme preokrenuti ovu sliku. U XIV veku Vizantija je izgubila svoju snagu, energiju i pravac i bila je „evropski bolesnik“. Činjenica da je 1372. godine vizantijski

¹ Prenosi: Ian Almond, „History of Islam in German Thought From Leibniz to Nietzsche“, (New York/London: Routledge, 2010), c. 87.

² Dorothy Vaughan, Europe and the Turk, A Pattern of Alliances 1350-1700, (Liverpool: University Press, 1954), c. 17.

imperator bio osmanski vazal, odnosno vladar pod upravom sultana, nagoveštavala je rađanje nove političke paradigme.

Ovde kao važan činilac treba spomenuti i osmansku politiku prema crkvi. Kao što ističe Halil İnaldžik (Halil İnalcık), štiteći pravoslavnu crkvu, Osmanlije su posebno na Balkanu u periodu od 1300. do 1500. godine sebi pribavile mnogo saveznika i snažnu poziciju u toj oblasti. Pravoslavni hrišćani, koji su se suprotstavili katolizaciji i katoličkim vladarima – na njihovo čelo dolazili su Grci i Sloveni – osmansku vlast smatrali su i za verski i politički štiti. Osim toga, i „osmanski poresko-zemljišni sistem, koji je ukinuo stari feudalni prinudni rad, koji je mirijskim zemljišnim režimom garantovao seljaku korišćenje zemlje“, omogućio je Osmanlijama da na Balkanu i južnoj Evropi vladaju dugi niz godina.¹ Otprilike jednu trećinu osmanske vojske, koja je sledom iste politike osvojila Mađarsku, činili su osmanski državljani rumsko-pravoslavnog identiteta.² Primetno je da je osmanska vlast u Mađarskoj i okolnim vilajetima u godinama nakon osvajanja izgrađena i održana uz doprinos Mađara, Bošnjaka, Grka i drugih hrišćanskih zajednica. Iskoristivši i mržnju koju su narodi srednje i južne Evrope gajili prema Habzburškoj monarhiji, Osmanlije su uspele da u različitim oblastima privuku i manje i veće etničke grupe.³

Makijaveli i osmanski model

Evropski državnici i politikolozi uvek su se zanimali za tajnu u uspehu osmanskog vladajućeg sistema. Jedno od najvažnijih promišljanja na ovu temu nalazimo u čuvenom Makijavelijevom delu *Vladalac (Il Principe)*. Makijaveli kaže da držanje pod kon-

¹ Halil İnalcık, ‘Önsöz’, Özlem Kumrular, Türk Korkusu: Avrupa’da Türk Düşmanlığının Kökeni (İstanbul: Doğan Kitap, 2008), c. 10–11.

² L. Fekete, Buda and Pest under Turkish Rule (Budapest, 1976), c. 19.

³ Ian Almond, Two Faiths, One Banner: When Muslims Marched with Christians Across Europe’s Battlegrounds (Cambridge: Harvard University Press, 2011) c. 152.

trolom tek osvojene države sadrži određene teškoće i postavlja pitanje zašto se Iranci nisu pobunili protiv Aleksandra Velikog nakon što je pobedio Darijusa. Kao odgovor, on spominje dva oblika vladavine koja su se javila u istoriji. U prvom vladarskom obliku vladar samostalno upravlja državom uz pomoć svojih pomoćnika. U drugom, pak, vladarskom obliku vladar upravlja zajedno sa baronima i plemićima koji su titulu nasledili preko krvne veze. Najuspešniji primer prvog oblika jeste Osmanska država, dok Francusko carstvo predstavlja najproblematičniji primer drugog oblika. U prvom modelu vladar je od strane svih podanika prihvaćen kao apsolutni vladar. Svi zapovednici, ministri, valije i drugi činovnici imenuju se od strane vladara, te zbog toga vladar nije ništa dužan rukovodiocima pod svojom upravom. Zato su svi oni radili za njegov uspeh. U drugom modelu, pak, kralj je bio primoran da vlast deli sa baronima, lordovima i vlastelom i morao je da rukovodi njima.

Prvi model ima sledeću osnovnu slabost: osvajanje ovakve države veoma je teško, ali kada je jednom osvojite, lako je upravljati njome. Jer, na mesto odlazećeg vladara dolazi novi i svi zapovednici, ministri i ostali postaju podanici novog vladara. Kod drugog modela, pak, situacija je sledeća: ovakvu vrstu države lako je osvojiti, ali je u krajnjoj meri teško upravljati njome. Uistinu, novi vladar/kralj mora da zadovolji predašnje barone, lordove i ostale. Nakon ovih komentara Makijaveli iznosi ovakva zapažanja: osoba koja napadne Turke naspram sebe će naći narod koji deluje jedinstveno. Osoba koja se usudi na nešto ovakvo, nipošto ne sme ni da pomisli da će se i drugi pobuniti i da će joj se pridružiti. Međutim, ako na neki način uspe da svrgne turskog vladara, tada je lako ukrotiti tu državu. Međutim, da bi to osigurao, obavezno mora da uništi porodicu i rodbinu pobeđenog vladara. U suprotnom, veoma je izvesno da će se radi osvete i preuzimanja države okupiti nove vojske.¹

¹ Niccolo Machiavelli, *The Prince* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), s. 15–16.

Čitaocima ostavljam da procene koliko od ovih promišljanja Makijavelija, prihvaćenog kao osnivača moderne pragmatičke političke misli, predstavlja tvrdnju, a koliko savet i taktiku. Ovde je jasno sledeće: Snaga Turaka potiče iz snage sistema koji su osnovali, mnogo više nego iz hrabrosti pojedinaca ili njihovog mnoštva. Jedina šansa Evropljana, koji žele da ih poraze, jeste da otkriju gore navedenu tačku slabosti i da tu fokusiraju svu svoju energiju. Međutim, da li je bilo junaka koji bi mogao da pobedi Turke, koji bi svrgnuo njihovog vladara i koji bi sve to preživeo? Ovo je krucijalno pitanje koje je Makijaveli želeo da postavi na jedan pomalo huškački način.

Naslednici Rima

U političkoj pozadini islamsko-hrišćanskog nadmetanja, koje se u XIV i XV veku odigravalo na prostoru Anadolije, nalazilo se pitanje ko će da nasledi veliko Rimsko carstvo. Tačno je da je rimska tradicija u vizantijskom periodu izgubila stari ponos i rasprostranjenost. Međutim, u svojstvu jednog globalnog političko-društvenog poretka, rimski poredak ili „pax Romana“, bio je najveći upravljački model koji se nalazio pred muslimanima i hrišćanima. I pripadnici obe vere smatrali su se dostojnim naslednicima rimskog poretka. Hrišćani su ionako pokrstili Rim i asimilovali njegove istorijske uspehe. Međutim, u procesu koji ide od rimske slave do propasti Vizantije, hrišćanstvo je zauzimalo mesto glavnog osumnjičenog. S druge strane, muslimani, koji postupaju uz univerzalnu percepciju vremena i prostora, videli su da se novi svetski poredak formira pod njihovom odgovornošću. Nakon ovoga, muslimani će biti naslednici Rima, dotadašnjeg najvećeg imperijalističkog modela. Uistinu su hrišćani izgubili staru energiju i talenat i zahvaljujući međusobnim velikim teološkim raspravama i političkim trvenjima bili su podeljeni i oslabljeni. Izgubili su duh tribalizma i nestalo im je snage da nose nasledstvo

Rima. Nasuprot tome, Osmanlije su nastavile da napreduju u pravcu istoka i zapada i za kratko vreme su u pripojenim oblastima gradile sistem, postajale su predvodnici trgovine i zanata. Žan Boden (Jean Bodin) 1576. godine podvlači ovu tačku i govori da su Osmanlije istinski naslednici Rima: „Bilo bi mnogo pravednije videti turskog sultana, osvajača Vizantije iz ruku hrišćana, koji je nakon zauzimanja glavnog grada carstva uzeo vavilonsku oblast od Persijanaca i koji je starim rimskim vilajetima pridodao oblast preko Dunava, za naslednika Rimskog carstva.“¹

Vidimo da je ovaj ugao posmatranja veoma zastupljen među Osmanlijama. Kada je 1453. godine Fatih sultan Mehmed osvojio Konstantinopolj, on je znao da nije zauzeo samo glavni grad Vizantije, već da je istovremeno preuzeo i istorijsko nasleđe Rima. Prenosi se da je pre Fatiha, Jildirim Bajazit želeo da osvoji Mađarsku i Italiju i da je rekao da će jednog dana svoga konja nahraniti na čuvenom rimskom (vaticanskom) trgu Svetog Petra. Fatih, koji je postupao po „idealnu svetske vladavine“ svojih predaka, nakon osvajanja Konstantinopolja nije slučajno koristio titule hakan, sultan, padišah i kajzer. Ove četiri titule predstavljaju četiri političke tradicije koje je Fatih ujedinio kod sebe: hakan – tradicija turskog kaganata, sultan – arapska politička tradicija, padišah – persijska državnička tradicija i kajzer – rimska imperijalna uprava. Zahvaljujući ovim titulama Fatih je slao poruku da „gri“ i muslimane, i hrišćane, i Turke, i Arape, i Persijance i sve druge podanike ostalih etničkih grupa.

Ovaj verski i politički univerzalni ugao gledanja uvek je postojao među Osmanlijama. Jedan od značajnih primera navedenoga jeste priča o solunskom arhiepiskopu Grigoriju Palami, koji je skoro sto godina pre Fatihovog osvajanja Konstantinopolja izveden pred Orhan-gaziju. Palama i njegova svita, koji su tokom plovidbe Čanakalskim moreuzom pogođeni

olujom, bivaju primorani da pristanu na obalu, zbog čega su zarobljeni od strane osmanskih Turaka. Nakon što je doveden u današnje Čanakale poslat je u Bursu, u koju je stigao nakon četvorodnevnog putovanja. Palama se ovde upoznao sa Orhan-gazijinim unukom Ismailom. Tokom susreta, Ismail arhiepiskopu upućuje mnoga pitanja u vezi sa hrišćanstvom i pita ga da li hrišćani prihvataju poslanika islama, hazreti Muhameda. Palama daje negativan odgovor na ovo pitanje, međutim, on pozdravlja zreo stav koji je Ismail prikazao tom prilikom. Nakon izvesnog vremena izveden je pred Orhan-gaziju. Orhan-gazija je upitao: „Ko je ovo? Kakav je čovek?“ Nakon dobijenog odgovora, kazao je: „I ja imam učene ljude. Želim da povedu naučnu raspravu!“

U naučnoj raspravi koja se održala jula 1355. godine pred Orhan-gazijom, Palama je branio osnove hrišćanskog verovanja. Na muslimanskoj strani bili su pripadnici Ahijске organizacije, poznati kao *Ahiler*. Palama je napravio uvod pojasnivši pitanje Svetog Trojstva za koje je rekao da je muslimanima bilo teško da shvate. Nakon toga raspravljalo se o tome da je nemoguće da hazreti Isa u isto vreme bude i čovek i bog. Na zahtev Orhan-gazije, Palami je postavljeno sledeće pitanje: „Mi verujemo vašem poslaniku, zašto vi ne verujete našem?“ Obrađeno je još nekoliko teoloških pitanja. Palama je poverovao da je ubedio Ahije, međutim, ispostavilo se da njegovi argumenti nisu mnogo uticali na muslimanske sagovornike. Kao što je i započela, rasprava se okončala na potpuno miran način. Nakon Orhan-gazije, Ahiji su se ponizno razišli. Međutim, nakon nekoliko minuta desilo se nešto neočekivano i jedan od prisutnih prišao je i pesnicom udario arhiepiskopa u oko. Ahiji su prišli i uz batine udaljili tog čoveka. Prema onome što prenosi Palama, napadač je odveden Orhan-gaziji da mu izrekne kaznu.

Palamina risala, pored samog prenošenja događaja, takođe nam predstavlja i važne detalje u vezi sa životom Osmanlija iz toga perioda. Prema onome što on kaže, osmanski muslimani

¹ Prenosi: Solmon, „Sarık ve İstanbul“, s. 61.

koje je sreo u Bursi i njenoj okolini, bili su energični, jednostavni i odvažni ljudi koji su voleli boravak u prirodi. Orhan-gazija bio je lider koji je živio s narodom i do kojeg se lako moglo doći. Palama, takođe, spominje da je Orhan-gazija svakog petka delio sadaku i da je za taj posao zadužio posebnu osobu. Osim toga, ono što prenosi Palama sadrži i važna zapažanja o Ahijskoj organizaciji koja je igrala centralnu ulogu u periodu osnivanja i širenja Osmanlija. Ibn Batuta (Ibn Battuta) je oko dvadeset godina pre Palame posetio Bursu, i on je, takođe, zabeležio slična promišljanja o širokoj i dinamičnoj konstrukciji Ahijske organizacije.¹ Nakon Burse, Palama je otišao u Iznik i ovde je preneo važne detalje o osmanskome životu iz XIV veka. S divljenjem je spomenuo živi društveno-ekonomski život gradova. Delimično s poštovanjem, a delimično uz zadržku, zabeležio je da su muslimani i hrišćani, u svim mestima u kojima je bio, bili u prilično slobodnoj interakciji. Palama, svedok poslednjih dana postojanja Vizantije u Anadoliji, tog naslednika Svetog rimskog carstva, pred nama izlazi kao jedan od svedoka međusobno isprepletane istorije koju veoma često srećemo u islamsko-hrišćanskim i islamsko-zapadnim odnosima, a o čijim detaljima tako malo znamo.²

Hadži Bajram Veli i Manojlo II

Još jedan istorijski događaj koji u ovim okvirima privlači pažnju, jeste čuvena rasprava između vizantijskog imperato-

¹ Ibn Battuta, „Seyahatnâme'den Seçmeler, haz. İsmet Parmaksızoğlu“ (Ankara: MEB Yayınları, 1986), s. 7. O Ibn Batutinim putovanjima i o Anadoliji iz XIV veka iz aspekta islamske istorije pogledati: Ross Dunn, *The Adventures of Ibn Battuta: A Muslim Traveller of the 14th Century* (Berkeley: The University of North California Press, 1989) i David Waines, *The Odyssey of Ibn Battuta: Uncommon Tales of a Medieval Adventurer* (Chicago: The University of Chicago Press, 2010).

² Georgiades Arnakis, „Gregory Palamas among the Turks and Documents of His Captivity as Historical Sources“, *Speculum*, Vol. 26, No 1. (Ocak 1951), c. 104–118.

ra Manojla II Paleologa (1350–1425) i hadži Bajrama Velija (Hacı Bayram-ı Veli, 1352–1430) koja se, verovatno, odigrala 1391. godine u Ankari. Ova naučno-teološka rasprava putem govora pape Benedikta XVI održanog u Regenzburgu, došla je u žižu javnosti 2006. godine i daje nam značajne nagoveštaje, bilo o istoriji islamsko-hrišćanskih odnosa, bilo o pogledu Osmanlija na međuverške odnose. Imperator Paleolog – u ovim godinama vazal osmanskog sultana Jildirima Bajazita – pored političkog imao je i solidno teološko obrazovanje. Shodno vazalскоj obavezi, vizantijski imperator učestvovao je u nekim Bajazitovim pohodima po Anadoliji. Jednom je zajedno sa osmanskome vojskom došao u Ankaru. Zbog nemilosrdnih zimskih uslova osmanski vojnici dugo su ostali ovde. Tokom ovog prisilnog boravka Manojlo II upustio se u versku raspravu sa učenjakom kojeg u svom delu spominje kao „Pers muderis“. Prenosi se da je rasprava trajala dvadeset šest noći. Istoričari se slažu da je ovaj učenjak bio hadži Bajram Veli. U ovim večernjim naučnim raspravama govorilo se o osnovnom verovanju islama i hrišćanstva, pogledima dve vere na Dženet i Džehenem, svojstvima imana, poslanstva i ličnosti hazreti Muhameda, Svetom Trojstvu, apostolima, hristologiji i dr. Rasprave su proticale u atmosferi međusobnog uvažavanja i tolerancije, i pratilo ih je gradsko stanovništvo.

Manojlo II kasnije je u vidu knjige zapisao ove naučne rasprave. U ovom delu jasno se vidi da se trudio da pokaže nadmoć hrišćanstva i da je delovao sa željom da porazi muslimanskog sagovornika.¹ Zato što u vezi sa učešćem hadži Bajrama Velija ne postoji bilo kakav izvor, nemoguće je proceniti tok i kraj rasprave. Nije teško pretpostaviti da je Manojlo II, dok je pisao svoje delo, dodavao delove po sopstvenom nahođenju. Baš i ne izgleda verovatnim da je reči, za koje tvrdi da je izrekao o ha-

¹ Manuel II Paleologue, *Entretiens avec un Musulman*, ed. Theodore Khoury (Paris: Editions du Cerf, 1966).

zreti Poslaniku: „Pokaži mi nešto novo što je doneo Muhamed! Samo ćeš naći neljudske i loše stvari, kao što je naredba na širenje vere mačem“, mogao izgovoriti u Ankari, i to u svojstvu gosta u kući muslimanskog učenjaka i to u prisustvu njegovih sugrađana. To što papa Benedikt XVI 2006. godine citira ove reči i dovodi ih u žižu interesovanja i njegovo aludiranje na islam kao na veru mača i nasilja, iz aspekta današnje dinamike predstavlja temu na kojoj se posebno treba zadržati.¹

Nezaustavljivo napredovanje Osmanlija teralo je Evropljane da, s vremena na vreme, traže savez sa centrima moći na istoku. U XII i XIII veku Evropljani su očekivali da Mongoli postanu hrišćani ili da, u najmanju ruku, sklope savez sa Evropom protiv Abasida i Mamluka, a po pitanju Osmanlija, takođe, imali su slična očekivanja. Pokušali su da na svoju stranu privuku iranskog šaha, ali nisu uspeali u tome. Timurova pobeda nad Bajazitom u Bici kod Ankare (1402), izazvala je sličnu nadu. No, ni ovo nije donelo očekivani rezultat.²

Pažnju privlači to što je Fatih, koji je 1451. godine stupio na osmanski presto, nakon osvajanja Konstantinopolja, u Evropi okončao sva očekivanja slabosti i propasti. Uistinu, kad je Fatih stupio na presto vladalo je uverenje da je novi sultan veoma mlad i neiskusn, da nema talenat za rukovođenjem Osmanskom državom i da je to nova prilika za hrišćanski svet. Na primer, Frančesko Filelfo (Francesco Filelfo), koji je sebe smatrao stručnjakom za Istok, napisao je pismo francuskom kralju Karlu VII u kojem mu govori da je pravo vreme da se nešto preduzme protiv Osmanlija. Isto očekivanje javiće se i 1520. godine, prilikom iznenadne smrti sultana Selima. Evro-

¹ O ovoj naučnoj raspravi koja se odigrala u Ankari pogledati: Mustafa Daş, „XIV. Asırda Dinler Arası İletişim: Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos ve Hacı Bayram-ı Veli'nin Ankara'da Yaptıkları Tartışma“, Seyfi Kenan (ed.), Osmanlılar ve Avrupa: Seyahat, Karşılaşma ve Etkileşim (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), s. 345–355.

² Vaughan, Europe and the Turk, c. 41.

pljani će za mladog Kanunija Sulejmana reći sledeće: „Divlji lav za naslednika je ostavio mlado jagnje!“¹ Međutim, kada je vest o padu Konstantinopolja stigla u Evropu, ispostaviće se da je ovo velika samoobmana i govoriće se da je osmanski sultan, zapravo, jedna mlada i odlučna osoba „koja mrzi hrišćanstvo“. Zbog mogućih pohoda Osmanlija na Evropu strah je ponovo obuzeo sva njena srca.²

Evropski špijuni, diplomate, trgovci i stratezi nisu samo ostali na potcenjivanju osmanske vojne snage. U isto vreme, oni nisu imali ni minimum informacija o stanovništvu Konstantinopolja. Broj onih što su u Konstantinopolju preferirali osmansku vlast u odnosu na vizantijasku bio je mnogo veći od onog što su krstaši pretpostavljali.³ Koliko god da su se hrišćani koji su se nalazili u gradu opirali osmanskoj vojsci, činjenica da se odmah nakon osvajanja nije dogodilo ništa značajno i da je Fatih uspeo da pridobije gradsko stanovništvo, zabrinula je najpre papu, a zatim i sve evropske kraljeve i prinčeve.

Papino pismo Fatihu

Čuveno pismo pape Pija II, za koje se prenosi da je poslao Fatihu, treba analizirati u ovom istorijskom kontekstu. Papin poziv na pokršćavanje, pored toga što je bio tek strateška ruka pružena Fatihu, u isto vreme predstavljao je i kritiku međusobno zavađenim evropskim prinčevima i feudalnim velmožama. Izgubivši nadu u evropsku političku elitu, papa je pozvao Fatihu da primi hrišćanstvo i tako postane „imperator Istoka i Zapada“. Prema mišljenju Pija II, osmanski sultan koji bi postao hrišćanin, u Evropi ne bi naišao ni na kakav otpor

¹ Natalie Zemon Davis, Trickster Tales: A Sixteenth Century Muslim Between Worlds (New York: Hill and Wang, 2006) c. 74.

² Robert Schwoebel, The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk 1453–1517 (Nieuwkoop: B. De Graaf, 1967), c. 2.

³ Cardini, „Europe and Islam“, c. 124.

i pridobio bi naklonost hrišćanskog naroda. Radi vladavine nad celim svetom, Fatihu je bilo dovoljno „da se opere s malo krštene vode“!

Svoje pismo papa započinje konstatacijom: nema sumnje u to da je Fatihu poznato stanje u Evropi, međutim, ne bi trebalo da zanemaruje borbeni talenat evropskih naroda: „Imaš dovoljno informacija o nama pa znaš snagu hrišćanskih naroda. Morao bi da znaš koliko je Španija izdržljiva u ratnim veštinama, koliko su Gali borbeni, koliko je Nemačka mnogoljudna, Engleska jaka, Poljska hrabra, Mađarska aktivna, a Italija bogata.“ Ovo političko upozorenje veoma je upadljivo; uistinu papa, s jedne strane udara na evropske prinčeve, ali s druge strane pred Fatihom brani njihovu snagu. Nakon ove konstatacije on se upušta u verske teme i pažnju privlači na zajedničke tačke između muslimana i hrišćana: „Između hrišćana i muslimana ima mnogo zajedničkih tačaka: Jedan je Bog, Stvoritelj svetova; vera u obaveznost verovanja; Ahiret kao svet kazne i nagrade; besmrtnost duše i prihvatanje Starog zaveta kao zajedničkog temelja. Po svim ovim pitanjima imamo isto mišljenje. Jedino u čemu se razilazimo, jeste karakter Boga.“

Nakon ovog uvoda papa upućuje Fatihu istorijski poziv i veoma hladnokrvno zapisuje najslikovitije i najčudnije redove istorije islamsko-zapadnih odnosa:

„Jedna mala stvar učiniće te najvećim, najsnažnijim i najpoznatijim čovekom svoga doba. Ako pitaš o čemu se radi, nije je teško naći. I nema potrebe ići daleko da bi se našla. Moguće ju je naći u svim delovima sveta. To je deo vode kojom ćeš se krstiti, kojom ćeš izvršiti hrišćanski obred i poverovati u Jevandjelje. Učini to i videćeš da nema ni jednog princa koji će ti biti ravan u slavi i snazi. Tada ćemo te zvati ‘Imperator Grka (zapada) i istoka’. Zemlje koje sada na silu držiš u ruci postaće tvoje po zakonu i svi hrišćani će te poštovati i prihvatati za vladara. Ne možeš da budeš uspešan sve dok slediš islamski

zakon. Vрати se hrišćanstvu i tada ćeš uz potvrdu svih ljudi postati najveći čovek svoga vremena.“¹

Pozivajući Fatihu da se pokrsti, papa je, zapravo, čitao lekciju evropskim liderima koji su počeli da gube i svoju veru i svoju zemlju, i trudio se da ih pokrene preko Osmanlija: ako vi ne zaštitite Sveti krst, osvajač Konstantinopolja i rušitelj Vizantije, osmanski sultan, primiće deo krštene vodice i uz moju podršku postaće vladar cele Evrope!

Papino pismo Erazmo je poimao kao poziv na mir i verovao je da rat ne rešava ni jedan problem i da će mir biti moguć jedino uz mirnodopske metode. Osim toga, put borbe protiv ratobornih Turaka nije išao preko organizovanja novih krstaških pohoda i započinjanja novih ratnih kampanja. Evropa, ionako, nije imala energije i volje za tako nešto. Put suprotstavljanja Turcima prolazio je kroz potpuno i iskreno sleđenje hazreti Isaovog učenja.²

Turci kao potomci Trojanaca

Nakon Fatihovog osvajanja Konstantinopolja, tvrdnja da Turci potiču od Trojanaca postala je veoma popularna.³ Nešto ranije iznesene su tvrdnje da Turci potiču od drevnih varvarskih naroda koje priznaju Evropljani. Teodor Gaza (Theodoros Gazis), u svome delu *On the Origins of The Turks*, pravi paralelu između Turaka i varvarskih plemena sa severa. Korene imidža „strašnog Turčina“ moguće je naći u ovakvim delima. Osim toga, i vojni uspesi Turaka, koji su preuzeli imidž „divljih muslimana“, na delotvoran način korišćeni su za jačanje ove percepcije. Međutim, najinteresantnija teorija toga doba, bilo

¹ Pismo pogledati u: Minou Reeves, „Muhammad in Europe: A Thousand Years of Western Myth-Making“ (New York: New York University Press, 2000), s. 111–2.

² Cardini, „Europe and Islam“, s. 146.

³ Robert Schwoebel, „The Shadow of the Crescent“, s. 147

je verovanje da Turci i Trojanaci potiču iz istih korena. Monte-nj se dotiče ovoga u *Esejima*. Istoričari i političari toga doba ispoljavaju veliko interesovanje za ovu temu. Osnovno pitanje je sledeće: „Ako su Osmanlije/Turci potomci Trojanaca, onda na kojem mestu mi stojimo?“

Prema legendi, mitološki osnivač Troje i otac trojanskog kralja Prijama, Teukar ili Teukros, u isto vreme predstavlja istorijsku ličnost po kojoj su Turci dobili ime. Ova sličnost u imenima, omogućila je plodan teren za širenje ove teorije. Tvrđilo se da su Trojanaci osim Turcima, bili preci i Nemcima, Francuzima i Italijanima čime se želelo da se oformi etničko-istorijska veza između Turaka i evropskih naroda. Imajući na umu specijalno mesto Trojanskog rata u evropskoj istoriji, treba istaći da pisanje i geneaološko stablo ove istorije ispunjene legendama nosi posebno značenje. Trojanski rat bio je rat u kojem su Grci, predstavnici Zapada, pobedili Trojanace, predstavnike Istoka i Azije. Trojanaci su se junački odupirali, njihov zapovednik Hektor postao je legenda, ali su naposljetku izgubili rat. Nakon pobeđe Grka, legendarna slava i bogatstvo Troje potisnuti su u zaborav. Za jednog Evropljanina koji dobro poznaje ovu pozadinu, postalo je moguće u jedan istorijski kontekst postaviti rastuću osmansku pretnju u XV veku: i Osmanlije će, poput Trojanaca, jednog dana sigurno biti poraženi. To je bilo samo pitanje vremena. Ono što su Evropljani morali da urade kako bi pobedili Turke, jeste da deluju jedinstveno i da pripreme veliku snagu i vojnu disciplinu Sparte.

Nakon poraza neki Trojanaci pobjegli su na sever, neki u unutrašnjost Anadolije i kada su se u svojstvu „muslimanskih Turaka“ vratili nakon stotina godina, više se nikada nisu izbrisali iz memorije evropske istorije. Želeći da naruže Grke – Nemci, Francuzi i Italijani, s vremena na vreme vraćali su se na pitanje Troje i to su upotrebljavali kao negativnu istorijsku referencu. Španski putopisac Pero Tafur (Pedro Tafur), koji je 1437. go-

dine posetio Konstantinopolj, pored toga što je gajio simpatije prema Grcima u Grčkoj, veoma teškim izrazima kritikovao je Grke u Konstantinopolju. Po njegovom mišljenju Grci su u ovom gradu bili „nemoralna rulja zaglibljena u greh“. Baš kao da su zaslužili katastrofu – odnosno, pad Konstantinopolja – koja će ih nekoliko godina kasnije zadesiti. Nasuprot tome, Turci u Anadoliji, bili su „plemenit i ispravan narod. U svojoj zemlji žive kao plemići... Srećni su i velikodušni, razgovor im je lep... U toj meri da, kada se ovde spomenu vrline, dovoljno je reći da je ta osoba poput Turčina...“¹ Vrlo je malo onih koji dele ovo Tafurovo simpatično i pozitivno mišljenje. Uistinu su Osmanlije, u konačnici, prihvatane kao istinska osvajačka snaga. Međutim, prilikom formiranja veze između Turaka i Trojanaca u isto vreme mora se imati na umu da se to radi preko animoziteta prema Grcima.

Ova mitska istorijska percepcija koja Turke povezuje sa Trojancima, i Osmansku državu pozicionira u deo evropske istorije. Fatih sultan Mehmedove reči, za koje se prenosi da je izrekao prilikom osvajanja Konstantinopolja: „Eto, danas smo osvetili Troju“, svakako da jačaju ovu percepciju. Čak i da je reč samo o predanju, objašnjenje osvajanja Konstantinopolja s jednom referencom iz evropske istorije, predstavlja verifikaciju dijalektičkog i višedimenzionalnog pravca evropsko-osmanskih odnosa. Mario Filelfo (Giovanni Mario Filelfo), koji je preferirao ovakav pristup u pesmi od četiri hiljade distiha, napisanoj 1470-ih godina, Fatiha smešta među velike istorijske junake, kao što su Hanibal, Pirus, Kiros i Filip Makedonski i kazuje da je najzad ostvarena osveta za nasilje Grka prema Troji.² Fatih nije kasnio da teoriju o trojanskim korenima iskoristi za svoju korist i u pismu objavljenom u Evropi, za koje se prenosi da je napisao papi Nikoli V, kazuje da Turci i Italijani potiču od

¹ Prenosi Vaughan, *Europe and the Turk*, s. 52.

² Toner, „Homer's Turk“, s. 79.

istih korena, odnosno da dolaze iz Troje te da mu nije jasno neprijateljstvo koje Italijani osećaju prema njima: „Cilj nam je da Troji vratimo staru slavu i da osvetimo velikog Hektora.“¹

Prema onome što prenosi vizantijski istoričar Kritovul sa Imbrosa (Μιχαήλ Κριτόβουλος), pre nego je napao Midili, Fatih je 1462. godine došao u Troju, koja se nalazi u granicama današnjeg Čanakalea, i ovde je održao govor koji je odjeknuo u Evropi. Pohvalio je trojanske junake, a zbog rušenja Troje oštro je kritikovao Grke, Solunce, Makedonce i Morejce. Fatih veruje u to da su Grci, koji su nanosili nepravdu azijskim narodima, kažnjeni njegovom rukom. Vizantijski istoričar Laonik Halkokondil (Λαονίκος ὁ Χαλκοκονδύλης), kao da potvrđuje Fatiha, žali se na to da „preživeli Vizantinci konstantinopoljsko rušenje doživljavaju kao varvarsku osvetu za kolektivna ubistva koja su Grci počinili Troji“.² Mržnja prema Grcima nije ograničena samo na pljačkanje Troje. Grci, koji sve druge narode nazivaju varvarima, u očima evropskih naroda jesu nadmen i uobražen narod koji se vremenom udaljio od mentalnog genija velikih mislilaca, Talesa, Sokrata, Platona i Aristotela. Italijani, Francuzi i ostali evropski narodi koji veruju da potiču od Trojanaca na jedan prikriven način raduju se zbog osmanskih vojnih uspeha protiv Grka.³

Oni evropski istoričari i umetnici, koji su smatrali da Turci potiču od Trojanaca, u isto vreme i Trojanace su iznova izgradili kroz osmansku prizmu. Na slikama i minijaturama iz XIV i XV veka Trojanci su prikazivani u osmanskoj nošnji. Osmanski turban, kaftan, šalvare i mač kao da su postali elementi po kojima se prepoznaju Trojanci. Ovo se koristilo da bi se istakao, s jedne strane, vizantijsko-istočnjački identitet Trojanaca, a

¹ Terence Spencer, 'Turks and Trojans in the Renaissance', *The Modern Language Review*, Vol. 47, No. 3 (1952), s. 331.

² Giovanni Ricci, *Türk Saplantısı: Yeniçağ Avrupa'sında Korku, Nefret ve Sevgi* (İstanbul: Kitabevi, 2005), s. 108.

³ Terence Spencer, 'Turks and Trojans in the Renaissance', s. 330.

s druge strane njihova osmansko-turska veza. Na taj način, uz vizuelno estetsko tumačenje, istovremeno se turkizuju drevni Trojanci i trojanizuju Turci.¹ Naposletku činjenica da su Trojanci Anadolci i Azijati, sjedinjuje se sa idejom „da su potomci okupatorskog, pobjedničkog društvenog sloja“, koja je bila rasprostranjena među Grcima i Evropljanima koji su ih sledili.² Prema tome, ideja o uspostavi etničke veze ili prijateljstva između Osmanlija i evropskih naroda, još na početku je povezana s političkim zebnjama i strahovima toga doba. S druge strane, naspram trojanske teze u opticaj ulazi i teza da se turski koreni, u stvari, oslanjaju na Skite. Skiti su opisivani kao ratnici, zulumčari, pljačkaši i okupatori i bili su najdostojniji da budu koren „Turaka varvara“. Ideološka pozadina teze da Turci potiču od Skita, u Evropi je usko povezana s pokušajem zasnivanja imidža Turčina kao varvara, grubijana, okrutnika i necivilizovanog čoveka.³

Ovde će biti korisno istaći jednu činjenicu koja se često javlja pred nama. Osmansko širenje po unutrašnjosti Evrope i zauzimanje Balkana, u evropskom verskom i političkom okruženju uvek je izazivalo srdžbu i uzrokovalo rađanje novih strahova. Pitanje: „Da li će Turci dogodine i ovamo doći?“, igralo je ključnu ulogu u oblikovanju evropske percepcije Osmanlija. Međutim, unutrašnji sukobi i neprijateljstvo toliko su u ovom periodu bili izraženi u Evropi, da se uz antagonizam prema

¹ Ove opise pogledati u: James G. Harper, 'Turks as Trojans; Trojans as Turks: Visual Imagery of the Trojan War and the Politics of Cultural Identity in the fifteenth-century Europe', A. J. Kabir ve D. Williams (ed.), *Postcolonial Approaches to the European Middle Ages: Translating Cultures* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 151–182.

² Reşid Saffet Atabinen, *Türklerin Avrupalılarla Müşterek Troya Menşe'leri Efsanesi Üzerinde Araştırma* (İstanbul: TTOK İstanbul'u Sevenler Grubu, 1951), s. 10. U ovom kratkom radu koji je napisao 1951. godine, Atabinen kaže da u osmanskim izvorima nije naišao na nešto što govori o tome da Turci potiču od Trojanaca.

³ Pogledati: Özlem Kumrular, *Türk Korkusu*, s. 172–3.

Osmanlijama, mržnja osećala i prema drugim konkurentnim evropskim narodima. S druge strane, sekularni evropski humanisti mnogo su više žalili za tim što je klasična grčko-evropska kultura prešla u ruke jednog „varvarskog i bogohulnog“ naroda kao što su Osmanlije, nego za tim ko je pobedio a ko izgubio u borbama. Kada su Osmanlije uzele Grčku, mnogi Evropljani mislili su da je to zaslužena kazna za agresivne i razmažene Grke. Suštinski su žalili za time što je najvažniji centar helenističke kulture prešao u ruke muslimana Turaka i što je jedna velika civilizacija bila suočena sa opasnošću od nestanka.¹ Drugačiju refleksiju istog osećanja nalazimo u pesmi Lodovika Ariosta:

*Zašto je Istanbul i
najlepši deo sveta
u rukama prljavih Turaka?*²

Dok su Evropljani bili u šoku zbog gubitka Konstantinopolja, osmanski državnici nastavili su primenjivati odlučnu i pragmatičnu politiku. Na primer, da bi razvio tehnologiju izrade novog topa koji je igrao ključnu ulogu u osvajanju Konstantinopolja, Fatih je uposlio strane majstore. Mađarski majstor po imenu Urban ustvrdio je da može da izgradi topove do tada neviđeno velike i snažne i Fatih nije oklevao da iskoristi ovu mogućnost. Naposljetku, Urbanovi topovi igrali su važnu ulogu u osvajanju Konstantinopolja.

Primetno je da je Fatih, takođe, i u pitanju izgradnje multireligijskog i multikulturnog državnog sistema delovao brzo i odlučno. Nakon osvajanja Konstantinopolja, on je u novi glavni grad pozvao jermenske, rumske i jevrejske zajednice i osećao je zadovoljstvo što se 1478. godine broj stanovnika grada približio broju 70.000. Više od 40% ove populacije Is-

tanbula činili su nemuslimani. Međutim, ovo se nije odnosilo samo na prestonicu. Prema popisu stanovništva u doba sultana Kanuni Sulejmana, 80% stanovništva koje je živelo pod vlašću Osmanske države bili su hrišćani, 19% muslimani i 1% Jevreji. Hrišćanska populacija koja je s osvajanjem Balkana ušla pod osmansku vlast, igrala je centralnu ulogu u pojavi ovakve demografske slike. Nije teško pretpostaviti da je ovo stanje prilično rasrdilo Evropljane koji su osmanskog sultana smatrali za Isusovog neprijatelja, Antihrista.¹

Da Vinčijevo i Mikelandelovo interesovanje za Istanbul

Osmanski državnici bili su svesni geopolitičke, trgovinske, kulturološke i simboličke vrednosti Istanbula i mobilisali su sve svoje mogućnosti za uvećanje i razvoj grada. Na primer, sledeći Fatiha, Bajazit II razmišljao je o tome da preko Haliča izgradi most; međutim, ako je verovati Leonardu da Vinčiju, odustao je od toga zato što se nije mogao naći majstor koji će da ga izgradi. Da Vinči nikada nije došao u Istanbul, ali je sultanu poslao nacрте mosta preko Haliča. Pored toga što postoje razna predanja po ovom pitanju, pretpostavlja se da je projekat ovog renesansnog genijalca odbijen zato što nije ocenjen kao realan. Da Vinčijevo pismo i crteži danas se nalaze u arhivu Topkapi saraja. Koliko se može razumeti iz ovog pisma i iz istorijskih podataka toga doba, radi realizacije svojih dela, Da Vinči je bio u potrazi za pokroviteljem i iskoristivši posetu osmanske delegacije Čezaru Bordžiji, u čijoj se službi i sam nalazio, nacrtao je čuveni projekat mosta i poslao ga sultanu Bajazitu. Nemoguće je reći bilo šta u vezi sa tim da li je osmanski sultan pozvao Da Vinčija ili se ovaj dobrovoljno upustio u ovaj posao, međutim, jedno je sigurno: Da Vinči,

¹ Solnon, „Sarık ve İstanbul“, c. 160.

¹ Vaughan, Europe and the Turk, s. 25.

² Prenosi Ricci, Türk Saplantısı, s. 37.

jedan od najvećih evropskih umetnika, nije ostao ravnodušan prema svetskom biseru kao što je Istanbul, uprkos tome što je grad bio pod osmanskom upravom. Naposljetku, Da Vinčijev most nije izgrađen u Istanbulu, ali ga je stotinama godina kasnije, u mnogo manjim dimenzijama, simbolično izgradio norveški umetnik Vebjorn Sand (Vebjørn Sand).

Prenosi se da je 1506. godine, četiri godine nakon neuspešnog Da Vinčijevog projekta, sultan Bajazit ovog puta u Istanbul pozvao Mikelandela i da mu je tražio da napravi most preko Haliča. Prema onome što prenose izvori, Mikelandelo nije bio zadovoljan životom u Rimu, pa je zbog toga pobjegao u Firencu. Preko glavnog sveštenika Franjevaca na Galati sa oduševljenjem je prihvatio poziv, odlučio je da ode u Istanbul i stupi u sultanovu službu. Štaviše, delo koje je napisao protiv pape koji ga je zlostavljao, završava potpisom: „Vaš Mikelandelo, koji vam piše iz Turske.“ Kad je čuo da je veliki slikar i vajar zaista odlučio da ode u Istanbul, stegonoša Firenze, Soderini, sledećim rečima ga je ubedio da ostane: „Umesto da živiš za Turčina, mnogo je bolje da umreš pored pape!“ Da bi bio siguran, umetnika je postavio za zvaničnog izaslanika Firenze u Rimu. Tako i Mikelandelo, nakon Leonarda da Vinčija drugo ime renesanse, nije uspeo da ode u Istanbul, zbog čega se nije ostvario možda i najinteresantniji susret islamsko-zapadne istorije. Zaista, da je Mikelandelo došao u Istanbul, kao što je planirao, susreo bi se sa četrnaest godina mlađim neimarom Sinanom (1489–1588) i među njima bi se, verovatno, dogodio jedan od najvažnijih susreta XVI veka.¹

To što je Osmanska država u ovom periodu bila privlačna za vodeće evropske trgovce i umetnike, mora da je povezano i sa novim stremljenjima u Evropi i sa osmanskim sistemom. Osmanski državnicima svoje vojne i političke uspehe jačali su kulturnom i civilizacijskom perspektivom i uvek su bili otvo-

reni prema svetu. Za njih osvajanje nije predstavljalo samo dobijanje zemlje i jačanje vojske. Zapravo, osvajanje je imalo značenje uspostave novog poretka. Najkoncizniji i najslikovitiji iskaz navedenoga nalazimo u delu *Tarih-i Sultan Bayezid*, autora Matrakçı Nasuha (Matrakçı Nasuh), slavnog mini-jaturiste, istoričara i stručnjaka za ratne veštine. Matrakçı Nasuh prenosi da je Bajazit 1500. godine uzeo Motun i Koron i rekavši: „Od sada... nakon što osvojimo to mesto i podarimo mu jedan potpuno novi sistem...“, napravio je odličan opis filozofije osvajanja.¹ Shodno tome, cilj osvajanja (fetiha) bio je uspostavljanje novog poretka i sistema. A da bi se uspostavio novi sistem, država i društvo, osim vojske i novca, imali su potrebu za mnogo više sredstava. Zato, neće biti pogrešno ako se u ovom okviru analizira činjenica da su Osmanlije u XVI i XVII veku u polju umetnosti i kulture bile centar privlačnosti.

Sa turskog Avdija Salković

¹ Matrakçı Nasuh, „Târîh-i Sultân Bâyezîd“, haz. Reha Bilge (İstanbul: Arvana Yayınları, 2015), v. 26b, c. 75.

KLICE I SEMENJE

Saša Radojčić

O ponoru

Između savremenog čoveka i njegove umetnosti, čak i njegovog života, danas se otvara, i biva sve širi, jedan neobičan jaz. Nastao je najkasnije sredinom pretprošlog veka, i do sada izrastao već u pravu provaliju, ambis koji nas istovremeno privlači i uništava. Reč je o sve većem neskladu između naših tehnoloških i naših antropoloških potencijala. Mi se menjamo kud i kamo sporije od naših alatki, a te alatke prizivamo u pomoć u svim oblastima života; živimo na način koji je potpuno prožet, obezbeđen i ograničen tehnologijom. Tehnologija nas uvodi u svet u kojem caruje brzina, a mi i dalje ostajemo bića sporijeg tempa, organska i socijalna bića za čiji razvoj i ispoljavanje je potrebno vreme. Takve ostaju i naše osnovne ljudske konstante – ljubav i nedostatak ljubavi, vera i sumnja, rast i opadanje, i mnoge druge. Njih brzina može samo da skrati, da ih niveliše, da ih primora da zastanu pred ponorom, ili da upadnu u njega.

O prelaženju ponora

Mi današnji moramo da naučimo kako da uspostavimo sklad između svojih različitih brzina, antropološke i tehnološke. Kakva je tu uloga umetnosti? Umetnost može da nam predoči našu epohalnu situaciju, da nam pokaže ambis koji se otvara pred

nama, da baci pogled u vrtoglavu dubinu. Može li ona da bude most preko provalije? Teško je reći. U obliku kulturne industrije sigurno ne može. U tom obliku, ona nas zapravo udaljava od najboljih mogućnosti koje još uvek posedujemo. Ogroman je naš hibris, a i svest o tome najbolje izražava umetnost. Na ovaj ili onaj način, ona je naše poslednje прибежиште, naša poslednja, neizvesna i nesigurna prilika.

O demokratiji u poeziji

Poezija se danas, kod nas i u svetu, ostvaruje kao karakteristično postmoderno poetičko višeglasje, bez dominantnih tonova. Sve prolazi, sve je ravnopravno. Da se snađemo u tom stanju postmoderne inkluzije, potrebna su nam ekskluzivna modernistička merila. Sve prolazi, ali nije sve podjednako dobro. U poeziji nema demokratije. I svako zna, manje-više, gde mu je mesto. I za svakoga ima mesta. Ali kakvo će biti to mesto, osunčano ili u senci, u niziji ili na visu, ne garantuje poetika, ponajmanje neki određeni -izam kojem se pesnik priklanja, nego se zadobija isključivo individualnom ostvarenošću. Ovde je Rodos, ovde skoči: napiši pesmu.

O globalnom

Ne samo takozvane „male“, nego i „velike“ kulture, izložene su procesima globalizacije, koji, međutim, nisu jednoznačni. Dominira nivelišuća tendencija, koju zahteva Poredak, sprovodi kulturna industrija a podržavaju mediji. Ako niste medijski prisutni (i samim tim unapred oblikovani), kao da vas nema. Ne valja ako se ne uklapate u trendove. Morate biti podložni standardizaciji. To važi i za umetnost i za njenu komunikaciju. Od umetnika se traži da bude dobar u ličnom marketingu i brendingu, a što se tiče njegove umetnosti – pa, u doba postmoderne inkluzije, ionako sve prolazi.

O lokalnom

Druga danas značajna tendencija je forsiranje lokalnog, razume se, takođe uokvirenog zahtevima kulturne industrije i medija. Lokalno, ili, kako me opominje jedan prijatelj, osetljiv na upotrebu reči: ovdašnje, tu se pojavljuje samo kao kontrolisana razlika, kao retkost koju čuvamo jer je retka, a ne vredna. O vrednosti, govore nam, mi se ništa ne pitamo, o tome treba da odluči tržište. To ne samo što je vulgarno, već je i podmuklo: jer tržište je dirigovano, unapred projektovano i nadgledano u skladu sa interesima Poretka.

O unutrašnjoj slobodi

Pesnici su u procesima koje nadgleda aparat Poretka, u nešto boljoj poziciji nego, recimo, slikari ili pozorišni umetnici. Jer, za razliku od slikarstva koje kao rezultat daje materijalni predmet, ili pozorišta koje se ostvaruje u vidljivim procesima na sceni, pesništvo je umetnost memorije. Pesma ne mora da bude stavljena na papir, niti ukucana u računar. Ona ne mora da postoji na materijalni, intersubjektivno opaziv način; ona je idealna. Njen čisti zvuk i smisao uvek su dostupni unutrašnjem uhu. Upravo u tom pogledu, pesništvo je mogući modus preostale slobode i tihog otpora kulturnoj industriji. Još uvek je intima lične svesti nedostupna mašineriji vlasti i sile. Jasno je da ima, i uvek će biti, pesnika tesno priljubljenih uz fondacije i/ili vlast, ali njihovo saučestvovanje sa Poretkom u ovom ili onom obliku, tiče se ekonomskih i socijalnih konvencija, a ne same poezije. Poeziji oni ne mogu da naude, čak ni svojoj – iako to ne zaslužuju.

O snu i javi

Doživljaj umetnosti često nam liči na budan san – ili snevanje na javi. Liči, zato što, kao i san, umetnost dovodi u pitanje

krutu podelu na ono što jeste i ono što nije stvarnost. Neki ljudi to ne mogu da prihvate, intuitivno osećaju da ih ugrožava, ne zbog manjka mašte, nego zato što u njihovom „pogledu na svet“ naprosto nema mesta za različite stvarnosti. A umetnost nije preslikavanje jedne i jedine stvarnosti, ona uspostavlja sopstvenu stvarnost.

O Platonovoj državi

Strogo rečeno, Platonov akcenat nije bio na tome da filozofi postanu vladari, već da vladari postanu filozofi. Što je naizgled slično, ali nije isto. A taj filozof-pesnik bio je najljući protivnik pesništva; u njegovoj državi bi pesnici bili proterani zajedno sa svojim delima, ili bi im se zadala stroga ograničenja i naložilo šta i kako da pevaju. Posebno je pitanje kako bi sam Platon, onoliko slikovit i pesnički, prošao u svojoj savršenoj državi.

O državi koja nije Platonova

Država u kojoj živimo nije ni blizu tome da bude savršena, i to je dobro – inače se u njoj ne bi moglo živeti. Teško se živi i u ovoj nesavršenoj. Jeste, uvek možemo da napustimo državu, da sami sebe, ne čekajući na platoničare, proteramo iz nje, i hiljade mladih ljudi to čine svake godine. Oni odlaze u druge nesavršene države, verujući da će tamo živeti bolje. Možda i hoće. Bez njih, mi koji ostajemo, sigurno ćemo živeti gore.

O tome zbog čega moj komšija ne čita poeziju

Umetnost i poezija, ukoliko ih nije progutala kulturna industrija, čine lepši deo naše stvarnosti. Ne samo lepši, već i bolji i istinitiji. Žrtvama tranzicije to nije lako objasniti. Ti ljudi su najčešće udaljeni od kulture, isporučeni najjeftinijoj masovnoj zabavi. Čitanje poezije, ili bilo kakvo čitanje? Dok se čovek bori za puki opstanak porodice? Čitanje je za bezbrižne ili zaludne. – Takvo razmišljanje, sve i da nije podmetnuto od

strane onih koji poseduju ekonomsku i socijalnu moć, i žele da je uvećaju, velika je zabluda. U jednom eseju Brodski kaže da tamo gde se ne čita, diktatura kuca na vrata. Možda je to preterano, ali ipak sme da se kaže da tamo gde se ne čita, opadaju, srozavaju se, svi oblici saobraćanja u nekoj zajednici. Prvo prestane da se čita, pa da se misli...

O onima koji znaju zbog čega moj komšija ne čita poeziju

Voleo bih da vidim zagovornike izlaska umetnosti na tržište, u situaciji da i sami budu upućeni na tržište. Ko bi ih takve kupio? Kada kažu „tržište“, oni misle na pijacu na kojoj oni naplaćuju taksu, podmeću nameštene kantare i plaćaju lažnim novcem.

O čitanju

Čitanje je individualni odnos. Koliko formiranih individualnosti, toliko čitalaca. U razvoju modernosti, pod ruku su išli širenje kulture čitanja i rast individualizma. Taj odnos se ne bi razvio da nije bilo štampe sa pokretnim slovima, koja je omogućila da knjige budu pristupačne širim društvenim krugovima. Danas, sa sve snažnijim tendencijama ka anesteziiranju teško stečene individualnosti i oblikovanju masovnog čoveka, neminovno je da jedna od posledica bude pad kulture čitanja. Podstiče se veoma usko shvaćena funkcionalna pismenost, za koju su umetnost i poezija isuviše složeni. Ima li u tome i loših namera, ili je u pitanju logika epohalnih procesa – ne znam; ishod je, što se čitanja tiče, isti.

O zloćudnoj reklami

Slogan u reklamnoj kampanji jednog internacionalnog kozmetičkog brenda „it starts with you“, na nemačkom korektno „es beginnt mit dir“, za potrebe takozvanog s-h-b jezičkog područja je preveden kao „sve počinje sa tobom“. Slično, ali

nije isto. Tu razliku razumem kao učinak jednog stanja duha, konzumerističkog hedonizma, koji nam se bestidno nameće kao najviša vrednosna matrica. Najzloćudnije uspehe te matrice u Srbiji možemo da vidimo u okolnosti da duže od decenije za javnost nisu bili otvoreni Narodni muzej i Muzej savremene umetnosti. Narodna biblioteka se, na sreću, ipak otela takvoj sudbini, uprkos trudu da bude drugačije. Reč je o institucijama sa ključnom ulogom u procesima stabilizacije istorijskog pamćenja, odnosno celine zajedničkog iskustva na dijahronoj ravni – tradicije, a sa njom i izgradnje ličnog i kolektivnog identiteta. Ako se ti procesi dugo sputavaju, u nekim prebrzo ispražnjenim glavama zaista može da zasija „all starts with you“. Što je golcata laž, jer nikada se ne počinje od početka. Pa ni u umetnosti ili poeziji. U najmanju ruku, tu je uvek neki socijalno-istorijski određen jezik, sa figurama čija pravila i značenja je formirala tradicija. To je jedna strana medalje. Druga strana je u tome što se nikada ne završava tamo gde neko misli da bi mogao da bude kraj, što čak ni najrepresivnije tiranije, ni najkrući tradicionalizmi, ni najbezočniji globalizam, ne mogu trajno da zaustave inovacije, promene, život.

FUGA O DABLINU I NIKŠIĆU

Sead Šabotić

„*Contrahit orator, variant in carmine vates.*“¹

„*O grobe, gde je tvoja pobjeda?
O smrti, gde je tvoja žaoka?*“²

Negdje u ranoj mladosti obećao sam sebi da ću posjetiti Berlin, Dablin i Teheran. I to baš ovim redom. Život me još uvijek nije odveo u Dablin... Knjiga nad knjigama Džejmsa Džojisa je zbirka kratkih priča „Dablinci“. Tako je na mojoj listi Džojis visoko kotiran pisac i nije mu bilo lako da se na njoj probije do vrha. Nije bio scenarista ali njegov duh se osjeća u filmovima „Ostrvo Largo“, „Čovek koji je želio da bude kralj“, „Ispod vulkana“ te posebno u filmu „Mrtvi“ koji je ujedno Hjustonov testamentarni film inspirisan istoimenom kratkom pričom Džejmsa Džojisa.

Ostaje živo sjećanje: Cetinje, sredina novembra, 2014. godina i predavanje Vlatka Gilića u prostorijama Fakulteta likovnih umjetnosti, projekcija filma „Mrtvi“ i detaljna komparativna analiza o problematici odnosa film, književnost i adaptacija književnog djela iz jednog u drugi medij. Mislim da ponešto o tome znam ali Gilić me demantuje vraćajući me na to da film jeste vizuelna umjetnost i da je Hjuston proveo dekadu

¹ Besjednik sažima, pjesnici u pjesmi mijenjaju.

² Citat iz knjige „Portret umjetnika u mladosti“ Džejmsa Džojisa

života pokušavajući da prodre u srž Džojsovog stvaralaštva kako bi „Mrtvi“ bili zasebno djelo – film. Navodi primjer da je „Amadeus“ nastao tako što je Miloš Forman proveo godine slušajući „Rekvijem“ Wolfganga Amadeusa Mocarta. Ustane i na tabli upiše imena likova iz filma „Mrtvi“. U narednih pet sati Gilić je vukao linije i pravio tačke presjeka u kojima se likovi iz filma poklapaju odnosno razilaze. Preciznom rukom svršenog arhitekta a jednog od najznačajnijih filmskih umjetnika koje je Crna Gora iznjedrila, ugledam čudesnu ali istinitu anatomiju Dablina. Štulić bi dodao fusnotu: ljepota naslaganih godina.

San ulice

Crna Gora nema Džojisa ali ima Boža Koprivicu koji je napisao najnikšićkiji roman, ako se to tako može nazvati, konstatuje moj prijatelj Ivan Radojičić. „San ulice“ i „Dablinci“ su fuge smrti dva grada – Nikšića i Dablina. U oba grada patina alkoholizma, odsustvo vizije za budućnost, vjerske i političke nesuglasice uz pretjerani oportunistički, sitna politikanstva i niska odmjerenja u prijateljstvu, ljubavi i životu uopšte ali univerzalni motivi čiste zaljubljenosti, požude, želje za avanturom i proste sreće naslikani su naturalističkim stilom i pažljivošću koja stvara simboličke vrijednosti i prevazilazi okvire i površnost vremena.

Boža sam zvao da bude sagovornik u mom dokumentarnom filmu o Festivalu uličnih svirača u Nikšiću. Trebalo je uhvatiti atmosferu kako je Nikšić živio u svega par dana koliko je festival trajao. Težak je zadatak predstaviti one koji život shvataju kao igru, kao karneval. U jednom trenutku mi Božo kaže: „Ono što suštinski voliš, što doista voliš, to je jedino tvoje trajno nasleđe“, to kaže jedan veliki irski pjesnik a ja kažem: Sve jeste, ako voliš. Jeste, ja sam se rodio na ovom trgu s loptom i na ovom trgu ću ma gdje bio i umrijeti.“ Opet, Štulić bi dodao fusnotu: ljepota naslaganih godina.

Jer obitelj bez kurve, luđaka i barem jednog izroda nije potpuna

Pojedinima je poznata činjenica da je Mirko Kovač kratko živio u Nikšiću u kući mog prijatelja Ivana Zirojevića. U toj istoj kući, Ivan i ja smo završili „Nekome svome“ film koji je portret u malom moje porodice. Film sam posvetio prerano preminulom bratu gradeći metaforu o napuštenim kućama nadomak kojih je porodično groblje kao jedini svjedok postojanja života. Obitelj kao tema je opsesija Mirka Kovača kojoj je posvetio mnoga djela poput „Živopis Malvine Trifković“, „Gubilište“, „Slike iz obiteljskog albuma“ te „Ruganje s dušom“.

Istražujući Kovača sporo i studiozno, 2019. godine otkrijem glavnog protagonistu mog posljednjeg filma, koji je dok ovo pišem u procesu nastanka. U instituciji, kojoj ovom prilikom dajem drugo ime, Narodni depo odbačenih Crne Gore, upoznajem Gorčina B. On je u ranim pedesetim, omanjeg rasta, zdepast, ima rijetku kosu i bradu staru tri dana. Čutljiv je i povučen a u depo je došao iz doma iz Bijele kao osamnaestogodišnjak. Rekli su mu da je „lud“, da nema nikoga i da ne bi bilo dobro da bude u društvu, van depoa. Njegov živopis je kratak: sjeća se samo noći kada je odbačen. U sjećanju mu je ostala ljepota Grahovca. Istorija pamti Bitku na Grahovcu ali ne i izgublenu bitku Gorčina B.

Ime filma je „Porodica na određeno vrijeme“. Obitelj.

Suština filma o obitelji na određeno vrijeme sadržana je u slici Aldemara Ibrahimovića čiji je naslov „Briga“. Strašna sudbina majke koja drži dijete u rukama, obrisi grada i muške figure spremne da sprovedu presudu.

Pokušavam da se sjetim momenta kada sam prvi put susreo luđake.

EXT. VI CRNOGORSKE BRIGADE T/32 NIKŠIĆ – DAN
Omanja ulica u centru grada. Kwart oivičen zgradama tipične moderne socijalističke arhitekture. Zgrade formiraju nekoliko kvadrata unutar kojih se nalaze zelene površine. Sunce uvijek siječe unutrašnje dvorište na tamnu i svijetlu stranu.

Mala trospratna zgrada. Na prvom spratu zgrade živi porodica K. Muž je preminuo. Ona je ostala sama. On je bio prvotimac FK Sutjeska. Ona se nikad nije udala. Godine čine svoje, samoća se uvuče u kosti poput crva u jabuci. Svakog jutra u 9 i u 6 sati iza podneva ona je šetala istim korakom oko zgrade u poderanoj suknji do koljena. Njen krug je uvijek isti u vremenu i prostoru.

Kraj sjećanja:

Kako je i došao tako je i nestao protagonista mog filma. Snimanje filma je na kratko prekinuto pa nastavljeno. Obitelj na određeno vrijeme bio je portretni biografski film a sada je istražni postupak.

Oktober mjesec je a o Gorčinu nisam saznao ništa novo. Ima jedna granica koju ne mogu ili ne smijem da je pređem. Nisam pronašao istoriju bolesti Gorčina B. a ni uzrok njegovog misterioznog nestanka. Tragovi vode u Nikšić i Pivu. Niko ne zna za slučaj majke koja se odrekla djeteta 196*, ne znam tačno koje. Godinama unazad socijalne službe nisu pronašle obitelj B. A sve što sam ja pronašao je dokumentarni film Rajka Banovića „Ne razumijem te odnose“ u kom se u jednom trenutku pojavi u uglu kadra jedan čutljivi i povučeni dječak. Zdepast. Taj dječak možda ima svega 8 godina. Rajko Banović je snimio film 1971. godine.

Piva – crnogorski čarobni brijeg. Potopom Pive i gradnjom brane Mratinje izgubila se istorija bolesti i živopis Gorčina B. Gradilo se u teškim uslovima i oni su uzeli danak od 28 života.

Ostala je sumnja da Kovač nešto zna. Možda je Gorčin uistinu nikšićki odbačeni izrod bez kojeg obitelj B. nije potpuna. Istražni postupak je otvoren a sumnje idu u pravcu Kovačeve priče „Pukotina“ koja počinje ovako:

Negdje koncem ljeta 1963. godine, nakon pokopa na trebinjskom groblju i oprostaja od prijatelja, prišao mi je zagonetan čovjek zamolivši me da mu posvetim „zeru vremena“, kako je sam rekao, pa smo se pomaknuli u sjenu čempresa i zastali kod suhomeđe i jednog starog nadgrobnika. Taj čovjek nije odmah zapodjenuo razgovor, bio je najprije suzdržan, a onda je pripalio cigaretu koja je podrhtavala među njegovim požutjelim noktima. Nosnice su mu bile naprosto čađave; iz njih je kuljao dim cigarete kao iz nekog minijaturnog dimnjaka.

Pogrebna povorka bješe se razišla.

Nikšić, aprila 2022. godine

KINESKA PJESMA

(7 stoljeće)

Džan Judžel

Kad tužitelj bogat je a tuženi siromah
Zakon riješi spor za bogatoga odmah.

Kad tužitelj siromah je a tuženi bogat,
Što predmet tužbe je opet uzme bogat.

Kad bogat s bogatim spori se
Kadija rekne „izvinite“ i povuče se.

Kad siromah sa siromahom spori se
Jedino tada, eto, pravedna odluka donese se.

Sa turskog Kermina Filan

Can Yücel (1926–1999), sin bivšeg ministra obrazovanja i unuk osmanlijskog pomorskog kapetana. Studirao latinski i starogrčki u Ankari i Kembridžu. Radio u diplomatiji.

O KUFERIMA

Erol Tufan

KUFER

U kufer šta da stavim
kad od sebe budem odlazio?
Ono malo sretnih uspomena
iz djetinjstva i porodičnu radost
s mladim i prpošnim roditeljima
koji vjeruju u bolje sutra
što sami su ga izgradili...
Ono malo slika druženja i razgovora
s bratom i sestrom
prije nego što je svako uhvatio svoj pravac
u životnim strujama...
Ono malo izbljedjelih likova
sa starih fotografija
od onih nekoliko žena normalnih
što potajno ljubio sam ih,
a one ni znale nisu da postojim
I gomilu novih, glanc fotografija
žena čudnih što ljubile su mene
a ja tugovao...
Ono malo dobrih knjiga od autora
što tajne života otkrivali su
ili vlastiti položise

na tom putu...
Dvije-tri crvene novčanice od papira
da se predaju nekim ljudima
koje ne poznajem,
a oni, pak, cvijeće da zasade
i kažu par dobrih riječi
na mom sprovodu.
Avionsku kartu
u jednom smjeru – za nepovrat...
Pasoš s fotografije
ostarjelog lika
koji nije odraz
pravog mog Jastva...
I jedno dosije s dokazima
da istina
samo je jedna, da duša nema
ni boje, ni okusa, ni cijene...
Prijatelji dragi i nedragi,
šta da stavim u taj kufer,
taj odraz mog proteklog, prošlog,
mimoišlog, ali još uvijek
nesustignutog života?
Života kojeg ishodavam
poput titana iz mitologije,
jednom nogom u Aziji,
a drugom u Evropi
i vazdan jutro me zatječe
na ovom tlu ozarene duše,
a večer na onom kopnu s osvjetljenim umom?
Poput vuka samotnjaka
lutam tamo-vamo
s kuferom u ruci
i nema mira nigdje,

i nema doma nigdje
ni stalne adrese.
Koliko zraka
svjetlosti sam zarobio
u kuferu kožnom,
s željom da ih poklonim
kao cvjetove što blješte,
a nisam imao kome?
Koliko mrakova
sam prošao da stignem
do ključa zagontke
postavljene kada se rodih,
tamo na izvoru rijeke:
Zašto živim?
Koliko noći sam osvanuo.
Koliko dana zanoćio,
ja lualica što još uvijek tražim,
već samo tragao za onim iznutra,
umoran od toga što je izvana?
Šta da kažem sada kada je riječ
izgubila svaku vrijednost?
Kada dođe njegovo vrijeme,
zakopajte i njega
u ovaj kufer uspomena
zajedno sa mnom,
ne kopajte po njemu,
uzalud ćete se umoriti
i ništa nećete materijalno
ili korisno za vas naći,
niti pak potvrdne odgovore
za vaša unaprijed spremljena pitanja....
Ali ako tražite znakove pokraj puta
kojim ste krenuli, onda

kufer može da bude pun
moćnih znakova – upitnika postavljenih
na kraju vaših pitanja,
a ja, nosač ovog kufera već godinama,
mogu vam pomoći
da se suočite sa sobom samim
kao ogledalo koje ne laže,
niti pak istinu krije.

*Septembar 2021, u avionu Skoplje–Istanbul,
negdje na kraju puta, umoran od nošenja kufera.*

DŽARMUŠEVI KUFERIĆI

Svakog jutra, sa suncem.
Džarmuš bi vezao dva kuferića
na prednji držač,
sandučić na cicu pozada
i „palio mercedes“,
kao što što se šalio na svoj račun
ovaj čistač cipela.
Od Topane, preko Čaira, pa Bit-pazara
i mosta pokraj „Granda“, pozadi Skupštine
stizao bi za čas svojim
dotrajalim biciklom Olympia.
I oko šest i po svakog jutra
na nosećem stubu „Tehnometala“
lijevo od hotela „Turist“,
otvorio bi svoje radno mjesto.
Sanduk od tamne bukovine
već bijaše požutio od upotrebe,
ali ipak, čelično stopalo izgledalo je moćno
kada postavite nogu u ležište.

Iz jednog kuferića izvadio bi
dvije velike četke, jednu crnu, drugu smeđu,
i male četkice s tvrdim dlakama.
Jedne za glancanje poslije bojenja,
druge one, male, za vađenje blata sa cipela
ili, pak, za manžetne na pantalonama.
Svakog jutra, prije službenog sata ili najkasnije
na pauzi za doručak, mi mladi birokratčići
iz strogog centra grada obavezno
bi prolazili ispred „Turista“, da izglancamo
sređene, gizdave cipele...
Takvo je bilo vrijeme, vanjski izgled bijaše
važan u profesiji. Niko nije glancao iznutra,
nije pomišljao da i pamet treba da se polira.
Ona je unaprijed bila dizajnirana.

Izdaleka je padala u oči Džarmušova košulja
u boji višnje, s nekoliko džepova,
zatim crna pregača i crna leptir mašna
koje su bile u nekakvom čudnom skladu
s crvenom dugom kosom i licem opaljnim od sunca
na ovom markantnom čistaču cipela.
Nismo mogli da procijenimo koliko godina ima,
uvijek bijaše izbrijan, s dugim tankim brkovima
i zalizane kose.
Džarmuš je radio s rukavicama,
vadio ih je samo za ručak, kad je jeo
dva sendviča što ih je nosio u drugom kuferiću.
Tada su ga gole ruke izdavale.
Nabrekle vene, hrapavost dlanova,
kvrge između jakih prstiju,
nekoliko ožiljaka, govorili su da je taj čovjek
puno vidio i puno pretrpio.

A kada se približavalo veče,
čistač naših cipela bi skupio svoj alat,
natovario bi ga na „stari mercedes“ i pravac
u veliku samoposlugu na Balkanskoj ulici.
Uvečer kada bi ušao u mahalu
s zakrpljenim limovima i presovanim barakama,
odrpana i bosonoga djeca radosno su trčala
niz blato prema čiki koji je dolazio iz pravca rijeke.
Džarmuš bi zastao i i iz malog kufera izvadio
bonbone negro, mentol i karamel i dijelio im.
Šteta što tada nismo imali fotoaparata
da ovjekovječimo njegovo lice
i lica mahalske djece iz Šutke.
Takve sreće nigdje nema!

Džarmuš je bio kao usamljena ptica,
bez svog čeda i svijenog gnijezda,
ali sa svojim kuferićima bijaše izvor radosti
svoj crvenokožoj dječici koji su kao golubovi letjeli
oko njega.

Danas, kad s vremena na vrijeme dolazim
u moj bivši grad,
sa stranim pasošem i pogledom stranca,
odsjedam u hotelu „Turist“.
Oči mi traže crvenokožnog čistača cipela.
Elegantnog Džarmuša već odavno nema,
kažu na recepciji.
Na ulazu u hotel postavili su robota čistača
cipela i manžetni.
A meni vazduh još miriše na negro, mentol i karamel.

SUNCE U KUFERU

Prekjuče, preko telefona,
reče mi da ti je veoma hladno,
rano je stigla zima
u grad ispod Koraba.
Juče sam stavio sunce u kufer,
uglašeno, stegnuto, da se ne izgasi po putu.
Jutros, s novim
ljubavnim plamenom u srcu,
siđoh na mali
aerodrom s velikim imenom.
Nisam vremena imao da se pozdravim
s raskvašenom crvenom zemljom.
Dočeka me Gabriel Pandemiski
i ne pokoleba:
„Ne troši vrijeme po šalterima,
vrati se odakle si došao,
istim avionom...
Sati joj bijahu odbrojani
onoj što je sanjaš svake noći
osamljen negdje daleko.
Njezina duša nije više tvoja.
Previše bila je čista
da bih je ostavio ovdje...
Izvadi sunce iz kufera
I pusti ga slobodno da šeta
od jutra do večeri.
Neka grije druge smrznute duše.“
Poslušah anđela...
Šta bih drugo?

Istanbul, oktobar 2021.

TIŠINA

Kakvo je ovo stanje ili nestanje
kada nešto iznutra
stalno te tjera da ustaneš,
da uzmeš crnilo i bijeli list
i da nažvrljaš nešto
što drugima nije bitno,
a tebi e kroćenje
unutrašnje vatre?
I nema subote, ni pak nedelje,
nema dana odmora
u ovom intelektualnom besposličarenju.
Nema noći ili dana,
dobrog sata ili nesata,
vremena pogodnog ili nepogodnog
za oslobađanje misli
što lete u ovaj vulkan od glave
i čeznu za sređivanjem
u nekakav red i poredak...
Nikad unaprijed se ne zna
kada to iznutra će da šikne
i uokviri se u zaobljenu riječ,
u nekakav nedovoljan imaž
ili obid za crtanje stihovima
nedodirljivih ideala.
A toliko sam želio da naslikam tišine
koje nikako nisam uspijevao
smjestiti u kufer
mog burnog života.

Sa makedonskog Seida Beganović

O pjesniku:
Erol Tufan je rođen 1959. u Gostivaru, Sjeverna Makedonija. Pjesnik,
esejista, prevodilac. Godine 1992. preselio se u Tursku. Studirao
pravo u Skoplju i Konji. Radi kao advokat u Istanbulu.

Do sada je u Skoplju objavio na makedonskom jeziku: knjigu eseja *Knjiški moljac* (2006. i ponovo 2011), knjigu pesničkih eseja *Nesanica* (2020) i knjige poezije: *Balkanski sin* (2013), *Kamenčić sa Vardara* (2016), *Likovi u meni* (2021). Dvojezični izbor poezije na makedonskom i turskom jeziku *Melanholija / Melankoli* (2020) objavljen u Skoplju. U Srbiji su objavljeni izbori *Erol tragoma Erola* (2016) i *Knjigoljubac* (2017), a priredio je i knjigu *Komparativne poetike* 2019, dio bogate zaostavštine njegovog oca Muzafera Tufana. Njegova zbirka pjesama na turskom jeziku *Hülya bitince* (2021) objavljena je u Istanbulu.

KAKO ĆE DOĆI PROLEĆE

Danil Fajzov

Agati

svoju prvu pesmu
već si napisala
čak i više

drugu ćeš napisati nešto kasnije
u školi
nekim povodom
koji ti neće značiti
ništa
uz pomoć roditelja
dakako

treću kad dođe vreme
drugačije ne može
tako to ide

osim one druge
sve su to pesme o ljubavi

ne zaboravi to
ako se desi da pišeš
i četvrtu i petu

VASPITNI STIHOVI

PITANJA

probah da ispričam kćerci
ona ima dve i po godine
o Vaskrsu

pravoslavac nisam
ali razumem suštinu

spotakoh se kod smrti

čeka nas 9. maj

kako da objasnim rat?

1. SEMAFOR

kćeri
kako da objasnim plastično

naravno najlakše je da veruješ tati i mami
na reč
da se ulica prelazi na zeleno
a kad je crveno svetlo na semaforu
onda se stoji

ali to može i drugačije

vidi:

zeleno

to je kad se na proleće sve razlista
zeleno
to je proleće i leto
toplo je
zeleno
to je kad se ide bos po travi u bakinoj bašti

crveno
to je naravno vatra
ti i ja je nećemo dirati
jer se može opeći prst i to boli
crveno
to je boja vatrogasnih kola
koja idu tamo gde je požar da ga ugase
ti si mi vatrena devojčica
crveno
to je kad ti vrelo letnje sunce opeče kožu
i posle te boli i žeže

žuto
to je kad se čeka
kao kada posle leta zeleno lišće požuti
i svi znaju
mora da se čeka
proći će jesen
zima
i onda će opet doći zeleno
proleće
leto
sad idemo

2. TIPKE

kćeri
kako da objasnim plastično

naravno najlakše je da veruješ tati i mami
na reč
da se ne pritiskaju sve tipke
na koje naletiš
to ne valja

ali to može i drugačije

vidi:
mama ili tata su dugo radili na računaru
onda si ti prišla
i malenim prstićem pritisla neku tipku
i sve što su tata ili mama uradili
sad je obrisano
i tata ili mama će morati dugo dugo
da to rade ponovo
naravno da će te grditi
neće moći da ti čitaju knjigu
šta će ti to?

ili
mama ili tata u radnji kupuju svašta nešto
između ostalog sladoled i keksiće
plaćaju karticom
onda si ti prišla
i malenim prstićem pritisla neku tipku
i još jednom
i još jednom
i katica više neće da radi

i neće biti ni sladoleda ni keksića
šta će ti to?

ili
uzela su mamin ili tatin mobilni
i okrenula nečiji broj
možda je to broj nekog od naših prijatelja
a možda baka Natašin ili baka Svjetin
videće da ih zovemo
ali neće čuti naš glas
i zabrinuće se
šta ako nam se nešto desilo
šta će ti to?

hajde da malo po malo učimo da pritiskamo
one prave tipke
svakako ćemo ti pomoći

3. VREME

kćeri
kako da objasnim plastično
godišnja doba se menjaju
kao da igraju kolo

kako će doći proleće...

do malopre bilo je hladno
i sve je bilo belo

i evo danas progorejava sunce
kao da veliki semafor kaže čekajte
a ono u međuvremenu topi sneg

kako će doći jun

ujede te prvi komarac
zeleno svetlo
sad idemo
maslačci su nam prvo rekli da čekamo
dočekali smo
postali su pufnasti i beli
oduvaćemo ih

dočekali smo voz
u Kirovu su baka Svjeta i deka Voloda
u Vologdi baka Nataša
i mala kuca Gerda
i seke Margarita i Jaroslava

jagode i maline
jabuke i ogrozd
ribizla i šumske jagode
krastavci i paradajz
sve iz bašte
sa grane

i sunce je crveno
kao svetlo na semaforu
ali ne za tebe
već za leto
stani
čekaj

posle leta doći će
jesen

mama će pogledati kroz prozor i reći
kiša
danas obuvamo gumene čizme

i onda se skače po baricama
poželjno sa obe noge

ide se u vrtić i na bazen
skuplja se žuto javorovo lišće
za njega se pravi poseban album
i lišće se umeće između stranica

Nećeš ni primetiti kako će opet
doći zubati decembar

još ranije zalediće se barice
i po tom prvom ledu se skače sa obe noge

padaće prvi sneg
pufnast i beo
kao maslačci

i odmah će se topiti

ali će posle da napada
kao da je zauvek
prekriće tobogane ljuljaške i klupe

tata i mama će užurbano
kupovati karte poklone

pomoći ćeš da okitimo jelku
i doći će nova godina

i biće puno puno snega
a kad nam bude dosta toplih bundi i kapa

mislićemo na to

kako će doći proleće

S ruskog prevela Ana Rostokina

O pesniku:

Danil Fajzov, pesnik i kulturni radnik. Rođen 1978. u Igarku. Završio Literarni institut „A.M. Gorki“. Objavio pet knjiga poezije. Urednik Moskovskog pesničkog bijenala.

STIHOVI

Đoko Zdravevski

[još jedan korak]

nikad lakše
dokazati da si
čovjek.

treba samo pogoditi
na kojoj je slici
voz, na kojoj
brod, na kojoj
bicikl.

[na prstima]

ući
u tuđi svet
na prstima

ali ne kao lopov
i ne kao kad neko spava

pri kretanju
biti pažljiv

ne polomiti neku vazu
iz dinastije ming
ne prosuti kafu na tepih
ne ostaviti neželjeni trag

ući u tuđi svet na prstima
načuljenih ušiju
i zatvorenih usta

[...]

mrtvo je savršeno
to jest svršeno
to jest perfektno

nasuprot

živo je nesavršeno
to jest nesvršeno
to jest imperfektno

odatile
bolje nesavršeno
nego savršeno

[.]

mrtvo je savršeno
to jest svršeno
to jest perfektno

nasuprot

živo je nesavršeno
to jest nesvršeno
to jest imperfektno

odatile
život je nesavršen
smrt je savršenstvo

[ogledalo]

jednog dana ću svima onima
kojima strpljivo
trouglim pogledom
govorim
tiho i spokojno
reći
sve što u njima vidim

a oni će me proglasiti ludim

[žmurke]

kao malo dete
koje misli da se sakrilo
negde u sobi
skrivaš se

go-to-voooooo!
mo-žeeeee!

i ja treba da glumim
da te ne vidim

[svet. mir.]

svet se okreće oko svoje ose
i oko sunca,
sunce takođe negde putuje
sa svojim odabranim društvom,
a ja seo, zatvorio oči
uobrazio se da ću tako
pronaći svoj svemir.

[grad je postao logor]

grad je postao logor.
na ulazu velikog supermarketa stoji čovek
sa rukavicama i maskom i reguliše saobraćaj.
jedan po jedan. čekaj! kuda? nisi ti na redu.
u određenim intervalima. jedan po jedan.
savesno izvršava svoj posao čovek sa rukavicama
i maskom.

iznad apoteke visi natpis:
nema maski
ljudi poslušno čekaju.
jedan po jedan. na više od dva metra udaljenosti.
za svaki slučaj.
ne gledaju u svoje mobilne telefone.
za svaki slučaj.
ne gledaju jedno u drugo.
osim možda popreko, one bez rukavica i maski.
oni su najopasniji.
ljudi ne gledaju ni u šta. gledaju u prazno.
gledaju u strah.
grad je postao logor.
u automobilima po gradu

jedan po jedan
sa rukavicama i maskama.
jedan po jedan
sa rukavicama i maskama.
za svaki slučaj.
možda i samog sebe zaraziš,
kaže strah.
ljudi slušaju strah.
peri ruke! peri ruke!
ali, perem ruke, perem ruke.
pevaj pesmicu! pevaj pesmicu!
pre i posle jela treba ruke prati,
nemoj da te na to opominje mati.
prljavim rukama zagadi se jelo,
pa se tako bolest unese u telo.
doktor na televiziji kaže
nije tako opasno, ne prenosi se tako lako.
mislite, doktore, prenosi se lako.
ne, ne, ne prenosi se tako lako.
najlakše se prenosi panika hora majki:
ostani kod kuće. ostani kod kuće. ostani kod kuće.
grad je postao logor.
kafane ne rade.
frizeri ne rade.
pijace ne rade.
čaršija ne radi.
policajci i ptice.
za njih ne važi policijski čas.
aha! komšija je sumnjiv. nakašljao se.
kašalj je najstrože zabranjen u gradu.

ljudi su uplašene životinjice u grmu.
jedva dišu i dišu isprekidano.

i netremice gledaju u strah.
hoće li vuk?
hoće!

[šta je važno?]

rasteš iznutra,
dakle menjaš se.

iako je promena privid,
posle promene vidiš bolje.

ne boje, bolje.

osvajaš sebe svetlošću,
oslobađaš okupirane teritorije.

sve je isto ko i pre,
samo sada vidiš dalje,
vidiš više.

kad kažem rasteš,
mislim prazno.

kad kažem prazno,
mislim zrak.

[veza]

veza je kad si vezan.
kad se obećaš.
kad postaviš jasna

pravila igre.
pa kad krenu prekršaji,
lične greške,
slobodna bacanja
sa crte. kroz prozor.
kad krenu ljutnje,
tutnje, prebacivanja,
pa nogom u krevet,
pa dranja, pa nagli smiraji,
pa skupiš se,
ukoturiš se, zagriš sebe,
pa čutiš dok veza ne prođe.
i tada kreneš iz početka
da voliš,
jer do tada
zapravo
i nisi.

Sa makedonskog autor

Beleška o pesniku:

Đoko Zdravevski (Skoplje, 1985) diplomirao i magistrirao na Filološkom fakultetu „Blaže Koneski“ u Skoplju. Radio osam godina kao lektor za makedonski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Nišu, trenutno radi kao lektor za makedonski jezik na INALCO u Parizu. Objavio je četiri knjige poezije: *Palindrom sa dva n* (2010), *Kućica za ptice selice* (2013), *Ljubavina* (2016) i *Dedikar Ikaral* (2017), te knjigu kratkih priča *Duži stvarnosti* (2019).

HAIKU I SENRJU ZAVRZLAME

Dragan J. Ristić

tropsko sunce –
koliko ti nedostaje
naše letovanje?

zamrzlo lišće –
greje mi dušu čaj od
majčine dušice

pandemija –
stari hitovi kao
cveće za mrtve

nakon pandemije –
brinem o tome o čemu
ću brinuti tada

crvenilo jabuke
koju devojka grize
prešlo na nju

pupoljak ruže
baš se crveni -
u njenoj kosi

oprezno hoda
mačka po tuđem dvorištu –
negde spava pas

veš na užetu –
rukav košulje na vetru
grli ženske gaće

NOVE PESME

Božidar Vasiljević

*

Pre pojave žrtvujućeg za spas
nevinih i inih
Sapfo je pevala na liri
o čarima ženskog tela
koreći žene zbog skrivanja
lepote i pameti
drska mala tamna
umesto mitova
u centar stavivši čoveka
osuđena na smrt
kao Sokrat koji se divio muškarcima
kojem su Alkibijad Harmid i Fedar
isto što i njoj Girina Atida Anaktorija
Sokrat uzor mudrosti
Sapfo uzor pesništva
čak i pesnicima
koji preziru slobodu
koji pevaju o svemoći jednog boga
kojima je njihov savremeni bog
savršenstvo i suština
a sve mimo njega besmisleno
i jadno

114

SENT

*

Neko je srećan zbog kamenčića
pokupljenih sa obala reke Lifi
možda istih kamenčića
s kojima su se igrali
Jejts Šo i Džojs
neko uživa u brundanju testere
dok seče drva na mrazu
koji prekorno štipa za uši
na levoj obali Dunava
neko nosi žar u bakarnom kotliću
i peče slaninicu srećnoj deci
dok svinje riju zaleđenu ledinu
sladeći se korenjem korova
na obali Resave
mnogo je srećne poezije
i srećnog sveta
kojeg nema na naslovnim stranama
i u udžbenicima

OSMI VEK

Dok je Li-Taj-Pe plaćući
gledao mesec
pevao
da je život samo slika
naših snova
gde sam bio
jesu li me tada pronosili
na Balkan
ili sam oduvek
ovde čamio

115

SENT

čime sam se bavio sve to vreme
dok su drugi ostavljali stihove
o cvetu koji nije mirisniji
kad ga lepa žena ubere

*

Vrlo kulturna mačka koja se zaustavila
da mi ne bi prešla put
i malo modrine visoko u sivilu
pouzdati su znaci da kosmos nije iščezao
da ga nije pojela noć
da su stvari još na svome mestu
tako da mirno mogu da se zaljubim
u drvo koje me pozdravlja listovima
što opadajući prave osmice
kao trbušne igračice
u malom jutarnjem uličnom kabareu

PLEMSTVO

Sretoh vranu jutros
ah kakva vrana
balerina u levu nogu hroma
ali graciozna
gubeći ravnotežu
mahnu krilima
tek da ulepša prizor
uverena da nisam zao
pre dobar rođak
na krovu auta
vešto kljunom

cepka komad žira
gledasmo
kao da smo se prepoznali
iz davnih vremena
kad besmo isto
plemstvo
otpadnika

PROLAZNOST

Almir Zalihić

Zatočnici smo vremena
Stražari obale na koju pristaje
Haronov tamni čun.

Prolazni kao jednodnevne mušice
Ili pospani tankoopni leptiri,
Dižemo se i padamo po vodi
Samorazumljivih kružnica
Što sebe ne zavaravaju
Unutar sebe.

S granice, izvana,
Iz vječnosti,
S pogledom unutra,
Gospodar nas rastavlja
Dio po dio,
I suprotno,
Jer sve što postaje
Vrijedno je i da propadne.

Sve što nikne mora i svenuti.
Sve što je živo umrijeti.

Prolaznost je način
Bivstvovanja živog.

RAZGOVOR SA SOBOM BEZIMENIM

samom sebi za 62. rođendan

Sve si mete odreda promašio.
Suština tvoja, kap crne tinte
u krvotoku, nije više prepoznatljiva.

Možda će, slutiš, čovjek
u sumanutom obrtaju,
oko vlastite osi,
spoznati Boga jedinoga.

Optičke varke, u svakom slučaju,
s godinama se množe.

Loman čovjek može o sebi štošta
u izvjesnim knjigama napisati!
A to, što dušom svojom zazivaš,
još uvijek je relativno neopisano.

Helem, i taj Hegel, bit će da bješe,
uglavnom, tek nešto viđeniji filozof,
ili kako se to već kaže?

Pa ti sad gotovo ravnodušnom
TV ekspert gata buduće životne radosti.

Vala, čim prodišeš emigriraj –
pravac Južni Zanzibar.
Morebit da oni, tvoje stare kosti
čak i penzijom dočekaju.
Ovdje, prije no igdje,
čamotinja čovjeka smota,

pa, samotan, sebi brabonjke
iz čekinja iščačkava.

A samoubojstvo, naravno, smiješna,
deplasirana i predvidljiva je gesta.
Isto tako i savršena stoprocentna ispravnost.

Jer, naime, jedini stvor
istinski posve privržen tebi,
jesi, jarane, ti!

Ti koji ništa reinkarnirano ne poznaješ.
Zagrobni život, puka je tlapnja,
koju niko živ ne razumije posve.
A ti, naravno, ne znaš što hoćeš:
kompozit grobljanski iznova rastresaš,
punom lopatom, pa bi, praktično,
i Azraila mogao sresti!

A na kraju, što još reći?
Nikog se ne tiču tvoja stradanja,
pa tako stakloloman,
skončavaš kao kakav nedočitan
u nastavcima roman.

* * *

Moja bol postade moje krivice zid utvaran,
a život se tanji, kao kose vlas.
Azraile moj, bar malo
sa mnom porazgovaraj.
Davno ti nisam čuo glas.

Neću te zagledati, neću dotaći dlanom,
Ne moraš mene pogledati sa smiješkom.
Azraile moj, zavaraj, smiri pred novim danom -
ehom dubokim ili sjenke svoje mreškom.

Znaš li kada će škljocnuti zasunom kraj,
kad vrata smrti zaškripaće, dobitno?
Azraile moj bar malo sa mnom porazgovaraj -
iako to meni jest, a tebi nije bitno.

MRTVOVOZNIK JOŠ OVUDA TUMARA

Svakog se jula pitam, dvadeset šest godina već,
zašto se drvo oslobađa isušenog upokojenog lišća?

U moj naprsli prozor mladi mjesec više ne gleda,
sjaj duginih boja krpa je isprana – blijeda.

Po zatravnjenom putu očekivanih nadanja,
škripe truhli listovi i aveti raspadanja;

Šapću pravolinijski postavljene kuće mrtvih,
drhtavim ih glasom nepoznatom molitvom
blagoslovih.

Pognut sam kao zrelo pšenično klasje.
U suton iz pobune žanjem zažareno nesuglasje.

Žalno je doba, juli je mjesec,
kome li je naklonjen vrhovni žrec?

Mrtvovoznik još ovuda tumara,
Nit miruje, niti se umara,
dvadeset i šest godina, već.

ELEGIJA

Pozdrav iz Brčkog – blijeda posmrtnica stiže,
što jedva prisebnost jamči porubom vranim,
dostojanstvo, važnost, tužan su joj siže...
Ah, čemu sve to, zvrndavo jurcanje tobožnje,
rašta nesanica i dilema luda u satima ranim,
zar, zarad ono malo savjesti se glože?

Neka se prah s prahom, a pjena s pjenom stani:
Stopala ova, što ih je tucanik često parao grubi,
i ova leđa povijena u upitnik bezdan,
brižno u mrtvački pokrov uvijeni,
iscurili u zemljani prtljažnik neozvjezdani.

Bršljan se kroz godine provlači bezglasno;
slobodan, zimzeleno modar,
prerano svisla jedra on prekriva vriježno;
Beskrvan ja, kasno, stajem pred svoj povećernji odar,
Poput priviđenja, nježno.

Ako mi, razgrnuvši zemlju, grabulje nad licem zabruje,
Bože, razlančaj pipke korijenju, iz okova ga pusti!
I znaj, ja se to svojom odbjeglom pjesmom
U postelju premještam drugu, u humus gusti!

BRODSKI NA TRGU MLADIH

Stoje na trgu, presahloj fontani okrenuli leđa.
Različite nacije i vjere ispod smrknutih su vjeđa.

Onaj što iz tople kuće vlasti na prozeble gleda,
misli skupio se ljudski korov protiv javnog reda.

A ovaj što sve to iz prikrajka vidi, pjesnik Brodski,
na tirane lokalne pljunuo je stihom, akademski:

*Pero vremena oštro, krvi žedno,
neće da žrtva i dželat su jedno,
kazaće da zadnja ološ i alaša
vrsta je vaša.*

MOLBA

Evo, ponizno molim, naše veleštovane vlastodršce,
da knjiškom moljcu ovom, koji četrdeset godina kopa
po knjigama i tekstovima pisaca ovdašnjih, skrajnutih
u sjene prašnjavih polica bibliopolisa nevidljivog
svemoćnom oku njenom, dodijele neku šestobrojnu
cifru, pa će i on iz punih usta hraknuti na njih i politiku,
ovakvu i onakvu, dobru i lošu, nacionalnu i
nacionalističku,
građansku i čistunsku, autokratsku i onu koja to nije,
jer pokazalo je iskustvo prošlih, sličnih moljcu ovom,
da pišta na vlasti najviše daje onima
što po njoj zdušno ejakuliraju.

VEDEMA

Otkako sumnja zašla je u gradove nema vikendom mjesta za parkiranje ni na južnom ni na sjevernom ulazu u prašume Vedeme. Mnogo naočala leprša pred tablom s mapama i dvoumi između plave, žute i zelene. Ne vidim nikakvu razliku ali ne moramo ih više sresti jer ti i ja uzimamo uvijek stazu istačkanu crveno. Zahtjevan to je teren za pješaćenje, pun i rizika i razočarenja, ali u dugom ljetnjem danu nagrađuje džinovskim mravinjacima (milijarde vjernika a nijedna religija), golim kupanjem na Golom Jezeru, sačmom trnjina...

Na crvenom putu kojeg se svi klone može da iskrsne samo službeno lice: bijela vila što, s krunom na glavi kao sa kapom carinika, sravnjava spiskove na raskršćima il student na praksi što u jednoj ruci nosi kanticu farbe a četkom u drugoj šamara pruće i štembilja debla. I ja želim u šumi zaposlenje: da kao hrast ili bor zadužim i na prsima, poput ordena, nosim krvavu tačku. I izlazim iz sumraka pred zalutale putnike koji su na plavoj, žutoj ili zelenoj

izgubili svaku nadu. Ili, ako ne vidim razliku, da ne izađem. Propadaj svijete!

SVADBENI PLES

Probuđen jutarnjim plavetnilom tavanskog prozora, spazih mjesec i sunce u istom kvadratu neba i u obliku bumeranga jato ždralova prema jezeru Hornborga. Duge su i teretne milje do jezera Hornborga ovako na pragu aprila kad više nema snijega a trava još ne raste. Znam to iz vremena kad smo, čovjek i žena, stizali u cik zore u koloni automobila da, kao u pozorišnoj loži, zauzmemo mjesto na osmatračnici za svadbeni ples ptica. Toga, tih ždralova sjećam se i sad kao rijetke radosti iz vremena dok smo još izlazili među ljude.

MOST ZA NIKUD

Gdje god da su u oblasti Ruapehu posijane, table upozorenja (obrušavanje kamena, pad zvijezde, podrigivanje vulkana...) nikle su na tačnom mjestu. Ljepota pruža otpor! Niko se zato ni na šta ne odlučuje i ništa se ne događa sve dok Lilly ne stigne s posla i ne pokrene stvari u nepoznatom pravcu.

Tako je i došlo do priče o komšiji Franklinu, doseljeniku iz Indije kojem je zaribalo srce dok je, zavaljen na kauču, pratio finale kriketa.

Odbačena je moja teorija o nastupu bola u momentu kad je njegova zemlja dobila poraz i svi se složismo da laka to bijaše smrt, jedan blag prelaz koji bi svako poželio.

To me, čovjeka s navršenih šezdeset i nejakih planova, i dovelo do Bridge to Nowhere, na pravo mjesto gdje onaj bezbolni pasaž je moguć. Kao slovo u kurzivu naginjem se peko betonske ograde. Blag prelaz iz ništa u ništa.

CRKVA NA PRODAJU

Uvijek sam te u trenucima slabosti podsjećao na malu pticu, kolibrića što na otoku Trinidad čini gnijezdo od paučine tako da se, kako ptiče u njemu raste, širi i razvlači ko džemper. Jednom, međutim, poželjeh i sâm veliku kuću s vratima za goste i prozorima koji gledaju na dvorište. I na dvorištu poželjeh hrast, šiban od malih nogu morskom solju.

U trenucima krize obilazili smo ruševine po oglasima. Zamalo ne uzesmo olupinu crkve s potencijalom i s pogledom na vjetrenjaču odbijenog pera. Dala bi se, kamen po kamen, preurediti u palaču, sa posebnom sobom za dvadeset pari ženskih cipela i jednom zasebnom za sve moje šarafe i starudije. Odustali smo iz sličnog razloga: ti iz straha da bi teško bilo sve one slijepe miševe deložirati a ja da bi dugo trebalo dok Bog iz nje sasvim ne izvjetri.

ULAZAK

Rade Tanasijević

LJULJAŠKA

Svaki put kada bih ugledao
devojčicu iz susedstva
kao se ljulja na ljuljašci
pokrenuo bi se plimni talas u stomaku

To zanjihano klatno
u nepomerivom vazduhu
činilo je da osećam
da živim u svetu bez promena

Prošli su meseci
pre nego sam primetio
da je ljuljaška prazna
i da se ljulja
u sve kraćim amplitudama

Moja mlada komšinica
ušla je u devojaštvo neprimetno
kao što ja ulazim u starost.

GNEZDA

Vinsent Van Gog
na svojim slikarskim počecima
crtao je napuštena ptičja gnezda
koja je pronalazio u šumi.

Ne zna se da li su ta prazna gnezda
za njega bila simbol napuštenog
porodičnog doma
ili je slikar samo usavršavao
crtačku veštinu.

U isto vreme radio je
kao hrišćanski misionar
među siromašnim engleskim rudarima.
Pokušavao je da ih uveri u Božije prisustvo,
dole, u rudarskim jamama
ispunjenim ugljenom prašinom
i cijukom nevidljivih pacova.

Nije uspeo u tome.
Ali postao je siromašan kao oni
kojima je Hristove reči predavao.

SLOBODNO VREME

Darko Daničić

ČITAJUĆI MILOŠA I ZAGAJEVSKOG

Nije bilo potrebe čitati između redova
vaše odmerene reči što kao istureni ugaonici
jasno svedoče o merama graditelja.
Ali tvrda ukorenjenost u slobodi nad kojom
zbunjena otadžbina bdije učinila je
da vaše tvrde reči, kao rudarska svrdla,
dopru do tamnih dubina ljudske duše.

I vi, što ste život proveli služeći
tešku kaznu ljubavi prema ljudima,
razlistavajući svete rukopise svakodnevce,
pitam vas, hoće li se vratiti uzaludnost sveta
u ovaj praktični um, ona tiha pokora
koja će nam doneti večni život ovog običnog trenutka.

Iako nema savršenstva u vašim rečima,
svakodnevnim kao kašalj ili nesanica,
smisao koji leluja na popodnevnom suncu,
između uštogljenih katedrala,
ipak je tako duboko ukotvljen
da mu se više ništa ne bi moglo dodati,

a savršenstvo dolazi kao plavetna radost
posle spokojnog dana provedenog
u baštenskom radu.

PONOĆ

Zvonio je stari, crni telefon.
Ponoć se oteгла do večnosti
i taman je uspela da se vrati,
telefon je prestao da zvoni.
Nismo saznali šta nas čeka,
Sibile su bile neme, a noć se istezala
bez zvuka, istanjena uličnim svetlima.

Trenutak je kada te soba povede u ćutanje -
kao mokri listovi u mraku jesenjeg pločnika,
svetlucaju samo knjige na polici.
Ušunjati se među njih, oslušivati
nervoznu nesanicu pesnika koja prebiva
među stisnutim stranicama.

Sada smo zamišljeni putnici kroz noć
u kojoj raste mehur samoće.
Kad pukne,
rodiće se jutro.

SLOBODNO VREME

„Ljudskoj rasi pretili iščezavanje“, piše
u rubrici „Slobodno vreme“.
Ukršta se vreme dosade i očaja,
dok nas dokolica ponižava
upornim brbljanjem pružajući nam

mala zadovoljstva i velike mržnje.
Jesmo li dovoljno kažnjeni govorom,
ili je misao otvorena samica u srcu ?

Zbog toga danas dečaci ništa ne govore
okupljajući se u zamišljenim sobama,
kao u hramovima slobodnog vremena,
sa slušalicama na ušima.
Iako su njihovi očevi bili mangupi
koji su pljuckali na svet oko sebe
sedeći na betonskoj ogradi ispred komiteta,
oni čekaju da izmišljeni život zastane pred njima
razoružan, ili veran, bar koliko
i ništavilo koje nas uporno prati.

SNOVI

Ulični svirač rasteže žagor
iskrzanim mehom harmonike,
ravnodušno kao radnik na građevini
koji jednolično gura kolica,
negde se iznad reke vinuo jastreb,
neko je na groblju briznuo u plač
gledajući zelenu suzu patine
kako se sliva niz bronzano lice.
Zima šapuće i okoliša,
sneživajući se po obroncima,
dok, već prosuta, niska magla guši glasove.

Negde tamo, odakle se smeju vidici,
dolazi sunce
i snovi prestaju da plaše.

ZDRAVO PJESMO

Miroslav Kirin

VRABAC

Ja sam mali pretili vrabac
I ne mogu poletjeti
Ali da te ipak pitam ništa ne košta
Ako imaš vremena ove zime
Hoćeš li sa mnom u šetnju
Znam gdje ima ljubavi za oboje

BALERINA

Gledam je kako se izvija
Kako se propinje na prste
Povremeno malo poskoči
Kao da će dosegnuti strop
Pa glumeći poteze kista
Sobom mete lijevo-desno
Nema u njoj težine težina
Je u nama koji je gledamo

TRAŽIM

Tražim olovku da nešto zapišem
Tražim je pod stolom
Evo upravo sam čučnuo
No to nije tako lako
U određenim godinama
Ubrzo sam i na koljenima
Kao kad subotom ribam pod
Tu je vidim i neizbježni pauk
Upravo bježi preda mnom
Ali gdje je obavezna muha
Vjerojatno ondje pomislim
Gdje je i moja olovka

RIJEČI

Koje to riječi zapisuješ
Tvoja ih ruka vješto skriva
Što to piše u tvojoj bilježnici
Možda nikad neću doznati
Prekrižene riječi su tišina
A ušavši u tu tišinu hodam
Na prstima meko sve mekše
I nestaje me kao i tvojih riječi
Koje pa već rekoh
Nikad neću doznati

ŠTO TREBA ZA PJESMU

Iza pjesme ne treba stajati
Neko znanje kao što ni ispod
Hlača ne moraju biti gaće

U pjesmu se ide da prostite
Potpuno gol i ako vas je stid
Samo se okrenite i gledajte u zid

POLJUBAC

Nelagodno mi je
Nitko ne galami
U cijelom susjedstvu

Potpuna je tišina
Što se dogodilo
Da nitko ništa ne govori

Izađem na ulicu
Krenem desnom stranom
Vratim se lijevom stranom

Nigdje nikoga
Tišina
Praznina

Evo što ću kad je već tako
Otvorim prozor i vičem na sav glas
A tišina me ljubi u uho

KRATKI RAZGOVOR O KRUMPIRU

Bog, Anka, Bog Miroslav!
Ma gledam taj krumpir
Tamo na podu, gle, kažem.
Sigurno će nekome nedostajati,
Kaže Anka. Možda je upravo to

Onaj višak što se kotrlja
Pustim tramvajem, tebi iz ruku,
Meni iz ruku. Ti ćeš sigurno napisati
pjesmu o tom krumpiru, kaže.
Malo vjerojatno, dovoljno je već
Što je krumpir u našim riječima, kažem,
I odmah pomislim kako ću
Upravo zato što sam zanijekao
Mogućnost pjesme napisati
Tu pjesmu. Bog, Anka, Bog
Miroslav, kažem, kaže, i prijeđem,
Prijeđe na svoju stranu ceste.
Ona sa svojim lukavim smiješkom,
Ja sa svojim lukavim smiješkom.
Zdravo pjesmo!

libreto

prstored tvojih sitnih
nervoznih pokreta
na ploči mog golog
trpezarijskog stola

šta sviraš

koju etidu nemira
sonatinu krivice
rondo nezadovoljstva
ili prikrivenog razočarenja
gorčine
možda i valcer ljubomore
ljubičastu fugu

dok arije ostaju zabeležene
samo u tvojim mislima
mogu samo da oslušujem
ljupki menuet sitnih podvala
dok ti sklanjam pramen s čela
polonezu nestrpljenja
da ustaneš da odeš da zauvek

ili je to uvertira
za koju nemaš hrabrosti
balada o skrivenoj dobroti
u koju želiš da verujem
rapsodija u žutom
svih virtuoznih nijansi nikotina
rekvijem našim noćima
našim rastancima
našim mirenjima
misa za lepe snove
nokturno za našu budućnost
nemo opelo

ili je ipak
obična burleska

prognani

pesnik i njegova žena
večeraju jedno jaje
i vole život

on pokušava da se ubije
ali ona se budi taman na vreme
da ga uhvati za kaput

(taj kaput
zamišljam
i to kuvano jaje
ponekad u džepu kaputa
njegovog ili njenog
ili nekog prijatelja)

čime ste to voleli život
jedno drugim
poezijom
prijateljima
praznim džepovima
onim jajetom
čime

rubovi i rukavi

kaput
bio je to kaput
s velikim k

debelo postavljen
strahom
od hladnoće
besprarice
bolesti

jer deca su bila mala
trebalo je o njima brinuti
platiti račune
spremiti hranu
očistiti kuću
ispeglati veš
ispeglati košulje bluze
haljine posteljinu
krpe i maramice
onda usisati
prašinu obrisati
rese na tepihu počešljati
i posle svega se našminkati

jer sve je moralo da izgleda
savršeno i lako

a gde su tu bili dugi sati
nad papirima
teški zadaci i najbolje ocene
sopstvene i tuđe ambicije
pedantnost perfekcionizam
opsesije i neuroze
gde su bili prijatelji
večere i kartanja
putovanja i letovanja
knjige izložbe i filmovi
šansone i ručni radovi
rođaci rođendani kolači
(ah kolači)
gde je sve to stalo

kaput sa velim k
između a i b
bio je pokretni azil
motel kraj autoputa briga
sklonište od svih očekivanja
sanatorijum za tugu

treba ti kaput
rekla je
dobar kaput

i svake zime bi
rekla isto

tišina

prestanem tako da pišem
jer možda sam rekla sve što sam umela
možda mi se srce steglo
možda i stomak
možda vidim lica na ulici
možda me sramota
i samo bih da ćutim
jer pred nasiljem
surovošću
lažima
poniženjem
kako da govorim o drvetu koje raste
pod mojim prozorom
a svako jutro kad ustanem
pogledam ga i pomislim
kako je čudesan ovaj svet

prestanem tako da pišem
a ipak gledam moje drvo
ono pleše na vetru
igra valcer pod snegom
treperi mazno pod suncem
sanja pod zvezdama
zatvara se u sebe kad je teško
korenjem i lepim granama grli
svoju zemlju svoje nebo
diše
kao i ja
ovaj grad
pamti kiše pamti ptice
težak dim iz pekare na uglu

lošu muziku iz kafane preko puta
prašinu istresanu s prozora
i buku upornu buku
upisuje u sebe red po red
sve
vatromet
jauk usamljenog psa
čak i moj pogled
pamti
zaista
kako je neverovatan ovaj svet

eto
prestanem tako da pišem
ali svakog jutra umesto mene
pod prozorom peva
moje drvo

igra memorije

hoćemo tu igru
galame deca
u redu
nek bude memorija
tražićemo parove
deca se igraju
a ja se sećam
koliko smo puta zamenili
dan za noć
vruće i prljavo
(ne to nije par
okreću deca sličice ponovo)
ali ja znam da hladno

ume da bude tako čisto
da posle ne ostane ništa
ni zdravo na ulici
gore i srećno
(to će tek učiti)
tužno i dole
(vratite sličice na naličje)
a ipak
baš toga smo imali
na pretek
više padova nego uspona
ali i dobrog bluza uz koji smo
toliko puta bili tihi i siti
varljivog smeha preko gladi
ovde i tamo
mimoilazili se stalno
tvoje tamne oči
i moj svetao pogled
ali igra je gotova
ko sad ima najviše parova

TETKA
Dragana Danilović

Nije se udavala.
U zimu zaranjala duboko
pogledom.
Na strani istine
uvek, ne jednom.
Hleb mesila od
životnih sastojaka.
Govorila kad ima šta da kaže.
Na prag odlagala nedostajanje.
Odvratila majku od lekara
koji oduzima život nerođenima.
Nisu mi dali ime po njoj.
Od njenih sam delova slagalica.
Nad otomanom
platno veženo
i molitvena slova.
Sudbina je krenula unazad
točkom preko njenog sitnog tela.
Zimski pejzaž pamti
plavet njene senke.

STRELIČARI

U robinhudovskoj šumi
streličari rekreativci postavljali su
svoje široke mete
plavih, crvenih i belih krugova.

Vinogradi su bili puni berača
dok je nastajao nevini samotok.

Na svom posedu, u mauzoleju,
kraljevi su se odmarali.

Tu, nadomak,
gde se urna rođaka
smeštala pod kamen
kao odapeta strela
putujuća ka cilju,
u tamno, neprozirno,
usko središte.

Reči: kamen, pravda, jednakost,
ispisane bojama,
slagao sam u poretku

na ploči stola
i osluškivao im zvuk,
kao strele uletele u jednu tačku.

LOV

U tri ujutru,
na crnoj tački opasne krivine,
pred naš automobil izleteo je
smeđemaslinast zec,

Da li je to bio znak koji smo odmah pročitali
i zaboravili poslednju priču o životinjama
iz hrastove šume?

Ili smo, zanemeli od straha,
pred pocepanim knjigama
rasutim u blatu pored,
vožnjom dugom petnaest kilometara,
tek tako, rasparali februar.

Označili još jednu liniju
na mapi lokalnog puta;
i kočanjem, praćenim piskom,
crnim tragom zaustavljanja,
upisali krivudav ćirilični inicijal.

Ko i kada će ga videti?
Ko će znati za jeku
te strašne noći,
možda čuti istovremeno
naše izgovorene reči?
I sve kasnije zaustaviti,
kao ustreljenu lovinu.

MLIN

Čitao sam Zagajevskog i osetio čar igre
koju drugima nisam mogao da ispričam
a imao sam u iskustvu.

Odlazio sam na taj varljivi potok
i nisam nalazio nekakav trag,
već samo lokvu,
iz koje je sijalo zlato
zrna kukuruza.

Kucao je kratko džepni sat
izgubljen u vodi,
zelenog fluorescentnog brojčanika
i nestalog vremena.

Senke podneva i zvuk mirujućeg stada,
oivičavali su drugu obalu uz brdo.

Slika Zagajevskog:
očev mlin od kukuruzovine,
bila je u pesmi.

Taj mlin sam pokušavao
da sagradim više puta tokom godina.
Ono što je nedostajalo
činili su dete, igra,
čak i voda.

I akumulacijom na bistrom potočiću
promicale su krkuše i zlatice,
baš kad je mlinčić proradio
sada.

NOĆNE

Dragan Ognjanović

DUŠE

Ne moraš da mi veruješ –
I zašto bi!
Moje reči su mornari u čamcu za spasavanje
Na uzburkanoj pučini srca što ludački bije
Ko talasi o hridine puste.

Ne moraš da mi veruješ –
I zašto bi!
Ko još veruje pesnicima
I rečima razasutim ko lišće po bulevarima
U jeseni kišne i tužne.

Veruj mi –
Zašto i ne bi!
Jer sami smo na ovom svetu,
I otkud se mi to znamo
Kad ne znamo ni početak ni kraj
I u očima nemamo nikakav sjaj...
O ti gore, nad svodom
Pusti nas sa vetrom i vodom,
Jer duše naše se plaše
Da vole i da žive

I čini im se da uvek su
Za nešto grešne i krive.

SUĐENI DAN

Sreli smo se ili možda nismo?
Gorelo je nebo kometama
I meteorska kiša iskrila ti je u očima
Kroz dim i teške akorde
Probilo se iz tvog srca do mog uha
Tiho, tiše od ribljeg šapata
Nešto kao reč, kao bol,
Kao čežnja,
Nešto...

Sreli smo se ili možda nismo?
Plakao je novembar
Pod bremenom rasprskih granata
I krvario sam od rana iz prošlog veka
Još negde sa Crne reke ili Kajmakčalana
Kada si mi za šankom presekla pogled
Kao suri orao plavo nebo
I kada sam znao samo jedno –
Da svako umreće,
Od svojih a ne od tuđih rana,
Da nema ljubavi ni smrti
Bez suđenog dana.

MOŽDA

Ne verujem više ni u tebe ni u sebe,
Ne verujem više ni u nebo ni u dno

Jer nikada se susreli nismo
Ili samo možda nismo shvatili to.

Možda smo promašili vreme
Godine, deceniju, vek,
Možda nikada ni postojali nismo
I samo nečije sećanje smo tek.

Ne verujem više ni u tebe ni u sebe,
Ali verujem u nebo i vodu,
U balkanske tamne šume
I zemlju žednu krvlju natopljenju.

Možda smo promašili svet
Galaksiju, sazvežđe, zvezdani skut
Možda nismo ni stvoreni ni nastali
I niko ne zna kuda vodi ovaj put.

PRSTI

Ne znam ni da li me se sećaš
Ne znam ni da li ponekad osetiš
Nešto poput praznine ili barem nelagode
Negde na mestu gde u tvom umu bio sam

Sada ponekad pomislim na tvoje reči
Čas su anđeoske, čas su lažne kao oproštaj
u poslednji sat pred polazak
na put koji to nije

Ne znam da li me se sećaš
Ne znam da li belinom zovem se
Poput prostranstva hladnog i praznog
U krajevima pustim dalekim

Sada ponekad pomislim na tvoja obećanja
Zauvek da živeću
U nekom predelu nestvarnom ili u sećanju
I čini mi se da moji prsti nad tastaturom
Jedan po jedan nestaju...

RASKRŠĆE

Evo počecu jednu pesmu sa DA!

Da, ja ne znam na koju će stranu sveta
Otići moj dah i moj glas
Kada mi kaže Neko da došao je čas.

Evo nastavljam pesmu sa DA!

Da, ja ne razumem sve te priče
O početku i kraju
O pronađenim i izgubljenim dušama.

Evo završavam pesmu sa DA!

Da, ja se bojim da priznam
Da ne znam u šta i kome da verujem
Da sam na raskršću i ne znam na koju ću stranu.

ĆUTANJE

Ako nam se ikada putevi ukrste
Ne znam da li ćeš sresti mene sa severa
Ili mene sa juga.

Ako nam se putevi ukrste
Ne znam da li ćeš doći odozgo ili odozdo
I koji ćeš koristiti prevoz
Vesla, krila ili kočije neke.

Ako nam se putevi ukrste
Bićemo bar taj tren isti
Bićemo putnici, svako na svome putu,
Svako sa svojim krstom.

Ako nam se ikada putevi ukrste
Bez reči ispričaće se večnost
Ili će ostati ono isto čekanje
I ćutanje, ćutanje, ćutanje.

STVAR

Nenad Jovanović

SNEG

Naučio sam novu reč. Ako kažem i koju,
na svet će doći dete ružno
poput đavola. U
porodilištu na čije zidove
četvrt eona ne sleće ni muva

Dete će našarati planinu dok čeka
da u sisu navre tečnost neophodna za
njegov razvoj i budući doprinos društvu –
onoj vrsti prirode u kojoj saobraćajni znaci
samovoljno menjaju položaj kad niko
ne obraća pažnju (jer su
na TV-u Čkalja i Mija)

Dete je čitalo „Snegove Kilimandžara“ i
verovalo da je radijalna simetrija
pahulja svakom zagarantovana rođenjem.
Da je podtekst temelj planine po kome
gamižu njegovi bližnji (broj
nogu varira od hiljadu do sto).

Kako je tih vašar u Šapcu! Kako je
hladna interpunkcija u negativu!

Kroz nagaravljen prozor,
jasno vidim dijalog: okružuju ga margine,
kao plesači u kružnoj igri.
Nisu zaneseni i deluju poznato

STVAR

Ništa tu nije sporno slučaj je takav i takav
o tome ne treba polemisati
upravo zato što se radi o krupnoj stvari,
o stvari – brat bratu – teškoj i obloj

Mislim da je dovoljno da popijemo kafu
u suton ili u osvit – svejedno
Stvar se da otkotrljati kako niz tako i uz
reku bacajući senku u skladu

sa zakonima boga (beslovesnog
bega za bregom)
dok mi ti skuvaš duplu slađu dok Sunce između
crno-belog i kolora odabere

kolor tek da bismo najzad utuvili
da je ono slobodno da sve može biti drukčije

Da šećer – na primer – ne mora biti u šolji,
već u marami. Da igla
na brojaču gladnih može treperiti
u skladu sa zakonima zlog demijurga (druga
na permanentnoj pauzi za gnozu)

Razumemo se iz prostog razloga što to
ne pokušavamo. Razlog –

prostak obavlja svoje dok ja
mrdam ušima, ti nozdrvama

Ostavimo tu stvar (stvar
uglastu stvar tešku dakle stvar nepokretnu),
da – lako kao u kal –
potone u sopstveno ime

Pre nego što zamaknemo
za horizontalu ili za vertikalnu, svejedno,
da se više nikada ne oslušnemo / onjušimo,
reci mi kako se zove ta stvar
reci mi kako se zove

reci makar zato što ti od
mene očekuješ isto to

ĆELAVOST

Parenjem farenhajta i celzijusa,
nastala je ova monstroznost od automobilskih
tragova u belini. Kad bejah mlađan,
lokne sveta su se predamnom njihale kao obrnuti
upitnici uz pitanje: Želiš li me?
(Nisu to činili, ali
sećanje – kao i jezik – vara.)

Ne bih li ustanovio jesam li drtina,
zavirih u rečnik. Pod a.,
navedeno se odnosi na životinje i ljude. Da li
da njisnem, beknem, groknem,
pitao sam se, ili izgovorim reč
koja jednako često svedoči o gluposti i pameti,

o kukavičluku i hrabrosti:
da li da rekнем „da“?

Natukao sam kapu, natukao se
pahulja i vozača koji su – krećući se prema
svim stranama sveta –
isti (jedan-jedini) stanjivali. Pod b.,
drtina označava „slabu,
mršavu zemlju.“ Stajao sam (ili se
kretao, svejedno,
jer jezik vara koliko i sećanje)
i proizvodio onomatopeju
zemlje. (Ne treba
napominjati da su me jednom
volele sve mome.)

SO

So je najčutljiviji začim,
kažem. Lažem:
obično ništa ne učinim. Prođem
pored jedre devojke, na primer,
a da je ne oslovim / oližem.

So je najčutljiviji začim, kažem, a da
nisam sišao / popeo se
u rudnike Solt Lejk Sitija,
gde neoštri par sa kacigama nemo
čavrlja. A da
ne znam ništa o mormonima, dok
o mrmotima znam sve. To je

sramota, i ja je izdajem na sat
mladima, želeći i ne želeći da saznam

šta htedoh da kažem primedbom o soli,
kao što ne želim i želim da jasnije vidim
onu devojkicu i izvagam joj lepotu
i salinitet.

Tona. Jedan kilogram. Pet grama.

Naposletku smognem snagu da stavim
naočare i kažem istinu:

Solt Lejk Siti osnovan je 1847.,

kada su mrmoti

– trenutno u hibernaciji – mrmljali

Nešto osuđeno da ostane na vrhu

jezika / u belini.

Nešto o pričljivosti rudara soli.

OKLOP

Marijana Jovelić

Vitez, u punom oklopu,
s' mačem u ruci,
pita ratnika s' bajonetom:

Šta je Večnost?

Ovaj će odsečno:

To je vreme koje ja uštedim,
dok ti izvlačiš mač.

Potom, ratnik upita viteza:

Ti ne možeš da osetiš kapljice vode na svojoj koži.

Zar nisi tužan?

Ćuti. Tiho će on:

Slušam dobovanje kiše po oklopu.

Ljubeći me, ljudi obuzdavaju strast.

Usredsređuju se na koncentrisani poljubac u usta.

Zarđaće vizir.

Znam zašto mi je krv zatrovana!

Poljubiću zemlju po kojoj hoda svetlost:
kada tama krene u potragu za njom,
da je pronađe na mojim usnama!

JAVNA MESTA
Danijela Jovanović

U Efesu
očuvan *vece* drevni

od mermera
kao dugačka klupa neka
sa otvorima udaljenim
otprilike lakat jedan
(duži, muški)

a dole kod nogu –
kanalčić uski
gde je voda proticala
i metlica se umakala
higijenska

mora da je kao u košnici tu bilo
pričalo se o svemu/svačemu –
trgovini, Artemidi,
tiranima, ratu,
frizu, izdaji

Temistokla tu vidim
– saradnju s Persijom
objavljuje glasno.

JETRA

Ivan Lalović

Očeva jetra je mesec
pun kratera, posuta kosmičkom prašinom,
ne druguje sa krvlju,
dobronamernikom, zlatoustim u suton,
kad se javljaju zrikavci kojih su prepuna
načeta pluća.
Otac je žut, prezreo limun i svaki čas će pasti
i otkotrljati se u priču
kiša iznad Viroštaka.
Jetra očeva emituje animirani film,
nimalo zabavan, junaci ratuju među sobom,
prilike padaju odsečenih glava,
i neko koristi gužvu da ugasi svetlo
u hodniku, predsoblju, potom i u sobi
da mrak spusti na prozor –
da sve zacrni,
da u tom crnilu zanjište konji,
beznadežno.

POSLJEDNJIH DANA

Igor Borozan

*
Već duže vrijeme,
poput prepune košare sa južnim voćem,
na stolicu držim sabrane
pjesme Veselka Koromana

Posegnuo bih, preko dana
nasumično za pjesmom – dvije
da se osladim i
zdraviji da budem

Sada, u izolaciji, stolić je zatrpan
citrusima i čajem, jabukovim
octom, paracetamolom, parom
morske soli

Koromanova knjiga bijelih korica,
medicinska je sestra
što iznad mene
drži toplomjer

*
Gluho je poslijepodne,
konac osamdesetih

Sve što se kreće, zaleglo
u rijeku, bazen, zamračen stan

U svojoj sam sobi, zavaljen
čitam kaubojski roman

Na požutjelim stranicama, poneka
sasušena špica paradajza
Neko je, prije mene, uz salatu prolazio
istim tekstom, istom pustinjom
kroz Nevadu

Čujem, kako kanjonom između zgrada
ravnomjerno odzvanja:

teeeng

teeeng

teeeng

Pitam se, ko to od dječurlije, danas
nije otišao na kupanje
Ko se dočepao nove gumene lopte
i upravo je, sretan
pepa po vrelom asfaltu
Sve dok za brdo ne zađe sunce,
koš će biti samo njegov

Slušam, zvuk ljeta:

teeeng

teeeng

*

Kao da svi su, tek, istrčali na ulicu
mahnuti svatovima i ukupiti
bombona

Ostale po krevetima zbačene deke,
tople još, ostaci doručka, zebnja
u hodniku

Preko zamuklih avlija, preko pragova
te večeri je, djevičanska prešla
tama

Za njom, čizme vojničke, da gaze
nečije nezaštićene
uspomene

*

Tata je u bijelom momačkom džemperu,
odsutnog pogleda. Prekinuli smo ga
u pripremanju meze

Ja zakosatio. Vrat mi svečano stegnut
dugmetom karirane košulje.
Malo sam viši od trpezarijskog stola

Trideset prvi je decembar, 1985.

U kuću su opet bahnule čačkalice,
kiseli krastavci i senf. I puno slatkiša.
I prskalice

S lustera viju vriježe svjetlucah traka
i jedan žuti balon do pucanja napuhnut
lebdi iznad tatine glave

Tepih je usisan, rese počesljane.
Plaknute kristalne čaše sjatile se
na sjajnoj tacni

Za par trenutaka smijeh će ispuniti hodnik,
sudariće se parfemi, krenuće naša
sitna vriska
Nadomak ponoći, bijesnu djecu
ipak će savladati san.

Tate i mame pjesmom će zakoračiti
u mahmurno januarsko jutro

*

Jesen je
kada, u šortsu, bos
prpam po ladici s čarapima

Kada pred prodavnicom
ona zavlači prste
među zrna tek pristiglog graha

A naša kći, ušuškana domom
ponavlja lekciju o humanizmu
i guli prve mandarine

SIJEČ

Stanka Rađenović Stanojević

TE LJUDSKE ZIME

Zabole
Ramena od
Smanjivanja,
Riječi umanjivanja
Zglobovi
Od otvrdnuća,
Pluća
Od ledena udahnuća
Zabole...
Prsti
Od promrznuća
Dlanovi
Netaknuća,
Oči
Od bespuća...
Zabole ledeni
Ljudi...
Zauvijek
Zalud svanuća.
Ča-
je tjeranje
preživljenje,

a ne kraj
na kraju riječi.

BEZBRIŽNOST

Nestala je.
Nisam je
zalivala?
Zar
sasušenu počupala!?

Bezbržnost
je nestala.
Odmahivala sam godinama
na njihova mahanja,
Prisustvima i osjećanjima...
Takvi se tereti ne prevezu.
Zaborave, tavore, zatvore,
zlotvore dobrotvoreći
Čovjeka u biće.
Važno je,
uzgred: gredeći uz godine –
Provjeriti krvnu skicu,
skicom provjetriti
prostorije, svaki kut
gdje je makar jedan dan sišao,
bezdan
pa otišao
u nepovrat;
poboljšati metabolizam
za dugi vijek
dobroprokrvljenog
tkiva jezika

neizgovora,
neizbora i nezbor...
Kako je bezbrižnost baš takvom
Nazvao.
A ona –
Ne prokrvljuje se,
ne obnavlja, ne usvaja
ne osvaja...
Krvvari...
Sama
Svoje izmišljeno
Sopstvo.

IZA LEĐA

Riječ – siječ.
Prijekor – neizgovorena riječ.
Krik, ćutanje,
Urlik, nadanje,
Smijeh, pa Nijem
Nadriječ.
Iza leđa
Bez zbora
I žubora,
Tihoromorna rijeka
Ne nosi.
Ne prestaje.
I ne prestaješ
Prelaziti taj
Put
Iza.
Koliko je teško
Onome preda te,

Kao da te
Baš na plećima nosi...

JA BIH

Da uhvatim svaki
Posmrtni pokret
Kao posebnu dragocjenost
Poslednju.
A to poslednje uvijek traje
Zašto razumijemo konačno,
kad kraja nema
u vječnom ciklusu energija?!

Ja bih
Da na jezik tačkica i znakova
Prevedem,
A onda posebnim osjetima
Programima bića razumijem
Takve signale.
Konačnost nikada nije mogla biti
Samo jedan tren.
Ako je rađanje
Nastajanje, pa postojanje
I smrt nije ni manje od
Trena Nestajanja
Do novog postojanja!

Ja bih da učitam
Što taj mali pokret kazuje
Da prevedem u jezike mora, gora,
Ptica i latica
U sunčeve zrake i oblake...

Da zapišem
I kao Vječnost
Odatle čitam
Našu bilješku
O nedostajanju.

ODATLE, ODAKLE?

Odatle
Nema javljanja?
Je li?
Nema.
Zova, glasa,
Razgovora, ni spasa;
Nema slova, broja, boje...
Ni memorije?
Nije moguće
Da tamo ideš, pristižeš
U zubate klance

Želim da znam
Sipi li, kiša
Kao skučen grud,
Viju li vjetrovi
Uspavanke
Kao u bajkama
pod krovom
toplog doma...
Odasvud?
A ljeta...
nisu prestala?
Za sve
„ne valja se danas“

Iskapih svako
„zbog čega“;
Kao kost u grlu
Kotrljaju svitanja.
Ne valja ih
Iskapiti.

ZAPIS PROŠLOG

Poraniću
Da zaspim
Sav dan.
Prespavaću jutro
Dok zakrpi san:
Da si tu
Kako i jesi,
A nisi!
Sa najobičnijom rečenicom
Koji sam saopštila
Na prihvatanje.
Ne računam više
Ni na razum
Niti na čija
Razumijevanja.
Ne trebam...
Jedna je
Jednina!
Neotuđiva.

U TEGLI

Milena Perović

Ulovljena u sadašnjosti,
poput ribe u mreži,
koja hvata dah na suncu,
na nekom nasmijanom doku,
koji liči na nevinost,
samo zato jer se u ljudskom rajju,
patnja druge vrste ne računa,
provirujem kroz vrijeme.

Hvatam dah djetinjstva,
sa zunzarima u tegli,
koje liči na nevinost,
samo zato jer se u ljudskom rajju
patnja manjih ne računa.

Sunce je,
A moji prozori,
Liče na teglu.

KVARTET

Sladjan Milošević

POTEZ

Crni i beli menjaju mesta
ne dotičući se u hodu.
Ruka ih vodi, taktički smešta,
po dobro osmišljenom kodu.

Pravo sa neba zgrabe ih prsti,
odvoje od tla i spuste opet.
Napred il nazad, često u vrsti
napadnu, odbrane, načine pokret,

svakako ćutke, bez pucnja, mača,
predani ruci u zamahu.
Pešak kraj lovca, topa, skakača
samo su vojska velikom šahu.

A moćna ruka sluškunja je
podanija od figura
i njena partija ne prestaje
dok oko ne liši svih vizura.

JEDNU KARTU ZA PROŠLOST

Zgrada nekadašnje železničke stanice
danas je muzej.
Otmena prestonička starica,
našminkana i doterana za novo doba
postala je čuvarka starog.
Pitam se da li je tim činom
i moj dolazak u glavni grad
postao deo istorijske baštine.
Peron preko koga sam silazeći iz voza
prvi put kročio na prestoničko tlo
sada je lapidarijum.
Kroz izmaglicu vidim
sve te užurbane putnike sa koferima
kako postaju statue; kipovi kraj sarkofaga.
Među srednjovekovnim spisima sakrila se
moja studentska legitimacija
za povlašćenu vožnju.
Nekada sam kraj tog ulaza grlio nežnu brucoškinju;
metalni oklop bez viteza stavljen je
da stražari nad tim trenutkom.
Zgrada nekadašnje železničke stanice
danas je vremenska kutija iz koje
samo poneko setno uvo može čuti
gluvo zbratimljene fijuke mačeva i hukove vozova.

PAKT SA VETROVIMA

Kamenje obraslo mahovinom
na mestu nestvarnom ko opsena,
gde poput žedne, iznemogle vojske
nad vodom su stabla nadnesena.

Tu razgovaraš s vetrovima.
Sa visina kroz gustiš pruća,
spuste se k tebi, sednu u krilo,
i bratski zagrlje uzdah iz pluća.
Pričaš im tiho, gotovo šapatom.
I to jeka neopisiva biva
što ih uznemiri! Jurnu do voćnjaka
i obore pregršt jabuka i šljiva.

BELO VIDELO

Nije hendikep što si rođen na selu,
ni loša startna pozicija.
Tvoj je najveći kapital što su te oblikovali
vetrovi u malinjacima,
a ne basovi zvučnika zagušljivih andergraund klubova.
Iz skupljenih šaka, vodu si pio sa izvora;
u plastičnim flašama i ambalažama
čuvao samo ulje za traktorske kočnice.
Konje si timario u štali, ne u stripovima.

Sa banovih i debelih brda ista je putanja ka nebu,
ista blizina smrti.
I muka je ista dedova u brazdama i dekica
u kalemegdanskim
napetim šahovskim borbama.
Sve sa istim ciljem: da se potraje,
da se duže gleda iskonsko belo videlo.

IZ DNEVNIKA JULIJE K. Aida Šečić Nezirević

20. decembra 2010.

Moj Dnevniče, da znaš kako miriše naborana,
matora Ivanova koža
Po ljigavom lišću u jesen, po vlazi, po glistama
Po raspadanju (znam da sam trebala misliti prije, ali ...)
Noću ga i nekako mogu podnijeti kraj sebe u krevetu
od bijelog satena
S barem jednim od pet prokletih čula isključenim
Teže danju

22. decembra 2010.

Sinoć sam izašla iz tog kraljevskog dvorca, Dnevniče,
sjela na na šećernu klupu, promrzla
I (Hans bi Kristijan bio oduševljen)
Upalila šibicu
Onda je neki baršunasti elvisovski bas baš iz mraka rekao:
Pazite, prelijepa gospođo, vjetar će vas, ili ja izgristi
Po licu

28. decembra 2010.

I eto, učinila sam to, moj Dnevniče, sram me bilo,
jesam. Ne gledaj me tako
Zar da se žrtvujem za Ivana mlada, zar za njim u vatru
Ko suluda hinduska sati?

Znam šta misliš, nije Ivan mrtav, bar ne još (nažalost),
samo je malaksao
Ali, zar moram i ja uz njega
Ko kakva u kakvoj patetičnoj knjizi, na kakvoj snježnoj
planini, među hijenama
U ime braka – malaksati?

1. januar 2011.

Da, grize me savjest, Dnevniče, jesi li sretan zbog tog
priznanja? Jesi

Ne osuđuj me. Ne znaš ti kako je biti taokinjom
svojevoljno pojedenog g danju i noću

I, da znaš, prokleti, odvratni Dnevniče, zagrist ću
u život,

Ko u čokoladu s malinama – crvenim ko jezik (a tebe ću
spaliti, stranu po stranu, gorjećeš u mukama)

Eto, hoću

KRAJ VRSTE

Ivan Despotović

LOVCI U SNEGU

Prilika sa štapom koji je pecao
gledala je sa bele obale kao.

Na reci boje Okeana
poput posla – kapa svakoj barži:
dok mat Kinezi negde jedu veprove i konje,
naši Beli koplje stavljaju u grlo
jagnjadi koja nikad nije ujela ni kucu.

Sneg se kovitlao i tog božjeg dana,
galebovi, odbegli smetovi, more u garaži
unutar hladno-plavog, a metalnim vonjem
topole prekoputa javljaju se kao vrlo
vrole tapiserije na tek izašlom suncu.

I kao što su se sudarali talasi
komešala se iznad i mera,
kao moguća nova obaveza bez lica.
Na pontonu dole svakom dasi
ljuljuškao se čamac, autić većih razmera
poput ledenih saonica.

I dok su snežni običaji ustanovili vuka,
ta je bela suma dala detinjasti ukaz
kao igračka što izrasta do zbilje,
kabastija, lakša nego li ikad,
i karoserija što pod mek pokrivač uđe.

Sve sa jednim beskonačnim ciljem:
Prekorači strog trag, sad dok se ledi čio!

Sa novom merom, nova je prilika.
Koliko god sneg žurio,
stvari ispod su strčale luđe.

POSLEDNJA ŠANSA

Rođen na kraju svoje vrste
isplovih još jednom pre epiloga.
Obale su ostale čvrste:
na ivičnjacima redovi topola,
dublje na kopnu nešto gloja.

Bife na keju sada je bez stola,
hladan zrak polako prazni levu ustavu
i naša su mesta naposletku odnesena,
odande još letak pluta, flašica i pena...
Pošto je pre dva tisućleća sve predvideo,
pop Andrej je okadio i bojevu glavu.

Bruji motor tegljača uljem podmornice
dok vodostaj raste kako je som hteo
i suviše su sada obale kao žice.
Dobro, zlo, lepo, ružno, magla i njen deo
samo su lažne predstave, teg krivi

na pučini bez svojstava, bez ideje kabaste,
jer samo je ona stvarna i gola ma gde da ste.

– Rekli su oni budući, Sivi
o smrti koje nema i takozvanom životu
kad su se vratili do nas kroz vremensko sito.
Ovde vodostaju još uvek mere kotu,
poput kandži santimetar se penje
i uz brodsko korito.

Sredinu ste veka završili uništenjem,
nastala je imaginarna šteta
i više niste živi.

A gotovo bez pokreta
tona je kiše počela da škropi
uspravno drveće sa koga su komorani pobegli,
baš kao da se ono sprema da poleti i želi
da levitira nad vodom, prvo tek dva palca.

Uplaših se da mi vaskresenjem ne preklopi
barku sakrivenu nalik zadnjoj tegli;
i da ne isplivaju tu gde su se jeli,
kažiprst Erektusa i Neandertalca.

VEDUTA

Grad sjaji poput trošnih kabina prekoputa
gde presvlači se svetlost, bela, plava, žuta
a s ove strane vode, šupljine časte stabla.
Volećeš me tek zato što čuješ glas u glavi.

Kao da neki žamor stiže do nas bez kabla.
Trebalo bi, da nije već tmast, da nas prestravi

a naseljavaju se, par za parom, ti stranci
iz zabiti Londona u naš centar prašume.

Skriveni tu iza na – nevidljivoj distanci
šapuću uverljivo uzgred, kao da glume
– da nikad nisu bili na lepšem rečnom mestu.
Voleću te tek stoga što te jedno zlo goni

ja, čovek iz Rija i – Indijanac na testu
– dijalozima drugim koje ne čuju oni,
dok uzvodno već leži tvoja kosa od zlata
a takva ljubav njima jeste opšte poznata.

KASNI FLOBER

Nikola Živanović

PREBROJAVANJE

Da neko nije ubijen, za cigarete menjan,
Da nema povređenih ruku, i da se niko
Nepoznat čudom nije pojavio te noći.
Da u nekoj ćeliji možda, ne beše uznesenja,
Ili je neko prosto, mađioničarskim trikom
Nestao, il ga, Hriste, odneo đavo,
Orao sa nebesa, ili je umro u miru
Sve to sad treba da se prijavi komandiru.

I svako zna svoje mesto, kada stane za smortu
Kapo je prvi u redu, on podnosi sve molbe,
Sva pisma njegovom su rukom već prepisana
Mada od škole ima, još dvanaest godina
Robije, pa sloboda, na nekoliko dana,
Posle se vraća društvu, da tu doživi stotu,
I pokorno bez buke, kao najbolji sluga,
Odrobija do kraja, ispuni doživotnu.

Ostali stoje pored, pre svega povratnici,
Napolju im je društvo, kola, i zgodne cure
A kokurencija grabi, na njih kriminal čeka,
Zatvor je ponajmanje za takvoga čoveka.

A iza njih su drugć, ne ljudi, već konture,
Zalutali u zakon, i sapleli se negde,
Još nekoliko meseci, oni i ne mogu duže,
Njima ne treba zatvor, oni zatvoru služe.

Oni su zmajevi, nižeg od njih u zatvoru nema.
Oni su ti da čiste pod u sam cik zore,
Oni brijačem briju zidove u klozetu
Oni su spremni na sve, izuzev da se bore,
Oni čekaju hranu, kad svi ostali jedu,
Oni su tampon zona, između velikih zverki,
Čuvari bez čina i prava, ti bednici bez stida,
Svi zidovi su zalud bez ovog živog zida.

KASNI FLOBER

Imao je svoje krize, nije mogao da spava,
Da sedi, da misli kako treba,
Ležao je kao mrtvac, a kada bi ga prijatelji
U pokušaju da ga ohrabre, nagovarali da piše
Padalo mu je na um da je u nepisanju njegov jedini
spas,

Da zapravo on i ne ume da piše,
Da je sve bila laž, i da je dovoljna
Još rečenica ili dve, već na početku sledećeg pasusa
Ono što se činilo tako dobrim
Može se otkriti kao prevara
Dobro zataškana na nevelikom broju stranica.
Da je napisao više knjiga, sve bi se to odavno videlo,
Zakovitost njegove neveštine,
Prosečnost njegovih mana.

ŠTA JE U RIJEČIMA

Radoman Čečović

DVA VRANA KONJA CIJELE SU MI NOĆI

Cijele su noći, dva vrana konja, snom mi trčala.

Cijele su mi noći, dva bijela žbira slušala san.
I bilježila,
Riječ po riječ.
I pamtila,
Gluvoću po gluvoću.
I s jutrom su otišli, ti moji žbiri.

Cijele su noći, dva vrana konja, snom mi trčala.

KAKO SE POSTAJE POBUNJENIKOM

Pobunjenikom se postaje,
polako.
„Mic po mic“, što bi se reklo.
Nije to samo preći rijeku,
pobunjeničku.
Nije to samo na barikadama uzviknuti parolu,
pobunjeničku.
Nije to samo preći pobunjeničku rijeku i

uzviknuti parolu na barikadama pobunjeničkim.
To može svaki dripac i „vetropir“.
To postajanje pobunjenikom zahtijeva, ipak
„mic po mic“!
Sjećam se jednog pobunjenika koji je samo
prešao rijeku.

Naravno, pobunjeničku!
Poslije su mu se smijali jer je rijeka bila do članka.
Sjećam se jednog pobunjenika koji je
uzviknuo parolu na barikadi pobunjeničkoj.
Poslije su mu se smijali jer je
barikada bila reda radi.
Čak su mu se smijali i žandarmi!
A žandarmi se grozno smiju, uvijek.
Sjećam se jednog dripca, mojih godina,
koji je imao ideale!
Poslije su mu se smijali,
zbog ideala – i pobune.
A ko se ne bi smijao
zbog nečega tako smiješnog kao što su ideali!
Sjećam se jednog „vetropira-pobunjenika“
koji je stao u komentar jedne žene.

ČOVJEK KOJI JE ČUVAO BUTRAGENJA

Šta znam: prvo čega sam se sjetio je Plavče brdo.
To je dlan i po zelenila, što bi rekao Popa.
Moj stric je došao i rekao: Slušajte, krave su
pasle ovas!

Naravno da su pasle, pomislio sam.
Naravno da su pasle, rekao je!

Šta znam, da mnogo ne dužim, kada sam bio kod
njega na stanu, kod mog strica,

Jedan moj prijatelj je rekao: Znaš, tvoj stric
liči na Jesenjina.

Liči, rekao sam.
U dnevnoj sobi je bio regal sa sabranim djelima
Jesenjina.

Moj prijatelj je otvorio prvu stranicu i rekao:
Zar nije isti on?
A stric je tada ličio na njega, stvarno.

Poslije svega moj stric je rekao: Znaš, Butragenjo
je bio najbolji igrač, ikada!
Kako da ti se to ime ne ureže. To ime koje pomene stric.
I urezalo se.

Upoznao sam čovjeka koji je čuvao Butragenja.
Rekao mi je: Bio je odličan!

Moj stric je nekad ličio na Jesenjina.

ŠTA ZNA ČOVJEK KOJI KISNE

Ima Mediteran jedan ludi gaf, zjap, zijev.
Nešto mangupčasto što je
u vezi sa prirodom i
nebom.
Kiša počne odjednom, na
Mediteranu. To je
mediteranska vračka,
Zaćaranje, ili šta već.
Čovjek koji kisne –
kisne tako i iznenada – osjeća
da mu jedna kap, golema
kap, mili niz kičmu.

I bude ga jeza.
Čovjek koji kisne, zna,
svim srcem svojim, da i
sveti propašće Ilij.
I baš ga je briga, tog
čovjeka koji kisne.
Andromaha se, poslije
nemirnih snova, budi,
sama.
San nikome neće
ispričati.

Kap je na dnu kičme,
Jezovita.

ŠTA ZNAM O PATETICI

Na auto-putu, koji iz Makedonije
vodi za Beograd, i dalje ka ko
zna gdje,
julske večeri devedeset devete,
ja sam sam sa jednim Cvijovićem, Pljevljakom,
pretrčavao petlju, negdje kod
Leskovca.
Pretrčavati petlju auto-puta je
opasana stvar.
Prvo ideš ka dolje, pa lijevo,
pa preko bankina, pa preko dvije trake,
pa ka strani za koju smatraš da vodi ka Nišu.

Bilo bi glupo da smo ovdje
poginuli, rekao je Cvijović.
Bilo bi glupo da ste ovje
poginuli, rekao je konduker „Pelagonije“.

Cvijović je bio onaj iskusniji,
ja sam bio onaj umorniji.
Zato sam beretku držao
u rukama.

Da me je konduker pitao: Ko te tamo čeka?
Rekao bih mu: Djevojka!

Na auto-putu, koji iz Makedonije
vodi za Beograd, i dalje,
ko zna gdje,
Ja sam zamišljao djevojku
koja me čeka da se vratim, iz rata.

Cvijović je spavao.

ŠTA JE U RIJEČIMA

To ne znam,
Zaista ne znam.
Trgovci stoke su me zvali profesore.
Od njih sam čuo da
Nema toga koji će o Radivoju reći ružnu riječ.
Meni je bilo drago.
Majka je rekla da lažu, pogotovo onaj crnomanjasti.

Bilo je ljeto.
A kad je ljeto, Bože, kad je ljeto,
Ona se pričini.
Pričini meni, kao neka,
Bože, kao neka, koja se duri.

Poslije svega mi je rekla da se vidimo u sedam.

I to je tako.

POPOT PONORNICE

Svetlana Kalezić-Radonjić

ŠONGAUEROVA GRAVURA

Svaki put
kada gledam
Iskušenje Svetog Antonija
ne mogu a da ne osjetim
peckanje crvenilo svrab
i to baš na onim mjestima
gdje ga vragovi spopadaju

Brojao sam
ukupno ih je
devet

Samom sebi
ličim na njega
svaki put
kad zađem
među ljude

SAVJET SKRIBOMANU

Vrlo je lako početi pjesmu. Samo nabaciš neku od
besmislica, zvučnih besmislica, koje ne sadrže ni istinu

ni neistinu. Kažeš na primjer, *strasna patnja otečenih grobova* ili nešto prepuno asonanci i aliteracija, kao *uzavrela nutrina uzrelih zrikavaca...*

Onda ubaciš neku od opsjena (potrebno je malo strasti, zar ne?), potom malo iskustva, mora se osjetiti da je tekst proživljen! Ubaci recimo ono kad te je mučio artritis, ali svom fizičkom bolu dodaj rezonantnu prazninu metafizičkog predznaka. Potom, još jedna besmislica efektno sročena, nalik poenti, ali poeta nikako! Pa nek drugi mozgaju *šta je pisac htio...* Naravno, na književnoj večeri obavezno klimaj glavom šta god kritičar da kaže (ipak će reći više od onoga što si ti mislio, jer nisi mislio ništa); jednu ruku stavi preko stomaka, drugu iznad nje uspravno prstima podupirući glavu i donju usnu (znaš ono palac ispod brade, mali i domali ispod usta, a srednji i kažiprst uz sljepočnicu). Klimaj, klimaj glavom, ne pretjerano, zagledan u zamišljeni horizont iznad stoglave publike, kao da u izmaglici, napregnutog, ali ležernog pogleda, tražiš dragog prijatelja.

I djeluj važno, makar iz duga prema slomu zavjetne misli
Da ćeš riječima, poput ponornice, ponovo pronaći put
do svjetlosti.

SVOBODIJADA

Ostalo je još samo malo
do smaknuća stoglavog zakonika
razvjenčati sadržaj od smisla
jer se opiru jedno drugom
kao pridjev glagolu
samo još malo

za dragu eroziju suglasnika za
milo umiranje jezika za
ludački kikut
na svaki udarac sjekire
što odskače od tjemena

a
na
kraju
ni
a

NIKOLA!

Tanja Bakić

tog jutra kad me je
na raznim medijima
dočekala tvoja
crno-bijela fotografija

oivčena crnim ramom,
s ogromnim naslovnim slovima
novinskog teksta ispod nje
koja govore kako ti
nisi više među nama
i da te je ova nova bolest odnijela
u svega nekoliko dana
pomislila sam da ipak to nisi ti
već da ja po neonskim
područjima haluciniram

i u tom stereo snu
ugledala sam
tvoju fotografiju
ponovo pocrnjelu
i lik tvoj ozbiljniji
i mračniji nego prije
kojem uporno mašem
i osmjehujem se
ali koji na moje pokrete

ne reaguje

Nikola!

često sam posljednjih dana
mislila na tebe i Dantea

međutim
sad mi se čini
da su moje misli o tebi
bile tvoja
onostrana poruka
za mene
u kojoj si ti
saopštavao
da ja do tebe ne mogu doći
i da se tu prekida
naš dalji razgovor

ali se ne prekida

umjesto obećanog teksta
napisala sam ovu pjesmu
o tebi
i znam da je sada ipak čitaš
na isti onaj mistični način
kao kad si mi i
saopštavao da odlaziš
i da te nema više
u poeziji sa mnom

Nikola!

KRVOTOK *Melida Travančić*

MRTVA PJESMA

moje riječi su se izgubile
u lavirintu
progutao ih je Svijet

iz mojih pjesama
izronilo je čudovište
i progutalo mi jezik

u dijelove mozga
zarivala se tišina
trajno ga oštećujući

krvotokom su kružili
insekti
odlučni svoja jajašca
položiti ravno u srce

na sve sam samo
treptala

i kretala se u sebi
izvan oklopa
koji me živom održavao

kao i uvijek
odlučna
sve ostaviti kako jeste

ŽENA I SJENKA

ona je jednostavna
neobično jedinstvena
mirna i blaga

a njena poezija je
poput smrti
pred kojom nema
uzmaka

LUDI LJUDI

kost tvoje lijeve ruke
prošla je kroz moje srce

jednom
dvaput
triput

svaka dva mjeseca
unutrašnje komešanje
postaje nesnošljivo

tražim prikladne riječi
za svakog muškarca
poslije tebe

u svakoj ženi
tebe ne nalazim

ruke se prepliću
na mostu

i jedno od drugog pogled
sklanjamo

jer me strah
jer te strah

i znamo da u petak
taj tako obični dan
nećemo doći

ljubav će nas zaustaviti
riječi ne smijemo potrošiti

svaka dva mjeseca
kost probada srce

i smiješim se
i smiješiš se

GLASOVI KOJI OSTAJU NEIZGOVORENI

vjetar snažno fijuče
i odnosi našu djecu
dječaka i djevojčicu

molim se da te pogodi munja
moliš se da me pogodi munja

želje izgovaramo glasno
gledajući jedno drugom u oči

vjetar odnosi ljubav
odnosi i strast
odnosi budućnost

nepodnošljivost gubitka
kao da neko kaže

nas vjetar ne pomjera
čvrsto stojimo
na svojim mjestima

opraštamo sve
jedno drugom
i sebi

opraštamo postojanje
uz pjesmu i plač

SINGULARITET
Birsena Džanković

Potaknuta je
Tačka
kruži oko ose

sebi put pravi

I Istok i Zapad
Okružuju sve
Po mjeri
Okružuje
I ona
A kad dođe do utrobe
proždiraće

Stojimo jedni naspram drugih

modrozeleno

Na tvojoj strani kamen
U ruci dleto
Na kamenu ime
Moje. I dan
Tvoj.

Na mojoj strani
Kamen.

Ruka.
Praznina.

I posteljica
Rastrgnuta.

Crnilo tvog glasa
Umara i razara
Na put staje zraku
I stopi svakoj

Tragam.

Crne rupe
Sve gutaju.

Dok pogleda ukočena,
Osjećam i osluškujem,
Zvuk
Prekinuta koraka.

Prikrivaš neprekrivajuće
Neskrivajuće
Brišeš neizbrisivo
Menjaš nezamjenjivo
Vječiti igrači
U igri čiji kraj je bliži no zenica rožnjači
U igri čije vođe ne određujemo
Čija bojna polja ne uređujemo
Ne biramo ni oružje
Ni protivnika
Ni saputnika
Ni pobjednika
Ni gubitnika

Do strane

A kažete
U bescijenje zenice istinom očiglednom obmotane

I kažete
U bescijenje svjelost što se unutar bića razlaže

I kažete
U bescijenje
Svaki zvuk što život
Ni-
Je

I kažete
U bescijenje i konačnica
Obećana

Potvrđujete

I šutnjom
I riječju
I djelom
Pogleda ista.

Tražim
Pogleda ukočena

Crne rupe
gutaju
Sve

Osluškujem

Oni
Razastiru
Svoje kože
Da od hladnoće tvojih očiju skriju te
Da od zla tvog daha
Sačuvaju te
Da spokojnim učine
I korak tvoj
I uzdah tvoj
I san
tvoj
i
Zavjet
tvoj

I pristaju
I na vatru do članaka

Dok u lobanji vri
I ključa

I na vrelo gvožđe na bubnim opnama
I užarene igle u zenicama
I zarđale klince pod prstima

Tama
Bespuće

Ponor
A umor
A zamor
A premor
Nijemo.

I pristaju li?
Na to što postaju

Pristaju li?

Tragam.
Osluškujem.

Vjetar.
Mir donijeće.
Kažu
Oni
Što obećanje ne krše.

A što sa
bezdanim koji gutaju razočarane

A što sa
Vašim
Beskonačnim
Istinama
I njenim oblicima

A što sa izrečenim i neizrečenim
Izrecivim i neizrecivim

A što sa
Panjevima
Ulicama
Kamenjem i
stenjem
Zemljom i
Rukama

Očima i
noćima –
Uzdasima zazidanim
Tišinama opkoljenim
Plućnim maramicama obmotanim.

Obmotanim i
Strahom i
Strepnjom i
Drhtajem i
Okom umornim i
Sluhom napetim i
Dodirom
Izmrcvarenim, a

Zaštićenim.

Zaštićenim?

A
Oni
Oni,
slijede
Samo crne mrlje,
Na zemljinom platnu.

Izostavljaju sutra.
I
Ostavljaju sve što su bili,
Sve što jesu.

Pristaju

I ostavljaju
I pero bez vlasnika i nasljednika.
I riječi olovom natopljene.
I muk paučinom obmotan.

Bezbjedan?

A njihova glava
priljubljena.

Spokojna?

I baciše koplja.
I prislonjenih ruku iščekuju.

Život.

A
Čekajući
Život

Vijest
dočekaše
Obijest obijesnih
Pa sad iole svjesne njihove
nesvijesti
Raduju smrću

Čekajući

Riječ
Sporečismo se s onima što
Pale i žare
Nište i tište

Sve iole živo
Pa se sad u plesni njihovoj gušimo

Čekajući

Dah koji će zlo ništiti dok pogled mu dopire
Gledamo
Kako od jednog rasu se neprebrojivo
Kako od jednog jedan jednom krv proli
I od tada ne staje, ne prestaje
I znamo
Kako će mnoštvo biti vraćeno
Jednom

ne marimo.

Stojimo
Jedni pored drugih
Ovo tijelo nije moje
Ni tvoje
Svaki pokret razotkriva
Svaki pogled progovara
Ne poznajemo
Ne prepoznajemo
Ne nestajemo
Ne stajemo
Nestajemo

Ne.

Vrata su
ipak
morala biti zatvorena,
Drugo su sada.

S(J)EĆANJE NA MRAK

Tijana Sladoje

stojim ispred haustora s jedinom
jaranicom koju imam. ne znam kako se zove,
čini mi se nešto na 'E', ali ima crnu kosu
ošišanu
na paž i neku rozu duksericu.
i oko devet godina (ja imam tri).
proljeće je.
našom malom ulicom prolazi vojni kamion.
Pa poslije još jedan.

baba viče, o kuku mene, šta mi ovo nagovori,
što dijete zna naslutiti!
ču li šta reče, neće biti hljeba!
otići ćemo ti u zauvijek!

sjedim u hodniku, osim kupatila, jedinoj
prostoriji
bez prozora.
ali tu su odmah vrata.
sjedim na tronožcu i držim ruke na ušima.
nosim svoj crveni pleteni prsluk
na kom je zakopčano jedno dugme.
napolju puca.

gori petrolejka.
 stara nabijena kuća sa malenim prozorima
 podijeljenim na četiri dijela.
 drveni krevet i debeli jorgan.
 mama mi nešto priča.
 petrolejka treperi.
 polako tonem u san.
 kad se uvjeri da sam zaspala,
 mama polako ugasi petrolejku.
 ja se istog trena panično budim,
 skačem iz kreveta i gušim,
 davi me mrak.
 za dvije godine svog života, nikad
 nisam vidjela tako gust mrak.
 u gradu uvijek nešto svijetli.
 ovdje napolju jedino zvijezde sjaje.
 mama opet pali petrolejku.

u kući smo kod nekih ljudi.
 imaju lijepu baštu.
 divne ruže.
 žena kod koje smo ima
 kratku kovrdžavu kosu i
 često jodluje.

cio dan plačem i hoću da odemo
 sa sela što prije.
 idemo ujutro.
 ne, ja hoću sad!
 ipak je po mom, ne mojom voljom.
 ponovo pakujemo ono malo stvari
 i idemo negdje.
 mama me nosi na rukama umotanu

u crveno-crnu kariranu dekicu.
 ona ima crne helanke.
 zapela je i pala na koljena.
 mrkli je mrak.
 mene nije ispustila.
 pridiže se i nastavlja dalje.
 spavamo kao sardine na
 jednoj padini ispod šume.
 pričamo tiho je ne znamo
 koga ima u šumi.
 imam pidžamu na neke brojeve i slova.
 upiškala sam se.
 mama kaže nema veze.
 dolina ispred nas svjetluca.
 možda su to zvijezde. ili svici.
 ili meci.
 ne sjećam se.

u nečijem naručju jašem konja.
 neki idu pješke.
 ispred i iza su ljudi.
 baba plače.
 daje mi žutu maramu.
 gdje li sam je ostavila...

bojim se kamiona.
 ovaj je golubije siv i
 ogorman, liči na vojni.
 čovjek koji ga vozi je ogrman,
 crn i glasan. ima nauljenu crnu
 kovrdžavu kosu i grohotom se smije.
 ja plačem.
 gdje su nestali tata i tetka?

neću da uđem u kamion.
neću da krenem bez njih.
vičem i plačem.
oni se javljaju kroz ceradu.
tu su.
svejedno plačem.
tetka ipak ne ide dalje s nama.

bojim se kamiona.
ovaj je mnogo dugačak.
i vozi drva.
ispred nas ide jedan isti takav.
samo je njegov vozač druge vjere.
za slučaj da je put miniran.
njih dvojica su inače jarani.
oko nas je šuma.
krivine.
mama i ja moramo da se sakrijemo
u vozačevu kabinu za spavanje
i budemo tihe.
tijesno je. zagušljivo.
mračno.
vozač nikad ne spava.

ušli smo u voz.
u kupeu s nama je još
četvoro ljudi.
tri žene i jedan čovek.
pričaju sa mnom.
simpatična sam im.
ulazimo u tunel.
počinjem da vrištim i plačem.
čovek ima plavu kosu i brkove.

pali upaljač. ili šibicu.
ja prestajem da plačem.
svaki put kad uđemo u tunel,
on pali upaljač ili šibicu.
da ne plačem.

na vratima nas čeka pet nasmejanih glava,
dve odrasle, i tri dečije.
kao da smo došli na rođendan,
ili slavu, a ne u izbeglištvo.

imam osam godina.
dugo sam se pitala gde je iz kuhinje
nestao onaj visoki sto.
I gde je uopšte mogao da stane.
naš stan je u suterenu, ali nijedno
jedino staklo nije puklo za čitav rat.
pet je popodne. još je dan.
pričam s dajdžom.
poklonio mi je crveni sat sa miki mausom.
dajdža je bio u ratu.
vidio je mrak.
gori svjetlo. još je dan.
gasim svjetlo, velim šta će nam.
on ga panično pali,
kaže molim te, ne diraj.

ZA UTAKMICU ŽIVOTA
Milica Milenković

Kada je moj otac saznao da je bolestan
izašao je iz kuće i uputio se ka mlekari,
opštini i česmi

„Ovde je bila naša stara kuća
u kojoj smo odrastali,
majka je na ovoj česmi prala detinji veš,
nije bilo vode u kući,
svakog dana mesila je hleb za četiri deteta,
a otac je sa jednom rukom
(drugu beše izgubio u ratu)
kuvao kafu predsedniku opštine;
sa leve strane, ispod benzinske pumpe,
igrali smo fudbal sa klincima iz kraja
i rasli u prve fudbalere našeg kraja“

Išao je tako tih nekoliko koraka
ulazio u svoja sećanja
za potiljkom osećao moj pogled
(brže bolje sam se popela na potkrovlje
i gledala kuda ide)

Kada je moj otac saznao da je smrtno bolestan
izašao je iz kuće i zaputio se ka svom

detinjstvu koje je uvek najsvežije
kod stare česme, opštine i mlekare
gde odjekuju usklici prvih fudbalera
našeg kraja
sa stadiona zauvek uraslog u neke nove kuće

Seo je na ogradu nekada svog dvorišta
udahnuo duboko
i zagledao se u daljinu
Kao da je tamo u detinjstvu punom nade
tražio pravi šut, dribling, volej i gol
za ovu najbitniju utakmicu svog života

TRI BILJKE

Marko Kragović

SEKVOJA

Natprosečna skromnost
Poput sekvoje u saksiji za difenbahije
Plovi u našem udaljenom pristaništu

U sazidanom miru
Hvatamo zjale od dima i tuđih
Neobično teatralnih smrti

Ljubav,
Izgovoriš to kao zarez ili prostreljenu
apoteozu
I vrtiš petom zemlju između kamenih kocki
Na trgu koji nas uvećava
Do nivoa jedne okamenjene
Tragične istorije

Sekvoja može da živi i do 2.200 godina i spada u red najvišeg drveća na Zemlji, visina može da joj dostigne 115,5 m. Najveći poznati primerak posečen je u 19. veku, a sa 132,58 m bio je do tada najviše drvo na svetu.

Kora je crveno-smeđe boje, debela, vlaknasta i toliko mekana da se može probiti šakom bez ozleđivanja.

SENT

KAJSIJA

Izlaziš do kapije
U betonskoj česmi ispred
Kišnica je oprala posuđe

Miriše mokro drvo složeno iza kuće

Neki višak vazduha će ti se iz podlaktice
Preseliti u zidove, u seme koje će proći krug
Od kajsije do pustinje

Kako išta može biti ostavljeno?

Na kapiji je svraka
Ključa ti troške hleba iz dlana
Skupljene sa stola oko koga su svi okupljeni

Povezanost sa medicinom potiče iz uobičajene upotrebe zrna kajsije kao komponente u tradicionalnoj kineskoj medicini i iz priče o Dong Fengu, lekaru tokom perioda Tri kraljevstva, koji od svojih pacijenata nije zahtevao nikakvu naknadu, osim da u njegovom voćnjaku sade drveće kajsije nakon oporavka od bolesti, što je rezultiralo velikim poljem drveća kajsije i stalnom isporukom lekovitih sastojaka.

KESTEN

U prostoru između polomljenog metala
I variočeve gumene ruke
Bljesak nalik na starinarnicu entiteta:
Drvo, more, majka, polje
Od tebe do mene, ruke, voz, kesteni i umiranje

SENT

Možda će nedostajati džeparca
Za mleko i toplu ribu
Možda su već izbrojani unapred sati
Koje bi odspavali
A možda i nisu

Umor je ipak preveliki za predviđanje

Ali siguran sam
U nekom izvesnom trenutku
Uhvatićemo se za taj prostor između dve
svetlosti
Kao za jedini i dovoljan razlog.

Divlji kesten bilo je drvo Ane Frank u centru Amsterdama, koje je spomenula u svom dnevniku i koje je preživelo do avgusta 2010. godine, kada ga je snažni vetar odneo. Jedanaest mladih primera, niklih iz semena ovog drveta, prevezeno je u Sjedinjene Države. Jedan od njih posađen je na otvorenom u martu 2013. godine ispred Dečijeg muzeja u Indianapolisu, gde su prvobitno bili u karantinu.

DVOR

Safija Vehabović Parganlija

FARK

Zvuk kabale na jezeru Sapandža
oživljava oktobar.
Tvoj miris nanosi vjetar sa
zapadne strane.
Sjedim na obali i oplakujem
genocid lišća.
Žena u šarenim dimijama mi
pruža slatko od kestena.

Konačno, shvatam da sam na
Istočnoj strani,
daleko od putanje tvojih obrva.

KORIJENI

Potiskivanje je moja omiljena igra.
Kada mi E. priča o prošlom životu,
umjesto sebe uvijek zamislim neku groznu ženu i cokćem.
Znam da to nikada nisam mogla biti ja.
Ipak, u noćima punog mjeseca
u snove mi dolazi svećenik u žutom ogrtaču.

uzima me za ruku i vodi u svoj stan.
Ovo je moj samostan, govorim mu i
sa sebe skidam cvijetnu haljinu.

HRABROST

U mjestu opasanom kamenjem,
žene sjede i pletu.
Vrijeme je stalo u plaštu
posljednje bosanske kraljice.

Kada joj je prvi put vidjela kosu,
poželjela je biti kao ona.
Strgnula je hidžab,
na koji su je ionako natjerali
i počela gradit najraskošniji dvor.

Žene su prestale plesti
i podigle svoje oborene glave.

ALMUHRAB

Nešto je u menu tada puklo,
kao olovo koje je u proždrljivu peć
stavila nana sa zubima velikim kao munara.
Mašicama je prevrtala užarene oblike;
znam jer sam virila
kroz crvenu maramu kojom me pokrila.
Vidjela sam i njene koščate ruke
kojima je mahnilo tjerala zrak.

U tom momentu sam shvatila
da više ne želim ući u zgradu

u kojoj lift tutnji kao opomena,
kao ruka žene na zvonu varljivog aprilskog cvrkuta.

Uzela sam vodu punu ajeta i umila se njom,
sa balkona mi je mahnuo rukav indijske košulje.
Nisam mu uzvratila.

TUMAČENJE

Umjesto grožđa i raspuklih smokvi,
u zdjelu, iskopanu ispod dvorca u Materi
stavila sam lijekove.

Kada ulicama poteku rijeke,
crvene kao život koji smo odbacili,
pričat ćeš mi o snu u kojem mijenjam
godine, boju kose, poze, partnere.
Ti ćeš to mirno posmatrati,
jer ćeš znati da te i dalje volim.

San je potisnuta želja,
rekla sam ti jučer
i kosu obojila u crveno.

ODLAZAK JESENI

Poezija se danas utopila u mojoj šolji čaja.
Pjesme su se rastopila poput čestica meda,
poput ljubavi u koju svakako više ne vjerujem.
Trgovci emocijama su žene u haljinama na tufne i
muškarci sa kistom u rukama.
Umjetnost više nije lebdeći list,

pala je na zemlju i izgubila žilu kucavicu.
Mislim da je zima na pomolu.

ASMA

Uspeli smo se na brdo iznad
grada Tarakli i vidjeli
Asmin prst kako se klata
između dvije kule.
Ne vjeruj učiteljici života,
odzvanjalo je u brdima.

Zato smo sjeli ukруг i
otpili gutljaj crnog čaja.
Na kolcima nas nisu
promatrale naše glave.

SVE OVO

Ajtena Drekočić

Sve je bilo tu kako bi mi oduzelo vreme:
misao da je svaki čovek
potencijalno središte sveta

potreba da ne budem žena
kako bi nestao osećaj
dekorativnosti

ubedenost
da bih na polju –
sa koga će od 400 ljudi
otići samo njih dvesta –
pokušala da ujedinem polovinu
umesto protiv nje da se borim

slutnja da na ovom svetu
ne postoji krivac niti žrtva,
već samo krivica.
Čista i drevna.

Prisustvo zemlje
iako je ne sagledah u celosti.

Imati cilj znači nikada ne stići do njega.
Boriti se i pobediti u ime čovečanstva
nikada ne može biti pobeda za čovečanstvo.

Junak koji se proslavio
na bojnem polju
i doneo pobjedu svom narodu
uživat će kasnije samo strah
tog naroda.

Sve stvari na ovom svetu
napravljene su da nam oduzmu vreme.

Kao i ovaj tren
u kome talasi listaju topla mora
i u kome je
moje hladno nebesko telo
zahvalno na nedoglednoj
udaljenosti Sunca.

RECI VATRA

Selma Asotić

otac i ja, sedam hvati kasnije

Noću, kad se svako od nas povuče
u svoje neprežaljeno, razmišljam
o moru. Hodali smo cestom između
litica i bugenvilija.
Iskušavala sam koliko blizu
mogu prići ivici, prije nego me uzica tvoje
ruke
povuče nazad.
Objašnjavao si mi galebove i to kako brodovi
uspjevaju ne potonuti, iako veliki i teški.
Tada sam spoznala
prednosti praznine.
Stali smo kod tezge s voćem.
Prodavačica je u punđu vezivala
svoje krupne uvojke. Za nas je, ispružena
preko gajbi probrala zrelo grožđe i smokve,
šljive, gdje je u jednoj
burgijao crv. Dok ih je stavljala na tas
gledala sam u tankovijasti
trag znoja na njenoj
ključnoj kosti.
Na povratku, pjevušio si neku pjesmu.

Plastične kese pokraj naših nogu
metronomski su odbrojivale ljeto,
urezujući u moje dlanove
težinu slasti. Njenu punoću.

trolejbuski bluz

Kolektivnim umorom
ljuljamo trolejbus u ritmu
hromog talasa.
Sreću nam se pogledi,
potvrđuju – jeste,
još smo tu, mazni od sunca
čekamo
da se otvore vrata.
Svaki naš korak začinje
novu budućnost ničega posebnog.
Prolazimo
pored prodavača kestenja, crvenih
obavještenja o sniženju u izlogu.
I što duže zurimo
u nešto tako jednostavno poput neba,
to začuđeniji postajemo.
Kako smo stigli ovdje? Među drveće
čije nas granje možda treba,
jer bez naših opruženih tijela imalo bi jednu
svrhu manje na ovom svijetu.
Još samo malo, moliću lijepo.
Još jedna šetnja ulicom, pored auta
u leri. Još jedan zadihani uspon,
okretanje ključa u bravi.
Još jedno, *Stigla sam!*
upućeno nekome
ko neće odgovoriti.

RASTRGNUTA

Martina Ilić

Život sa Parkinsonom

Počela sam da spavam
Sa upaljenim svetlom
Dežuram
Čekam da me pozoveš i
Krenemo u proveru
Isteramo taj narod iz kuće
Pitao si me
Odakle svi ti ljudi kod nas
Jesmo li mi
Prihvatni kamp
Odakle toliko
Kljakavih i bolesnih
Umotani su u krpe i stare čaršave
Sede po hodniku i prose
Gde su?
Nestali su čim si ti došla, kaže
Imaju tajni signal za dojavu
Izgube se u sekudni
Jedna žena se sinoć oteгла
Preko kreveta
Nisam imao gde da legnem
Skupio sam se pored nje

Nije htela da ode
Idemo do doktorke
Ispričaćemo sve ovo
Nećemo, misliće da sam lud

Ljudi koji žive samo do zamišljene međe

Nekad je metlao trotoar ispred svog lokala
ni centimetar više
Kažu da je taj čovek bio zelenaš i
zemljoposjednik
Mnogo radnika je
čistilo veliku ogradu oko imanja
Pročitala sam vest:
„HOROR! Žica prerezala vrat muškarcu“
Sutradan mi kažu da je
vozio traktor i nije mogao da se zaustavi
Dugo se davio.

Deja vu

Čitala sam o curi iz Indije
Pisalo je boldirano
„Šanti Devi prvi je konkretan dokaz
reinkarnacije.“
Kada je progovorila
Imala je četiri godine
Pričala je o svom suprugu i deci
Muž je imao mladež na levom obrazu
Umrta je zbog carskog reza
Nije videla sina
Pomogli su joj da nađe supruga u Nju Delhiju

On je zaista poverovao da je to ona
Upoznala je svog sina
Od koga je sada bila mlađa
Nastavila je život
Između sebe i nje
Rastrgnuta

Leto ispred crkve u Bisambergu
iznad malog seoskog groblja
kaže ne moraš dalje ovde
sedim za stolom
u senci velikog oraha.

Na dnu ulice koja vodi do crkve
Spomenik palim borcima iz sela
iz Prvog rata
na koji su, posle Drugog,
dodali dve mermerne ploče i
spisak novih imena.

Nije tiho a nema mnogo zvukova.
Mrav se probija kroz
sunčane dlake, luta, ispituje,
potom se spušta na sto i vraća —
sigurno se negde vraća.
Osim toga, u daljini spori,
lenji lavež psa.

Onda dva zvona.
Pola šest.
Kasno je, pomislim.

šta nije jednostavno

oči kad zaigraju, prećuti.

oči toliko toga čuvaju.

sakriti.
nije jednostavno.

skice

muzika koja odvraća
sluh i vid.

lavirint.

koraci.

ka cilju, vrpoljenje
bez kraja.

plastični
osmesi kao
veštačko cveće.

OJICE

Aida CAMOVIĆ

znaš li kakav je ovo grad

ovo je grad gde možeš da čuješ: ponesi kući probaj
plati ako ti se dopada vrati ako ne odgovara

od prodavca tepiha

ojice

cvetovi na obodu ženske marame
heklani svilenim koncem

80 cvetića
jedan nastaje za pola sata svaki je drugačije boje

ne znam da heklam ipak, negujem tradiciju

na isti način
stvaram svoje strahove

ne dirajte muzejske eksponate

držite se na bezbednom odstojanju. ne trčite.
izbegavajte oslanjanje o vitrine i zidove. odložite
prtljag na ulazu.
ne ometajte druge posetioce.
suzdržite se od preglasnog smeha i buke. isključite blic
na fotoaparatu i telefonu. uklonite sve tragove posete.

potrebno je da znate: ja sam muzej

PRSTI

Haris Plojović

*

Ponoć.
Glagol: preseći.
Pupak.
Odlježe bolnica.
Novorođenče vrišti.
Rastalo se od majke.

*

I ne znam ni kada smo kupili
Solir u obliku peščanog sata
I tu nasuli kilo soli
i
Sad me žeđ podseća
Na vrijeme koje prolazi.

*

Posle dugo vremena
Promijenio sam grad,
Kuću i ulicu.
Gledaju me ljudi
Podozrivo,
Starija gospođa
Uljudno mi reče:
Nisam vas ranije viđala ovde.
Nisam ni ja

ČINIJA

Kosta Kosovac

Kada sam prvi put
nakon tvog ozdravljenja

jeo čorbu iz činije
u kojoj si držala lekove

bilo je neminovno
da ću je prečiti.

U mojoj svesti
bila je tako duboka.

zastavni
detektivski
mrtvi

ambulantni
ribarski
brodski

mene veže
kaubojski
čvor

najbolje drži
kad je svezan
u zamci

tanje uže
čvrsto
veže deblje

ja sam
petlja koja
trpi trenje

PAPER LIVES

Spuštaš tvoju glavu
na moje grudi.
Ima li otkucaja?
Film ispred nas
A ja zatvaram
oči kako bi bilo zapamćeno
ono nevidljivo.

MISLI

Sedim
za stolom
i gledam šta se nudi
od misli na tanjiru

Počeci

I crvljiva jabuka zaplaka,
žali što ne ostade cvet.

I oronula kuća
žali što ne ostade temelj.

I carstvo koje propada
zaželelo je da ostade sitno pleme.

I starac žali što nije
ostao spermatozoid.

I hartija na kojoj pišem ovo
žali što ne ostade drvo.

I šuma bi
da je opet drvo.

I drvo bi htelo
da je ponovo seme.

I filozofija bi opet
u polise, na agore.

I književnost bi nazad
sve do Gilgameša.

I umorna reka žali,
što nije ostala izvor.

I zemlja zaplaka
žali što ne ostade pusta, bez ljudi.

Jedino vreme
nema za čim da žali, nema gde da se vrati.

Tu, na policama

Tu Fu,
kineski pesnik,
vremnom i prostorom
meni je tako daleko.

Ipak, jednim ga potezom ruke,
odvodim i dovodim na policu.

Geruzija

Sede u parku
znaju da su istrošili vreme,
ostatak reči moraju da štede.

Svaka je klupa kenotaf,
svaka je reč epitaf.

JESTE

Amra Kamberović

BREME

Belma Husović

BEJAH

jeste: bejah na razlomku

u osnovi ove pesme je stav:
ne ostavljajte svoje.

STVARNOST

iza. priča. čeka. na oprezu.
crpi i troši. okolo i iznutra.
strah i šansa.
spakovani. odlaze.
bolest.
na točkovima. kreće se. dete.
mantili se gledaju. sporazum.
krug. u krug.
molitve. i molbe.

steže se u prsima.
čak ni hal mu ne vidim.
crno predvečerje. trza
dok nad tobom bdim.

u kosi vetar.
razgrće nesnosni žar.
za očima.
za očima. bistrim ko dan.

na vulkanu teka.
a gde su pod nogama tla.
oblak vreline
i sna.

LIK

Indija, 8 vek p.n.e.

Sretoh čoveka.
U šumi.
Lovac.
Gađao me osmehom
i ljubav buknu.
Srca kad se sretoše, on
ode u rat.
Sad bol za mojim stopama ide.
U vodi lik moj plače kad i ja.

JULIJE CEZAR

Rođen prvim carskim rezom
Julije Cezar
– tako kažu vesti.

Ne.
Smrtna bi to kazna
za njegovu mati bila.

Poezija kaže –
Cezar je umeo voleti
sve dok mu nije dosadilo
voleti žene.

Koga je voleo?
Korneliju,
Sulinu,
Kleopatru?

Možda ceo taj neznatan niz?

Činjenice:
bio je pisac.
Voleo je šale.

Duhoviti Cezar?
Nezamislivo.

Kada ga ubiše 44.
Quintilis posta Juli.

Ko li mu sada
Uvele ruke ljubi
pod zemljom?

ako je ostala kost od njega.

Zidovi

Boje stoje. Pokušavaju stati ko snijeg.
A snijeg da bude sunce.
Ne bivaju zajedno, međusobno
su ljudski rat.
Prosipaju, stoje.
Čuje se i prvi top.
I pada nešto. Ljudi nisu žedni
Da se napiju, ko nekad,
Ni za što.
Pitaš se, je l' uspravan zid što stoji?
Nebitne su sad zvijezde što padaju iz topa.
Mrljam se. Boje me mrljaju.
Same. Ni za što.

Sutra

Sutra ću da pogledam osmijeh iznutra.
Mjesec će da baci koju prugu, da posije se.
Voda će da ostane čista,
A iznutra će da bije kiselina.
Od vrelog pečenja.
Prljavo, iznutra, što je preživa.

Danas, ide do sutra.
Ljudi se smiju, jer im je smiješno.
Ptice gledaju i ne smiju se.
Čuje se vika, rade radijatori i griju polje.
Sutra će biti dan
Vreo.
Kiselina će pojesti ptice.

Osamnaest

Koja je granica starosna za ljubav?
Pitalo je dijete
od osamnaest godina.
Prisilom su mu dali osamnaest
I rekli
voljeti možeš samo ako odrasteš.
Sramota je ovo
Sramota je ono.
Zar je i ljubav sramota?
Pitalo je dijete
od osamnaest godina.
Natjerano da odraste,
Nije saznalo da ljubav nije sramota.
I
Ne broji ni godine.
Ni mjesto
Ni vrijeme.

OVCE BEŽE OD ZVONA
Hazir Župljanin

Ništa neobično

Vidim rasutu krv po belim hartijama
izbledelo sunce kako pruža
šake ispunjene zemljom
klice.

vidim kako nestaje, odlazi.
plameni okruzi peku breme
prskaju oči

vidim zatvorene kaveze
ograničene osećaje
vatru potisnutu
i kišu kako gasi žeđ.

vidim ovce koje beže od zvona
glasne žice koje pucaju
krvave spirale sisaju prostor
prašinu na predvorju.

vidim jezike koji iznova izriču
rađanje prvih reči
kavijar uslužen uz ptičije mleko.

vidim kako potomci zaboravljaju pretke

vidim postojbinu kako nestaje
kako nestaju
kako nestajem.

Zaboravljen

Izbrisan.
Naslućujem.
Govor.
O kapsuli vremena.
U oknu ključaonice.

Nula je ipak broj

Vučem se poput beskućnika;

Neidentifikovan.
Zabačen.

Emigriram van telesne ose.

Zarobljen vremenskim intervalima.

Sa dva nepoznata činioca.

Pred sobom.

Stišan
nemilosrdnim gnevom.

PAMTIŠ LI, SRBINE
Željana Košanin

Pamtiš li, Srbije, kuću svoju,
staru majku na pragu trošnog doma,
u njenim rukama komad hleba
neće ga pojesti ona, kaže, njoj ne treba.
Pružila je sve što je imala
i ono što nije imala, ona je dala
a tek sve što je imala
nikad nije ni na tren njeno bilo.
Padaju li ti na pamet
ona šutiranja u rebra
vađenje pršljenova na živo, jedan po jedan,
dok ne ostaneš večno ozebla.
Pamte li leđa tvoja rane uboda svih
noževe u nedrima od tih ljudi zlih
krv naglo ohlađenu
i knedlu u grlu, zauvek zaglavljenu.
Pamtiš li, Srbije, kuću svoju,
staru majku na pragu trošnog doma,
u njenim rukama komad hleba
neće ga pojesti ona, kaže, njoj ne treba.

ČUDNA ŽENA
Vasa Pavković

1

Iz grada se izlazi asfaltnim drumom koji ubrzo preskače reku na leđima starog gvođenog mosta, drum neko vreme ide pravo kao igla, a onda u vrlo dugoj desnoj krivini hvata zalet prema autoputu udaljenom četiri kilometra.

Ali ako ne vozim prema autoputu, nego sam pošao na peca-nje, kao *i tog dana*, posle nekih tristotine metara direktno sa asfalta skrenem na kolski put koji teče po leđima rečnog nasipa.

Tim putem mogu da vozim, paralelno sa betonskim parkingom sa desne strane nekih dvadeset metara – ne više – prolazeći za to kratko vreme kraj zaboravljene spomen česme za rodoljube, pa pored male aleje jela i stižući do zapuštene vekternice (u kojoj već dugo niko ne stanuje).

Vozio bih ja autom i dalje, po nasipu i dalje sve do Duboke Vode, kako domoroci zovu jedan dunavski kubik, ali me kao i druge ribolovce sprečava spuštена rampa naspram vekternice.

Zato *i tog dana*, kao i uvek kad dolazim u ribolov na Duboku Vodu, parkiram auto na betonskoj pisti, izlazim iz auta i vadim iz gepeka štapove, stoličicu na rasklop, belu plastičnu kantu za kedere...

Udahnuo sam miris nove sveže trave, miris vrbene i slatki miris resica topole kao i same Duboke Vode koja se sluti u daljini... i to me je oraspoložilo.

Međutim...

Dvadesetak metara dalje od mene i auta, sasvim blizu rampe, opazih vitku smeđokosu u crvenom i mladog čoveka u sivim pantalonama i bledoplavičastoj jakni koji je stojao naspram nje. Mahali su rukama jedno drugom ispred očiju kao da pokušavaju da se zamađijaju. Povremeno bi je on hvatao za ruke i kočio njeno čudno mahanje, ali bi je onda ispuštao pa su kao dva insekta nastavljali magični obred. Kraj njih je mirovala duga metalik limuzina, ka meni okrenuta „repom“.

Zastao sam kraj svojih kola, gledajući ih. I vrlo brzo iskrsla je ta pomisao da se prepiru, prepiru dosta agresivno. I sve agresivnije...

Ne pomerajući se, kraj otvorenog gepeka, čekao sam u dilemi krenuti ili ne, osluškujući dupli lavež sukobljene žene u crvenom i mladog dugonje koji je stojao malko pogrbljen, kao pred skok.

Vratih kofu, stoličicu na rasklapanje i štapove u gepek i ponovo podigoh pogled prema zavađenom paru u neposrednoj blizini spuštene rampe.

Činilo mi se nedostojno da idem sa ribolovnim priborom ka njima, delovao bih, i sam sebi, kao nekakav neindiskretni majmun.

Trebalo je dakle da ih pustim da završe svoj agresivni razgovor, pa sam se oslonio na automobil. I čekao. Ubrzo mi se činilo, čekao uzaludno...

U jednom času ona krete da obiđe automobil sa zadnje strane i s nevericom videh kako se visoki mladi čovek šunja za njom.

Očito ga nije primetila, a ja instinktivno osetih šta on namerava i krenuh, polako, polako prema njima.

U času kad je dospela do same desne ivice „repa“ automobila, on joj je pritrčao u skoku i energično je gurnuo niz nasip. Izgubila je ravnotežu i kao štap proštac posrnula pa se onda

počela kotrljati niz nasip, ka korovu koji je rastao pri njegovom dnu, a odatle nadirao prema šumi topola i vrba.

Valjda sam viknuo: – Hej! – i čovek me je tek tada opazio pa je hitro krenuo nazad ka prednjem kraju auta. Otvorio je u hipu vrata vozila i čuo sam, sledećeg momenta, da kreše motor.

Trčao sam, ali sve sporije prema metalik autu, ka čoveku u njemu, kao i prema crvenoj mrlji žene koju je nepoznati gurnuo niz stranu. Kažem: usporavao sam svoj trk, jer se instinkt ponovo javio i ja sam se zaustavio u času kad se auto okrete i jurnu ka meni koji sam se ukipio, na nasipu.

Sam bog mi je pomogao da naslutim vozačevu nameru, pa sam se zgrčio i gledajući ga kako mi se brzo približava, bacio ulevo, prosto poleteo niz nasip, izbegavajući ubilački udarac.

Pridigao sam se i osvrnuo tek da vidim kako auto nepoznatog mladića napušta nasip i usmeravajući se ulevo, ka gradu, nestaje.

Uspravio sam se, refleksno. Čuo sam kako teško, uzbuđeno dišem – dobro je! – prvo sam pomislio.

Otresao sam se i krenuh kolskim putem napred, prema rampi, i vrlo brzo sam bio ispred žene koja je čučala pri dnu nasipa.

Nije nas delilo ni tri metra kad ona, pridižući se, reče: – Džukela jedna!

Ne znajući šta da joj odgovorim, promucah: – Dozvolite da vam pomognem, – i prišavši joj strminom, sasvim, pružih ruku.

Prihvatila ju je bez reči i pridigla se.

Popeli smo se polako uz nasip.

Bilo joj je oguljen levi lakat, krvarila je tu malo, kao i na oba kolena. Crvena haljina joj je bila prekrivena suvim vlatima, komadićima starog suvog lišća i ona se čistila jecajući tiho.

– Džukeletina! – još je rekla. Čistila se i dalje, u hod, i ja sam video da ne plače, i da neće ni zaplakati, pa mi bi lakše.

Pomislih: – Mogla je i vrat da slomi...! – ali sam istog časa potisnuo tu misao, zapažajući kako je zgodna i kako dok prelazi otvorenim šakama po telu, čisteći travke i lišće, deluje

zavodnički; kako su joj pokreti damski meki, gotovo odmereni, posle sveg tog haosa čiji sam svedok bio do maločas, a koji je, ustvari, još trajao, trenutno samo u nekoj drugoj instanciji i sa drugim osnovnim tonom.

– Možete li da mi pomognete, da odem bar do puta? – reče smeđokosa podigavši oči ka meni.

– Mogu vas odvesti i do grada! – rekoh bez razmišljanja.

– Ne treba, samo me odvezite do puta i to je dovoljno...

– Ne ženirajte se! – tu sam reč upotrebio – odvešću vas do grada, dokle god hoćete u gradu...

– Nema nikakve potrebe! – odvrtila je odlučno, kapriciozno smeđokosa – samo me dopratite do puta, ustopiraću već nekog.

– Bolje je da vas odvezem do grada, do bilo kojeg mesta u gradu želite – osećao sam potrebu da je ubeđujem.

– Molim vas da mi ne namećete vaše rešenje, do puta će biti više no dovoljno!... – bila je odrečita.

Mislio sam da nastavim da je ubeđujem, ali u jednom času pokolebah se, a da pravi razlog svog kolebanja racionalno nisam mogao da odredim.

– Dobro! – rekoh pomirljivo i pokazah joj rukom da nastavi kolskim putem. Ona me odmah poslušala i malko, ali vrlo malko vukući levu nogu krete unapred.

Koračali smo u tišini, u pravcu mog auta i, još dalje, puta.

Sunce je odskočilo od Beograda a iz šume čuo se crvendač. Bio kraj aprila i zaljubljene šumske ptice su pravile gnezda i štitile ih od drugih zaljubljenih ptica.

Kad smo bili tik do mojih parkiranih kola, ona zastade i reče: – Možda ste vi ipak u pravu... a da me odvezete do Crkve sa dva tornja? Neće vam biti teško?

– Ne, – rekoh i hitro otključah auto, pa spustivši gepek, pređoh sa druge strane i otvorih joj suvozačka vrata.

Ona uđe u kabinu i sede. Blesak njenih nogu se ugasi na oderotinama po oba kolena i tu negde i ja žmirnuvši zatvorih suvozačka vrata.

Uđoh u auto i startovah mašinu, rikverc, pa nalevo i krenu-smo putem ka izlazu nasipskog puta na asfaltni drum.

Sve su to kratke relacije i za čas smo se obreli na pustom asfaltu, krenuvši ka gradu.

Vozio sam u tišini, dok je žena u crvenoj haljini šumno disala.

I dalje smo ćutali. Ona je gledala napred, u drum, gde smo upravo ulazili u dugu levu krivinu, pa izbismo kao ona igla na zeleni metalni most i počesmo da se spuštamo niz kosinu, ka samom gradu.

Na prvom semaforu skrenuh kraj razrušenog hotela, pa sam potom vozio kroz najstariji deo grada.

Sve u tišini, i bez ijedne reči.

Neznatno docnije zaustavili smo se naspram ulaza u Crkvu sa dva tornja.

Žena samo reče: – Hvala vam! – i kao kengur iskoči iz mog automobila.

Gledao sam je kako odlazi ulicom. Tek tad sam opazio malu crvenu torbicu koju je stezala pod miškom.

Bila je vitka, smeđokosa, kao što rekoh, i podsećala me je na jednu moju staru ljubav, ali sa njom, naravno, nije imala baš nikakve veze.

Deset minuta docnije koračao sam nasipom sa stoličicom i plastičnom kofom za kedere u levoj šaci i ribolovnim štapovima prebačenim preko desnog ramena.

Planirao sam da celog dana ostanem na Dubokoj Vodi i lovim štuke, na kedere, koje ću prvo upecati, tu u dunavskom rukavcu, koji sam posećivao više od trideset godina.

2.

Praktikovali smo moja sekretarica Vana i ja da oko podneva načinimo pauzu i u tržnom centru AQUA popijemo kafu.

Nije nam to uspevalo baš svakog radnog dana, ali rekao bih da je u pet radnih dana bar tri pripadalo našem malom zadovoljstvu.

Tržni centar je bio prekoputa od naše geometarske kancelarije, pa nismo gubili puno vremena pri odlasku u kafić i docnijem povratku u biro.

Nije nam smetala gužva ljudi koji su stizali u Tržni centar AQUA i prolazili kraj kafića, ili izlazili iz Tržnog centra prteći kolica s namirnicama ili crno-žute kese u rukama, pune bakaluka.

Sedeli smo i razgovarali o različitim stvarima. Vana mi je govorila o svoja dva dečaka, jedan je imao četiri a drugi šest godina, i bila je samohrana majka, a ja sam joj pričao o svemu i svačemu, pa i o ribolovu u koji sam odlazio kad god bi za to iskočila povoljna prilika.

Bila je jesen i Vana je znala, radeći sa mnom preko sedam godina, da dolazi vreme kada ću jednom nedeljno odlaziti u ribolov, na bandare i štuke, ostavljajući je samu u birou. Navikla je na to, verovatno, kao i na moje priče iz ribolova.

Međutim...

– Hej, Vana! – rekoh joj i sam iznenađen svojim otkrićem – sećaš se kad sam ti letos pričao o ženi u crvenom, kojoj sam pomogao na nasipu.

Vanine plave okice se sklopiše, pokušavala je da se priseti, pa se otvoriše i ona reče: – Ne znam, ne mogu da se setim!

Pokušah da joj pomognem: – Pričao sam ti pre neki mesec kako sam pomogao mladoj dami, koju je partner gurnuo niz nasip.

Vana skoro uskliknu: – Sećam se, gazda!

– Okreni se, ali diskretno, ulevo i pogledaj u ugao kafića! – šapnuo sam.

Vana otpi gutljaj kafe, pa onda lagano okrete glavu.

– Ona smeđokosa, u roze?

– Aha – šapnuo sam, – a i njen partner je upravo onaj koji je gurnu s nasipa, proletos! – dodao sam nešto tiše i malo dramatičnije.

– Šalite se? – upita Vana.

– Ne šalim se, zapamtio sam ga! Umalo me nije pregazio na nasipu!

Pili smo kafu a ja sam preko Vanesinog ramena posmatrao ljubavnički par.

– Opet se svađaju – rekoh tiho.

– Ma, dajte, gazda...

– Ne, opet se svađaju i situacija se zaoštrava!

Tog časa sam jasno video kako se žena kojoj sam pomogao na nasipu naginje gornjom polovinom tela ka svom partneru i načuh kako sikće: – Sotono, sotono!

Usmerio sam pogled prema njegovim usnama i on je, valjda, odgovorio: – Nemoj sad da ti uši zazvone!

Ali žena je nastavila da mu se približava, podižući nekako nespretno obe ruke prema svojoj lepoj glavi.

Gledao sam u lice muškarca i jasno pročitao reči na njegovim usnama: – Kurvetino, tebi nikad nije dosta batina!

Hteo sam da ustanem i krenem prema paru koji se svađao, ali Vana stavi ruku preko moje i reče: – Gazda, mirno, to nije vaš problem.

Bila je u pravu. Smirio sam se instantno, ali sam i dalje posmatrao par u uglu. Kraj nas su prolazili ljudi, pojedinci i parovi, mešoviti i ženski, roditelji s decom školskog uzrasta, starci u paru i sami, ali kao da niko nije primećivao šta se događa tu kraj nas i njih, u neposrednoj blizini. Čak ni ljudi čiji su stolovi bili bliži paru koji se svađao, bliži od Vaninog i mog stola.

Bilo je nečeg zapanjujuće voajerskog u celoj ponovljenoj situaciji, sa istim izvođačima i sve je još neko vreme teklo nekako poznato, ali onda se desio preket.

Mladi čovek se pridiže i široko zamahnu rukom – u sekundi kad sam bio siguran da će smeđokosa dobiti udarac otvorenom šakom, on odustade i spusti ruku uz telo. Potom hitrim

koracima napusti partnerku. Ne primećujući me, štuknu kraj stola za kojim smo sedeli moja sekretarica i ja.

– On to ode? – reče vragolasto Vana.

– Ode! – rekoh, nastojeći da sakrijem razočaranje razvojem situacije.

U početku mi stvarno nije bilo pravo kako se sve ovog puta završilo, ali onda se mišići u meni i nervi kraj njih malo olabaviše a mozak šapnu: – Dobro je što je ovako!

Dok sam mirovao, mlada žena kojoj sam pomogao pre nekoliko meseci, na nasipu, a potom je odvezao u grad do Crkve sa dva tornja, plati piće, ustade i krete odlučno prema meni i Vani. Tek kad je bila na dva koraka, pogledi nam se sretoše i videh kako se njene zenice šire.

– Dobar dan! – reče prigušeno i, kao da se stidi, spustiv pogled, prođe kraj nas.

– Seća vas se, gazda! – reče Vana i prasnu u smeh.

Osvrnuh se za odlazećom lepoticom u roze kompletu.

Da li je medicinska sestra ili doktorka? Informatičarka ili arhitektica? Možda pravica?

Još dva-tri koraka su je moje oči pratile, pa se smeđokosa izgubi, odlazeći pokretnim stepenicama iz AQUE.

3.

Prošle su četiri pune godine.

Vanesa se sa sinovima odselila u Kanadu.

Neko vreme sam radio sam, a onda je u moj geometarski biro, i moj život, ušla Mirela koja je vrlo uspešno zamenila Vanesu.

Dok smo jednog petka završavali posao u našem geometarskom birou, stigla mi je sms poruka iz pošte da bi trebalo da uzmem „novi paket za mobilni“, pod „znatno povoljnijim uslovima“.

To je bio treći put te nedelje da me obaveštavaju o istoj činjenici i rekoh Mireli da ću skoknuti do pošte, da obnovim ugovor i možda uzmem nov telefon „za dinar“.

Neću se vraćati u kancelariju, petak je.

Mirela reče: – Razumem, šefe! – i dodade da će ona isključiti kompjutere i zaključati biro.

Izašao sam na svetlu junsku ulicu. Glavna pošta je bila doslovce iza ćoška i uskoro sam bio pred njenim velelepnom ulazom.

Upitah portira gde je telefonsko za mobilce i on mi pokaza pravac, podignuv ruku i ispruživši desni kažiprst.

Sad sam video da pred vratima kancelarije za mobilne usluge stoji troje: jedan starac, mlada žena u crvenom i tinejdžer. Stao sam iza tinejdžera.

Tog časa su se staklena vrata poštanske kancelarije otvorila i starac je gegajući se i šepajući ušao u kancelariju gde su se rešavali pretplatnički problemi s telefonima, pretplatama, karticama i aparatima. I sklapali svi ti povoljniji ugovori, za dinar.

Pet minuta docnije ponovo su se otvorila ista vrata i istovremeno su, jedno za drugim, u kancelariju ušli žena u crvenom i tinejdžer. Iz kancelarije je potom izašlo troje a poštanski kerber u tamnoplavoj uniformi me pozva kratkim i odsečnim pokretom glave da i ja uđem unutra.

Radila su četiri šaltera.

Priđoh jedinom slobodnom šalteru, s brojem dva. Na trojci je stajao starac, a na kecu žena u crvenom. Klinac je otišao sasvim u ugao, na četvorku.

Rekoh službenici o čemu se radi i ona reče: – Kažite mi svoj broj! – pa ga, dok sam izgovarao cifre, ukuca u kompjuter.

Međutim...

Osvrnuo sam se levo-desno i tog časa shvatih da je smeđokosa za susednim šalterom, u crvenom, žena sa nasipa. I iz kafića.

Jedva da sam slušao službenicu, klimajući glavom na njene odlučne predloge o tarifi, mnogim povoljnostima“ i „jeftinom paketu“. Ne razmišljajući, potpisivao sam formulare. Prvi, drugi, treći ...

Kad sam potpisao šesti, službenica se podiže da bi potražila Nokijin telefon „za dinar“ koji sam pazario na 23 rate.

Žena u crvenom tada slučajno okrete glavu, prema meni i pogledi nam se sretoše. Ispod njenog levog oka, bila je uočljiva modrica.

Ničim nije pokazala da smo se ikad ranije videli.

Prošla je pogledom kroz moj pogled kao kroz stakleni zid.

Skrenuh očima osećajući odjednom nejasan stid, stid kakav ustvari nikad ranije nisam osetio.

Prožeo je taj stid celo moje telo i momentalno zažalio što sam ovog petka došao po nov telefon. Mogao sam to da učinim juče ili sam mogao da sačekam ponedeljak.

A kad žena u crvenom ode, ne pogledavši me više nijedared, pomislih da se stidim što sam joj se javio onda u kafiću, dok je draga Vanesa sedela naspram mene.

Pa pomislih kako je čak sramno i to što sam joj pre više od četiri godine, *onog dana*, u blizini nasipske rampe, uporno predlagao da je odvezem do grada.

OGLEDALO

- U potrazi za sobom i njom -

Zoran R. Tomić

Još jednom mi se zavrtelo u glavi od razmišljanja o tom koliko je malo bilo potrebno da moj život postane nešto sasvim drugo

(Jens Kristijan Grendal, *Tišina u oktobru*)

I pre punoletstva, Kosta je počeo da uviđa nesavršenost – ma kakvu nesavršenost, iskvarenost! – sveta i sopstvene okoline. Prvo se nad tim zgražavao, a onda je odlučio da proba da se navikne, pa i da je na određeni način i iskoristi. No, nikada potpuno, nikada do kraja. Nervirala ga je podeljenost, animozitet država i ljudi, diskriminacija i sukobi. Ratovi. Mržnja, licemerje, laži, beda velikog dela čovečanstva, glad i umiranje bez hrane. Plač neuhranjene dece s televizijskih ekrana. Državno nasilje i nekažnjeno nasilje u državi. Kršenje pravnih normi, nepravda, nemoral. Blasfemija. Primitivizam, neobrazovanost, nevaspitanje. Nekultura. Nepoštovanje tradicije, običaja i svetinja. Neverstva, bračna i ostala, kao i dezerterstva, izdaje. Caruje koristoljublje i prevrtljivost, međuljudska naklonost i poverenje se tanje, postepeno srž odumire – uviđao je.

U nastojanju da se nekako izmakne od društvene ravni, Kosta reši da se posveti „individualnom planu“: da pronade za sebe, prema sebi, idealnu partnerku, srodno biće. Stoga napravi kroki poželjnih osobina svoje potencijalne izabranice. Esteski kriterijum: ne mora baš da bude istinska diva, rasna lepotica, makar da je lepuškasta, osobena i svoja – no, nipošto ružnji-

kava. Ali bi morala da ima ono „nešto“, čarobno, ženstveno magično: šarm, zavodljivost, da je simpatična, zgodna, skladna. Svekoliko zdrava, uredna, tačna. I svakad prigodno obučena, diskretno našminkana – prirodne, bujne kose i oblog tela, nipošto debela a opet ni premršava. Temperament i karakter – da je „puna života“, vesela a stabilna, poštena, pouzdana. Da je draga duša, čvrsta, „borbena“ a ujedno emotivna. Da ume da (ga) /za/voli, da tō održava, neguje, uprkos iskušenjima. Plus: da je marljiva, obrazovana, natprosečno načitana, da poznaje strane jezike, da je društvena, zanimljiva, da ume da razume druge, tuđe potrebe i navike, da je pri ruci onima najbližima, posebno. Takođe, da je snalažljiva, sposobna, da ponešto zna i da spremi u kuhinji. A s druge strane, da želi decu, porodicu, topli dom. Što nipošto ne isključuje - naprotiv! – da je fakultetski obrazovana, materijalno situirana, da ima valjan, ugledan i dobro plaćen posao. Da su joj cigarete i droga odbojni, a da je ipak sklona da popije pokatkad samo neku čašu vina, nikako „žestinu“, čak ni pivo (sic!). Da poseduje automobil, možda i neku vikendicu, plac. Da je nezavisna, da po mogućstvu ima sopstveni stan i pristojnu ušteđevinu. Da je dovoljno mlada, ne i premlada i luckasta, da se nije udavala. A osobito da potiče iz građanske porodice za primer. I da joj je prošlost besprekorna, bez ikakve mrlje. U tom nabranju maltene „superlativa“ stvorene zamišljene skice žene – Kosta se napokon zaustavi. Da nije sve to previše, pomisli? Da nije totalno vanvremensko, nedokučivo, i generalno uzev a posebno spram njega sâmog? Takvog kakav je. I odmah ode do ogleдалa - i stvarno, i metaforično, u mislima.

Pa krenu da se bez milosti samoanalizira, samoispoveda. Ima skoro 40 godina, završio je „samo“ višu školu. Činovnik je u jednom nadležstvu. Osrednja plata, male mogućnosti napredovanja. Nema kola i stan: jedinac rano razvedenih roditelja, živi s majkom u malom stanu u blizini beogradske Cvetkove

pijace. Bez ikakvog kontakta sa ocem, maltene bez prâvih, istinskih prijatelja, osim dvojice iz ranog detinjstva. Nosi naočare s velikom dioptrijom (pa šta?), izbija mu i poneka seda, ima i delom bubuljičavo lice. Nije vitak, nije neki lepotan, malo je povijene kičme, imao je par ozbiljnih veza okončanih krahom. Pored onih prolaznih, ne računajući flertove. Priznade sebi: nedostaje mu samopouzdanja, istrajnosti. Živci mu nisu baš u najispravnijem stanju, kao ni zubi. Puši paklo danhila na dan, pa i više (kad ima novca) – a i zna ponekad da se napije do bola. U poslednje vreme je usamljen i depresivan. Oblači se nemarno. Malo se bavi ozbiljnom štivima, ne interesuju ga skoro uopšte umetnost i kulturna događanja. Uglavnom samo sport. I kafane. Kao i žene. Posledice dečake razmaženosti i prezaštićenosti – kao i kardinalno loših porodičnih odnosa, na koncu i razlaza roditelja – izlaze na videlo sve više što je stariji. Nije praktičan i spretan, kućni poslovi mu ne idu od ruke. A ima, svestan je, previsoke standarde spram suprotnog pola, pa tako i eventualne buduće supruge. Smanjiti očekivanja, preduprediti razočaranja? Poraditi na sebi?

Izgleda najzad da je shvatio šta žene prvenstveno žele, makar većina njih: pažnju i dosta vremena posvećenog isključivo njima, partnersku muževnost i zaštitu, sigurnost, kao i avanturu u dvoje. Ali i osetno polje privatnosti, samostalnosti. Džentlmenstvo koje ne znači slabost, prepuštanje događajima. Dakako, dame obožavaju i izlaženja na živopisna i fensi mesta, da tamo budu viđene, postojani izvor novca za uživanje, da se provedu, da što češće i raznovrsnije putuju, da dobi(ja)ju i sitne i skupocene poklone. Poželimo Kosti sreću na tom putu traganja bez osetnijih izgleda za povoljan rezultat. Da li sve tō Kosta doista zaslužuje? I šta uopšte znači „zaslužiti sreću“?

Priznade sebi da je introvertan, egoista, površan. I nepromišljen, konformista. Da je napuštao devojke bez ozbiljnog razloga, raskidao (i) obećavajuće veze, uludo traćio vreme.

Bio neodlučan, nije držao obećanja. Dame privlače duhoviti i inteligentni a on se isuviše pravio važan bez valjanog pokrića. One po pravilu gotive kul frajere, dok je Kosta obično bio brzoplet, žurio i bio nestrpljiv. Prilično neodgovoran, varao je pojedine od njih, ponajviše sebe. (A u seks beše, što bi se reklo, jedva osrednji, usmeren na sopstveni čar u prvom redu.) Redovno nije mario za posledice svog ponašanja, za osećanja drugih. Nedostajao mu je osećaj za suptilnost konkretne situacije, dešavalo se i da pređe granice dobrog ukusa. Osvetoljubiv, neretko ciničan, sujetan, pa i zavidan. Ponekad i zloban, preslišavao se bez kajanja, Da li su baš takvi tipovi pandan za uzorne, atraktivne, mnogima poželjne devojke? Tešilo ga je da se u emotivnoj sferi stvari ne odvijaju po logici i načelu uzajamnosti. Pa ipak. Namah, setih se prekrasnog „romana u pismima“ – *Pred ogledalom*, Venjamina Kaverina.

Onda, iznenada – valjda zbog nečim probuđene savesti, pretrpljenih emotivno-ljubavnih poraza a možda i usled nečeg trećeg – u njemu sazre odluka da pokuša da se sâm unekoliko promeni. Plitko ili korenito? Da „progleda“ u svakom slučaju. Da svoj suludi idealizam zameni postepenim racionalnim realizmom. Da napusti vlastitu stramputicu. Da se ljudski opusti, ne i da se bespovratno zapusti. Da bude bolji, „novi“ čovek. Pade mu na pamet Mića Ranović iz Davičovog romana *Pesma*. Međutim, taj Mića beše opisan kao pozitivni ideološki dogmatičar koji je rešio da pronađe prâvog sebe, da bude elastičniji spram ljudi i prilika – ne napuštajući svoj kredo, sopstevnu matricu – i da tako napreduje, uvažavajući osobito one kraj sebe, od njega krucijalno različite. A Kosta je preovlađujuće bio „negativni dogmatičar“. Te mu je zbog toga bilo nužno dvostruko presaldumljenje. Ako hoće da nešto iole značajno postigne u životu, da bude zadovoljan, ispunjen. I tako poče da se menja, makar da tō pokušava. Najpre u glavi, u sistemu vrednosti, i u sopstvenim pretenzijama. Potruđi se da u sebi pronađe ono plemenitije, vrednije. I da ih

razvija, obogaćuje. Dijeta, vežbe, šetnja, osoboto duž rečnih obala, pomno uranjanje u beletristiku, pisanje novela – otkrio je trunčice sopstvenog književnog talenta. Našao je i honorarni posao da poveća primanja. Redovno ide kod frizera i pedikira, pa i kod kozmetičara, po savetu iskusnijih. „Podigao“ je kredit, temeljno obnovio svoju garderobu i nabavio neke savremenije stvari za domaćinstvo. Sve češće posećuje bioskopske i pozorišne predstave, koncerte i izložbe. Povremeno ga možete videti i u crkvi. Brine se svesrdno o majci koja je u poodmaklim godinama i bolesna, hronični je dijabetičar. Kosta sređuje stan, koliko god stigne i ima sredstava. Upinje se da se istakne kreativnošću, svežim idejama na poslu. Kupio je psa, počeo da se druži osobito sa vlasnicama četvoronožnih ljubimaca, otkrio jedan „paralelni svet“, naučio da se raduje sitnicama. Poče i da turistički putuje, onoliko koliko je bio materijalno u stanju. Da, eno ga ne prestaje – ali ne više grozničavo! – da aktivno traži partnerku: za razgovor, za druženja, za intimu, zašto ne i za ozbiljniji i trajniji odnos? Odmerenu i mnogo čemu umerenu, „normalnu“, njemu unekoliko prenutom i otreženjenom – prilagođenu, prisnu. I čeka, čeka... U hodu. Nada se. No, da li se Kosta vremenom doista suštinski preobrazio - ili pak sve čini samo da se vešto „primakne“ okruženju, da postane dopadljiv, na prvom mestu ženama? I da li je značajnija transformacija uveliko formirane ličnosti – pa još u dobrano zrelih godina – jalov posao, čak i ako se iskreno tome hrli?

„Partner koga ste osvojili, kome je do vas stalo i koji vas voli, vaše je ogledalo i mera onoga što jeste, što značite“. (Milan Kundera, *Smešne ljubavi*)

P.S. Uostalom, bilo koje, makar i ono kristalno čisto i lege artis pravilno izrađeno ogledalo – ostavljam po strani ona iskrivljena, karikatualna – nije apsolutno verno. Naprotiv. Čak nas ono u dva smisla obmanjuje. Prvo – u ogledalu je slika obrnuta: levo je desno, a desno je levo, ne samo bukvalno: skraćenice, recimo

nečiji inicijali, prikazuju se naopako. U tome je, pored ostalog, bio ključ zagonetke u krimiću *Nemi svedok*, Agate Kristi; slično je primerice prikazano, što se tiče asimetrije lica, i u priči Posle sahrane iste spisateljice.. Drugo - sebe u ogledalu posmatrano isključivo subjektivno. (A kako bi drugačije?) Mi, a ne neko drugi u predmetnom neprozirnom staklu opažamo pojedinosti, detalje (neretko, beznačajne) koji objektivnom posmatraču (postoji li on uopšte?) u stvarnosti nisu odlučujući za sagledavanje celine posmatranog, često većini baš oni promaknu. Jer, mi „vidimo“ – pa u trenu tō „prenosimo“ sopstvenom umu, spoznaji – najčešće samo ono što sâmi priželjkujemo kod sebe. Iz tog razloga i naš odraz u ogledalu nije dubinski prikaz, „skeniranje“ naše duše, istinskih osećaja i prirode – čak ni u potpunosti onog spoljašnjeg – nego naših varljivih očiju, prvenstveno sopstvene, lično očekivane projekcije, fluidnih stremljenja. Tako da lik koji nas „gleda“ sa/iz ogledala nije identičan onom koji se pred njim, pred ogledalom nalazi – i u njemu se „traži“. Inače, sedeći/stojeći naspram ogledala – ma kako ga shvatali – nekako se čudno „udidimo“, pomalo veštački namestimo, nismo baš sasvim svoji: hoćemo da budemo lepši, bolji, drugačiji nego što jesmo. Najčešće pretežno ne uspevamo u tome. Sve narečeno saobraženo vredi i za državu i društvo. Pa da li da onda razočarani u besu „jadno“ i nevino ogledalo razbijemo – ili pak da sa opimalnim optimizmom i elanom prionemo na ono neuporedivo teže, sadržajnije, dugoročnije, neizvesnije a opet moralno isplativije? Ako nam pođe za rukom da ga dosegnemo. Kosta je krenuo, napomenuh – sa ili bez zadnjih namera – baš tim, drugim putem. Samo da tom prilikom ne ispadne naivan i smešan - boreći se „sa vetrenjačama“ – poput onog, danas od većine zaboravljenog televizijskog bundžije Culeta Pokornog (u tumačenju maestralnog Mije Aleksića), junaka kultne jugoslovenske humorističke serije „Ogledalo građanina Pokornog“ (1964. godina), reditelja i scenariste Radivoja Lole Đukića.

IDA I ASASINI *REDA HAVANSKOG KOLIBRIJA* *Seida Beganović*

Kiša je jenjavala.

Kapi su sporo padale i zadržavale se u vazduhu kao rasprsnuti bebi puder.

Ida se pribrala i krenula dalje, pokušavala je ubrzati korak, ali noge je odjednom nisu slušale. Osjetila je bol u lukovima stopala i grčenje nožnih pristiju, potom su joj zadrhtala koljena. Polako dižući noge, s mukom kao da su otežale od naslaga blata stigla je do ugla ulice u koju je Jakov zamakao.

Na ulici nije bilo nikoga, osim dvojice muškarca u crnom, sa šeširima na glavama, koji su skrenuli u dvorište nekoliko kuća dalje od nje.

Zastala je leđima okrenuta prema zidu s limenom pločom s imenom ulice. Oborila je nemoćno glavu, zatvorila oči, mislila je šta sad da uradi. Stajala je neko vrijeme dok joj se nije vratila lakoća tijela i krenula je dalje.

Kuće s obje strane ulice bile su prljavosive, kao poluisušen cement, izlozi prodavnica zijevali su prazni, ili su s unutrašnje strane bili prekriveni papirima požutjelih ivica i tačkicama govanaca muha, i Ida je znala da je ovdje bila, ali nije ju mogla naći gdje se tačno nalazi mala čevabdžinica u kojoj su srijedom, na pijačni dan, čevapi bila dva puta manji, jer je bila velika gužva i bolja zarada zbog seljaka, koji su silazili s okolnih brda da prodaju sir, kajmak, kruške i borovnice, a zimi suho meso. Trebalo je da bude na mjestu gdje su zamakla dva muškarca

u crnom, sa šeširima na glavi, ali tamo je bila visoka željezna kapija na sivoj žičanoj ogradi od dvorišta s parkom u kojem su, oko betonske okrugle fontane bez vode, rasle stare gusto posađene vrbe ispod kojih su bile naredane drvene crne klupe bez naslona.

Djevojka je pomislila da je to veliko dvorište škole za djecu s problemima u razvoju, „specijalne“ škole „Đorđe Premović“, ali nije bilo njezinih pitomaca: djevojčica s grudima bez prsluka i dječaka s obrijanim glavama i odvezanim pertlama na cipelama, već su u parku u malim grupama ispod crnih kišobrana stajali muškarci obučeni kao ona dvojica što su maloprije ovamo ušli, u crna odijela i bijele košulje i s crnim šeširima na glavama. Neki su se sklonili na klupe pod vrbama.

Nisu razgovarali među sobom, niti obratili pažnju na Idu kad im se približila, samo su svi brzo posegnuli rukama prema šeširima kada je vjetar zanjihao granje vrba.

Ona je došla do najbliže klupe, pozdravila dva muškarca koji su tu sjedili i pitala ih šta se ovdje događa. Mlađi muškarac, visoki, koščati, dugokosi plavušan bijele puti, pjegavog nosa, s velikim znatiželjnim očima boje piva i rupicom na bradi sklopio je kišobran, ustao, polaganim pokretom razgrnuo grane vrbe iznad glave i prišao joj. Skinuo je šešir i stavio ga na grudi, nasmiješio se prijateljski i objasnio joj da su oni nosači. Kad ih je pitala šta nose, muškarci su se zgledali i istovremeno rekli da se „pojavila potreba“, potom su nesinhronizirano i brzo govorili, obrćući u govoru rečenice u kojima su se ponavljali pojam „potreba“ i glagol „pojaviti se“.

Ona ništa nije razumjela, pogotovu kome je to i šta je to sada bilo potrebno, te je stariji od njih dvojice, oniži, sredovječan neobrijan debeli čovjek, ne ustajući i dalje s klupe, objasnio:

„Sve je počelo slučajno kada je nekim doktorima iz ruku ispaao pacijent, a tada nije imao ko podići tijelo s poda – i pacijent je umro. I tada se neko dosjetio da potraže nosače da se

to ne bi dešavalo, ali u registru profesija odavno nije bilo ovog zanata i tako smo mi opet počeli raditi. Mi smo sada nosači. Sjedimo ovdje, čekamo da nas pozovu da nosimo.“

„A zašto čekate ovdje?“, upita Ida.

Mladić reče:

„Za nosačima imaju najviše potrebu na groblju, ali i u bolnicama kao što je ova, iako je mala, a zovu ih i na željezničku stanicu, u restorane po pijane goste, kod preseljavanja i poslije prirodnih nepogoda.“

Ida je tada zagledala zgradu ispred njih, što se pomaljalo iza vrba i vidjela da liči na sve druge bolnice: četverokatnica boje crvenog okera, čije je pročelje na prizemlju ispresjecano kolonadama, s visokim prozorima i staklima obojenim, do polovine, masnom bijelom bojom. Bez te masne bijele boje na staklima to biti mogla biti možda i škola, ali i gradska sudnica.

„Groblje je veoma, veoma daleko i sigurno vam je teško da idete do tamo i meni vas je žao“, zabrinula se Ida.

Mislila je kako bi bilo puno lakše da se nosači okupljaju u dvorištu stare gradske bolnice pod brdom na kojem je bilo gradsko groblje, čak je jedan ugao jedne bolničke zgrade, zalazio u kužno groblje koje je bilo tu od posljednje epidemije kuge u gradu, od 1911. godine. A mladić joj objasni da poslije posljednje poplave, iza ove zgrade, sada i ovdje ima malo groblje. Ida se zahvalila, okrenula se prema izlazu iz dvorišta i krenula a mladić je doviknuo za njom da se zove Emil i da ga može naći ovdje – bude li imalo potrebe.

Ubrzala je korak ne osvrćući se.

Bila je uznemirena, jer, bez obzira na to koliko prostor može imati dimenzija i to što je vrijeme subjektivna kategorija, ipak joj nešto nije bilo logično: otkud groblje u ovoj ulici, kada u svim gradovima njezine zemlje, i zemljama istočne Evrope i bivšeg Sovjetskog Saveza, naročito u dijelovima gdje živi muslimanski živalj, kao u Uzbekistanu i Turkmenistanu, do

grobља se stiže ulicom koja uvijek nosi ime Mustafe Golubića!? Ili su grobља nekada tu bila.

Odbacila je bez dvojbe svaku pomisao da je ovo možda sad neka druga, a ne ulica koju poznaje cijeli svoj život, ulica *Tomáša Garriguea Masaryka*, češkog filozofa i političara, *Masarikova ulica*, i da počinje od ugla ulice u kojoj ona živi i vodi do glavne pošte, produžava pored gradske biblioteke i sudova, ulicom kojoj je zaboravila novo ime, ide do parka i završava na bulevaru kojim se stiže do željezničke stanice.

Umirila se. I vazduh, koji joj je na trenutak zamirisao na zelene banane, kao u sanducima sa zelenim bananama u kojim je Mustafa Golubić kao slijepi putnik na trgovačkom brodu 1940. godine dva puta išao do Meksika, u Coyoacán, prije nego je otišao tamo posljedni put i zaveo Fridu Kahlo, koja je imala aferu s Leonom Davidovičem Trockim, ruskim revolucionarom i disidentom, drugim čovjekom Oktobarske revolucije, čiju je egzekuciju on i organizirao, te je Trockog krampom ubio Jaime *Ramón Mercader* del Río, iz Barcelone, po majci Kubanac a po ocu Španjolac, brat filmske glumice Marie Mercader Forcada, druge supruge italijanskog režisera Vittoria de Sicae, poznat kao *Ramón Mercader*, agent-atentator, jedan od Staljinovih killerata, sličan onome koji je 1940. godine ubio filozofa Waltera Benjamina na francusko-španskoj granici, jer je pisao o neuspjehu marksizma u „Tezama o filozofiji historije“, posle čega su raširili lažnu vijest da je filozof popio cijankalij, i oko nje – opet je sve mirisalo otužno na prašinu i raspadnuto lišće na kiši.

Znala je da red stvari u realnosti ništa ne može narušiti kao promjena imena neke ulice. Nije se plašila da se u gradu pojavio opet neki ignorant i napravio tu grešku, jer se takve anticivilizacijske stvari više ne mogu desiti ovdje, jer su svi naučili lekciju o promjeni imena ulica, još odavno, još u vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je neko na ovu ulicu okačio

natpis *Adolf-Hitler-Straße*, i kao epidemiju pokrenuo lanac nasilja i terora.

„Fakti su fakti a logika je logika,“ mislila je Ida, „a) sve ulice koje nose ime *Mustafe Golubića* nalaze se u blizini grobља, b) na ovoj ulici ima groblje, c) a ovo sigurno nije ulica *Mustafe Golubića*, niti je ikada bila.“

Ovo je sigurno bila jedna nevelika anomalija, mislila je, ali ne u zaključivanju – konkluzija je bila ispravna i korespondentna s realitetom. Idi je ovo puno ličilo na anomalije u perspektivi na slikama Giorgia de Chirica, kad svaki oslikani arhitektonski element ima svoju sopstvenu perspektivu – a zajedno na slici nemaju tačku u kojoj se sabiru već su pokupljeni iz različitih svjetova i zato sve izgleda spokojno: pjacete, kuće s kolonadama, bazilike, jonski stubovi, zemljovidi, knjige, štafelaji, biskviti, banane i artičoke, sjenke konjanika, muškarci u crnim odjelima i šeširima i manekenske lutke koje se na De Chiricovim slikama pojavljuju – potvrda su odsutnosti bitka, rekviziti enterijera dostojnih Smrti.

Ona nije došla u iskušenje da se vrati do azurno plave ploče na uglu ulice da provjeri šta piše na njoj, grabila je naprijed zamišljenom Jakovljevom trajektorijom. Jedino se zapitala ima li nosač Emil živog oca, jer svaki Emil kojeg je sreala bio je bez oca, a „ono nema oca“ je izraz što se koristi samo za djecu koji su bez oca ostali u ranom djetinjstvu, do desete godine najkasnije. Od onih kojima su očevi umirali kada su bili mali – djeca su u školi zazirala, a poslije, kada bi porasli, i već imali i svoje porodice, uz njihovo ime svaki put bi neko napomenuo da su bez oca ostali kad su bili mali, jer to da neko bez oca ostane u djetinjstvu, a ne kasnije kad poraste, za zajednicu je važno obilježje, kao neobičan mladež na vidljivom dijelu tijela.

Visoki nosač mogao je biti onaj dječak s kojim je išla dvije prve godine u isti razred u osnovnoj školi. I on je imao rupicu na bradi i iste takve oči prozirne kao pivo, i stariju sestru Lidiju

što je pisala priče i jedna joj je objavljena u „Zbogom moji zeleni bregovi“, zbirci kratkih priča članova literanog kružoka, a kad im je umro otac odselili su u drugi kraj grada; možda je to ustvari on koji je porastao i izdužio se do neprepoznatljivosti kao sjenka na kraju dana, mislila je.

Znala je da realitet ima razna scenarija s imenima ljudi, koja zaliče na pravila, kao pravilo o Emilima bez očeva, ili, kao u jednom drugom primjeru – da je u svakom gradu u kome je živjela, a bilo ih je pet, bio po neki Branko, koji se preziva Varešlija ili Varošlija, u zavisnosti od alternacije vokala u jeziku kojim se govorilo u toj zemlji, i bio je arhitekt ili se bavio žurnalistikom, i po jedan Branko Tucaković, koji piše dramske tekstove ili pozorišne kritike, ili da je upoznala doppelgängere Vladu i Gorana, u različitim zemljama, Bosni i Makedoniji te Hrvatskoj i Srbiji, i bili su nalik kao jaje jajetu, neženje, religozni i lijepo su pjevali bećarce ili druge pjesme kojima se slavi erotika i život izvan braka, ili da nju, kao kume zaštitnice iz bajki, vole žene koje se zovu Zumra, Sabina i Kristina, a ne vole je Ljubice i Mirhe.

UKORITITELJ PATULJAKA

Rizo Kolašinac

Čovek koji je, izvukavši se iz rake, rutinski obrisao znoj sa čela, blatnjavu krpu prekrpio prašnjavom šakom na vrhu lopate i na nju legao podratkom, prisustvovao je najkraćem pogrebu na kopnu. Učinilo mu se da to dva mornara žure da potope leš, pre nego što brod potone. Odnekud, kao sa premca, jedna je žena pokušala da suzama bar malo razblaži uzburkani rastvor soli. I kao da su svi u grobnoj gomili zemlje videli trošan, prevrnut čamac.

Agostinu Sas su sa tog mesta odvucla dva cirkuska momka koji su žurili ka šatrama da sahrane zveri. Sa prevrnutog čamca vetrovi su joj donosili reči kojima je klovn Sos završio nekrolog za Serbera: „Moriem effugere nemo potest“. Svaki vetar joj je dovlačio odjek druge boje. Umesto Sosa slušala je ogromni hor klovnova čiji članovi postaju sve brojniji, ali i sve manji kako bi se svi rasporedili oko njenih ušiju. Hor je samo za nju iz carstva Hipnoa prizivao jedan stari san. Bila je to davna priča, često prepričavana i ponavljana u snovima, o tome kako je Sos dobio artistski pseudonim. Agostina sanja prepunu cirkusku šatru, blesak reflektora, dugi žagor, tajac, pa fijuk vetra pustinjskog. Spektakl počinje, kreće puzeći jer ka središtu puzi čovek polumrtav i polumrtvo vapi „save our souls“. Elegantnim korakom prilazi mu klovn, nudi mu veliko povesmo pamuka i šeretski pita „Zar Vam nije lakše da izdišete skraćenicu SOS“.

Hiljade malih erupcija smeha stapa se u eksploziju od koje se trese šatra. Na tom mestu san se uvek kida, no ovog puta smeh traje i lepi se po licu čoveka koji puži. Čovek s gađenjem briše lice, a lice, Agostini se čini, sliči Serberovom.

Hor malih klovnova tipa Sos se razilazi ponavljajući monotono „nemo potest, nemo potest...“ Agostina broji i brojanjem se budi jer na mestu velikog hora malih pevača ostaje samo jedan kepec i taj joj šapuće „Ja sam Ledon, na redu je naša tačka“.

* * *

Centralna ulica varošice Zar, oivičena levim belogoričnim i desnim crnogoričnim redom, izgleda sredinom jeseni kao nemarno povučen rezdeljak kroz mušku raspuklu kosu. Po njenoj desnoj strani silovit vetar na čekinjke četinaru nabija poslednje muve, dok suprotice lišće žuri na početak novog velikog truljenja.

„Neviđena atrakcija – mladi konj matematičar pogađa koliko novca imate u novčaniku. Zanosna Selen hipnotiše slona trbušnim mišićima. Prisustvujte najvatrenijem poljupcu čoveka i lavice! Uverite se konačno da je bajka istinita, da postoje i Snežana i sedam patuljaka!“

„Bratimljenje osnovnih škola... koncert folklornog ansambla... igranka do zore...“

„Obaveštavamo cenjene građane da će kraj varoške tržnice u subotu 22. oktobra dežurati ekipa za transfuziju krvi. Učestvujte u spasavanju ljudskih života!“

Sasvim zagubljen u mnoštvu raznoraznih plakata koji i levom i desnom zidu Centralne ulice u varoši Zar daju izgled oglasnih novinskih stranica, kisne, suši se i blede mali kvadrat šarenog papira, sličan davnim reklamama za mirišljavi sapun ili maramicama na kojima zimuju dunje. Tanani ornament,

nežan tako kako nežan može biti samo onaj koji vezu laki prsti na đerđefu, uokviruje naročitu objavu:

SERBER KINKS

– ukrotitelj patuljaka –

Tragično izgubio život 22. oktobra 1977. godine. Zahvaljujući razumevanju varoških vlasti biće sahranjen 23. oktobra u 16 časova na groblju varošice Zar.

Ožalošćeni:

Uprava i artisti varijetea „Terminal“

* * *

U času upokojenja Serber Kinks je bio pedeset i osam godina stariji i sedamdeset i šest kilograma teži nego onoga jutra kada su ga, nadomak kolibe usamljenika i čudaka Jagotije, našli mornari. Na prisojnoj strani planine Linaje upravo su tekli uveli jesenji dani, dovoljno dobri za sabiranje poslednjeg poroda davno oplođene prirode. U Mrkolugu nije bilo ničeg što je vredelo za branje i sakupljanje jer su tu vazda nicale i trulile samo gljive nad kojim sitne ptice umiru u letu. Sorber Kinks nikada ne bi hodio pod nebeskim i cirkuskim svetlom da tog jutra mornari nisu krenuli u Mrkolug da žuborom mokrača, otežale od rakije, zagluše šumor retkog lišća.

Agostinu je Serber našao u proleće 1958. godine u kutiji natopljenom biljnim uljem „Ideal“. Oči su joj bile stare tek nekoliko sati.

U varijeteu „Laterna“ Serber se više nije pojavljivao.

Kada je opet odlučio da se bavi istim poslom Agostina je bila četvorogodišnja devojčica. Igrala se po vas dan sa sedam živih lutaka koje su slepo ispunjavale svaku njenu želju.

* * *

Agostina priča da su, izuzev Ledona, sve njene lutke bile neme. Sa Ledonom je razgovarala često, o svemu što im je u to doba bilo poznato ili nejasno. Pitala ga je čak i to da li zna u kojoj ga je trgovini kupio Serber i za koju cenu. Ledon ju je ubeđivao da se ničeg ne seća, osim da je jedanput davno dugo putovao u zubima velikog ruskog hrta, da ga je u nekom neviđenom kraju budio čovek bezdanih očiju sa zmijolikim trepavicama i nudio mu tanjir neprepoznatljive čorbe. Od tada, znao je samo toliko da mora da sluša glas Serberov i nju, Agostinu.

Agostina priča da je lutka sa imenom Žaral dvaput bežala u noć i dvaput je Serber vraćao. Posle svakog bekstva Žaralovo lice je za delić noći postajalo mnogo, mnogo starije.

Agostina priča da je posle sahrane Serbera Kinksa potonula u nekakvu maglu. Ledon je za tu maglinu znao, ali je gonjen vikom vlasnika varijetea ipak došao da joj kaže: „Vreme je za našu tačku“. Agostina je stigla da mu prošapće da te večeri neće nastupati u programu Snežana i sedam patuljaka, kada se Ledon srušio. Nad njim su već stajali klovn Sos i šest živih lutaka.

– Slušali su me pažljivo – počeo je Sos, dok se Ledonova glava trzala na levoj polovini vrata. – Samo sam ja znao prošlost Serbera Kinksa, sada je znaju i oni, a saznaćeš je i ti. Pod planinom Linajom u selu Liskovu zakleo sam se starcu Selimiru da ću mu vratiti pravo na smrt. On se i večeras tamo raspada no smrt ga ne traži mada je već davno proživio ravan vek. Molio me da nađem čoveka koji je odrastao pod njegovim krovom i koji u šaci drži njegovu smrt.

– Dečaka kojeg je našao među gljivama u Mrkolugu Selimir je usvojio s neskrivenom radošću zato što se pod njegovim krovom nikada pre toga nije zibala kolevka. Tada su počela

čudesa. Posle jedne gotovo do kraja probdivene noći, Selimir je iskočio iz košmara i oteturao se pod vedro nebo da se okrepi mesečinom. Namah je ustuknuo videvši da pred vratima spava kobila stojeći na dvema desnim nogama. Mravi su rastezali jezu pod njegovom kožom dok je pokušavao da se seti da li je sinoć zaboravio da zatvori vrata na staji. Usta punih ledenih zrna znoja Selimir je pohitao u sobu u kojoj se nalazila kolevka. Na grudima dečaka video je kućnu zmiju kako svlači košuljicu. Od tada Selimir više nikada nije zaspao. Selo je pričalo da čudesni dečak ustaje u ponoć i do svitanja goni kobilu kroz vrbake. Pričalo je selo da dečak lovi zečeve šapatom i da za sobom vodi, vezane za pojas tri lasice koje su umele nečujnim zviždukom da nateraju svaku pticu da porodi jaje. Kada se prvi put uputio ka Mrkolugu selo se nadalo da se neće vratiti. Svako je za njim bacio po jedan kamen, samo je Selimir na svoj kamen kanuo i jednu suzu. U Mrkolug niko danima nije zalazio sve dok vrane nisu objavile da se, obešeno o javor, suši telo čudaka Jagotija.

– Selimira sam sreo pre dvadeset i dve godine i tada mi je pričao da svetom hoda taj čovek koji je odrastao u njegovoj kući, hoda i otima mušku decu. Proždirao sam svaku Selimirovu reč jer sam tada bio prepun tuge za šestogodišnjim sinom kojeg mi je ispred očiju odneo neobično veliki ruski hrt. Na žalost, Selimir nije znao gde se nalazi moj dečak. Rekao mi je još samo to da čovek kojeg moram da nađem na grudima nosi zmiju.

Agostina priča da je Sos govorio dugo, da je pominjao cirkus „Laterna“ u kojem nije uspeo da ulovi Serbera. Potom mu je izgubio trag, pa ga opet našao. Bezbroj puta je video zmiju na njegovim grudima. Često je razmišljao da li da gleda tetoviranu zmiju koja izgleda kao živa, ili živu zmiju koja izgleda kao tetovirana. Kad je Serbera namamio u strujno kolo visokog napona slika na grudima je izbledela a jedna zmija je hitro otpuzala.

Agostina priča da je Sos alkoholom lečio patuljka od Serberove bolesti. Jedino Ledona nije ubedio da pije. I priča se da je Sos te večeri došao k njoj da patuljcima i sebi ispuni još jednu želju. Počeli su da se svlače, zaigrali su oko njenog kreveta, najavljivali su orgije sa Agostinom. Vrata su se s treskom otvorila i nekakav čudan pas je svukao Sosa koji je već bio na njoj. U vratima je stajao Agostini nepoznat čovek koji je mirno gledao kao psi kidaju meso.

* * *

Agostina i ja živimo u istoj kući, kuvamo u istom sudu i mnoge stvari su nam zajedničke. Upoznao sam je na skromnom dočeku nove 1978. godine, organizovanom krišom od osoblja neuropsihijatrijske klinike.

Naš spokoj ne remeti ništa. U savršenu tišinu u kojoj živimo ponekad uđe samo cijuk vetrokaza sa krova.

U biblioteci

Ta škripa vrata ipak smeta, ali bibliotekarka po njihovom otvaranju i zatvaranju kontroliše ko ulazi, i zato ih ne podmazuje, zimi vetar nabacuje sneg a na proleće se za trenutak oseća blagi povetarac. Bibliotekarka priča:

Poziva me telefonom, pošto razmenimo uobičajena pitanja i odgovore, on kaže:

A to što mi je učinio, to stvarno nema smisla, ta višednevna gnjavaža.

Pa ko ti je učinio, pitam.

Otac, odgovara.

Pa šta ti je učinio kada si toliko besan.

Umro je.

O, bože! A kada je sahrana?

Za jedan sat.

Idiote jedan.

Na sahrani mi priča da se zaljubio; na groblju, gde svako od nas ima sahranjenog pretka, i meštani obilaze grobove najbližih, on je uznesen, ali kapela nije mesto da mi priča o ljubavi; odabraćemo drugo mesto kasnije gde bi mogli da pričamo. A onda kada ga je stigao bol morala sam da idem do njega da ga isteram iz kuće.

Simulacija

Kada se razboleo komšija soba mu je bila puna ponuda koje su donosili posetioци. Ležao je u posebnoj sobi, koja je bila odmah na ulazu u kuću, na krevetu sa belim čaršavom sa čipkama, pokriven belim pokrivačem i novim ćebetom: zbog poseta njegova žena je stalno menjala čaršave, prskala kuću levandom, podizala ga iz kreveta da bi čistila, na šta se on nije ljutio, niti je regovao na njene priče. Nije mu bilo stalo ni do hrane koju su donosili gosti: nudili su ga da proba ponude koje je on nevoljno žvakao, često bi i ispljunuo sažvakao, ali je ipak hteo da udovoljni posetiocima.

Deca su iz prikrajka pratila situaciju ne želeći da uđu u bolesnikovu sobu jer su mislila da on možda boluje od zarazne bolesti.

„Ne bi ga pustili iz bolnice da je kliconoša“, prokomentarisao je otac.

„Sad ti znaš koje su bolesti zarazne a koje nasledne. Bolje je da ga niko ne posećuje“, odgovarala je majka.

Onda se razboleo jedan naš drugar, koji je legao u krevet i zapomagao. Njegov otac ga nekoliko dana trpeo. Odlazili smo mu u posetu: u razredu smo skupljali novac za poklon. Kada bi došli drugari i doneli mu čokoladice, napolitanke – a posebno je voleo karamele – uzneo se, oraspoložio, čavrljao sa nama. Čak mu je komšinica, čiji muž je bio bolestan, donela pomarandže, čokoladu sa pirinčom, punu kesu medenjaka, pošto njen muž ne može da jede.

Dečak nije hteo da se obrati lekaru, međutim na insistiranje oca, ipak je morao da se povinuje pregledu: dijagnoza je bila – gliste. Dobio je lek koji je poznavala većina dece, ostao je da leži u postelji još nekoliko dana.

Uskoro se pozicija bolesnog đaka sviđala još jednom našem drugu, koji se takođe žalio na iste simptome: ubedio je roditelje da ne bi trebalo da odlazi u školu.

Učiteljica je prokomentarisala bolest svojih učenika samo jednom rečju: „Epidemija!“

Nažalost komšija je bolovao od neizlečive bolesti; pustili su ga iz bolnice kao beznadežan slučaj: umro je pre nego što je počela prava đačka epidemija.

Uplašivši se da od bolesti može i da se umre, moj drugar je odmah ustao:

„Ova bolest je opasna. Može od nje i da se umre!“

Postupak mog druga je naveo njegovog oca da ga presliša, kako se ne bi desilo da mu ponovo padne na um da simulira bolesnika.

Šofer (U Beogradu, mnogo godina kasnije)

Priča šofer u autobusu kada se vraćam kući, stojeći pored njega:

Završio smenu. Umoran. Odvezem autobus u garažu. Sidem. Mahnem mehaničaru u garaži. Krenem. Zvoni mobilni u autobusu. Mehaničar me zove. Kaže da sam zaboravio mobilni. Pipnem džep. Tu mi je mobilni.

Kažem:

„Nije moj mobilni. Nekome je ispao... Reši ti to.“

Opet me zove.

Vratim se:

„Putnik u autobusu. Leži, a zvoni mu mobilni.“

Kakav putnik sad. Čovek leži na podu. Mislim pijan.

Znam za toliko. Pipnem mu puls... Ne radi. Mrtav!

A bre ljudi, vozio sam mrtvog čoveka. Kakvi su to putnici? Niko da mi kaže, niko da pita. Da stanem. Da pozovemo hitnu pomoć. Svako gleda samo sebe. Svi izašli. Niko da kaže: Ostao čovek u autobusu.

Ipak, možda su i oni pomislili da je pijan, kao što sam ja u prvi mah pomislio.

Kad sam došao iz svog malog grada u Beograd, pre mnogo godina, vidim pijanog čoveka koji je pao na ulici.

U mom gradiću se svi ljudi znaju. Ako se i ne znaju susreću se često, svakodnevno. Taman posla da nekom ne ukažeš pomoć. Da pijanog ne odvedeš kući. Usput malo se i šaleći s njim.

Ti bar to znaš, da ti ne pričam.

Međutim, meni se dešava da čovek kome sam hteo da pomognem uobražava da sam heto da mu ukredem novčanik.

„Lopove“, viče on. „Ljudi, upomoć! Misli ako sam pijan da može da me opljačka.“

Ja se zbunim. Jedna žena viče da ima svakakv svet. Hoće da pozove miliciju. Ni kriv ni dužan, pobegnem. Prihvatim da sam lopov.

„Beži! Aha!“, viče neko za mnom. „Lopov!“

I šta sad. Pored mene mrtav čovek. Zvoni mu mobilni. Da uzmem mobilni i da se javim.

Šta da kažem?

Nek idu svi u pičku materinu.

Ja:

Ispričao si jednu priču. Retko ko može da ispriča priču. Dobra ti je priča.

Šofer:

Da ideš i ti u pičku materinu.

Umesto da idem kući, da se odmaram, ja sam morao da se zajebavam sa milicijom. I dreždim u garaži. A znam da mrtvom pomoći nema.

PSIHIN SAN

Snežana Milojević

U snu sam i sebi i drugima i dalje mlada (to znači lepa, ali kasno je da sada to sozercavam, zato taj detalj stavljam u zgradu). I dalje sam privlačna na nepristupačan način koji frustrira.

Na drugoj strani sna vidim roditelje. Brinu nad mojom sudbinom. Izvesno je da se sa takvim karakterom neću udati. Jako brinu, pune su im fioke sekiracije. Nastoje da nevolju podele sa bližnjima. Sećam se (i u snu se još uvek sećam) raznih predloga. Smislenim se činio onaj sportski, proizašao iz nove brige, izazvane manekenskom visinom. Savet: treba ići na košarkaške utakmice, redovno, svakog vidkenda, kako bih u troskoku možda čak večno zajedništvo ulovila.

U mrtvom uglu sna vidim arhijerejskog namesnika, za koga ne znam da li je na nebu ili na nekom drugačijem mestu. Gleda me i ljuti se što sam takva kakva sam. I on brine, ali ne zbog mene. Umišlja da je njegova ćerka jedinica istovetna. On, kad mene pogleda, jasno zna da se ni ona neće nikada udati. Njegova procena je bila neprecizna – osim ženstvene konstante, ona nije bila ista. Bila je mudra kao zmija, a izgledala je bezazleno kao golubovi.

Vidim niz prostorija, ulazim u jednu, zatim u drugu. Svaki put se pitam, zašto sam tamo uopšte otišla, nije mi prijatno. Zato što je čovek socijalno biće, nije stepski vuk, glasi odgovor. Zato što je svaka od potencijalnih opcija mogućnost za nova

poznanstva, takođe. Ali kada se krene na takav put, važno je koji se mitovi čitaju.

Talas sna preneo me je sa obala Atlanskog okeana na obale zavičaja, koje obgrljuju reku punu otpada. Sav taj materijal odbegao sa smetlišta struktura umetničku instalaciju *Praznina nigdine*. U zavičaju sam zaštićena. Skrivena od onoga ko možda nije lep, ali je privlačna zver u njemu. Tajanstveni unutrašnji dijalog, mogući povod metanoji, samo me je utvrdio u pogrešnom izboru.

Vrativši se među neregistrirano smeće, preuzela sam inicijativu. Nisam se povinivala zakonima sa zagađenih obala. Postala sam hrabra i rečita. Uprkos tome, Amora nisam videla ni u snu. Čak ni kada sam skupila ogromnu hrabrost i bdela bez upaljene svetiljke u sobi. Iako je sve unapred znao, nije me spasio večnog prokletstva neposlušnih žena.

Amplituda klatna nadanja/ nenadanja postajala je sve veća, a moj ritam invencije sve sporiji i obesmišljeniji. Zatrovan kao gas koji se generiše tokom razmicanja tekstonskih ploča. I sve se razlilo i oči i uši i... mozak. Osim toga, i u snu kao i na javi, srećem naporene ljude. I u snu me muče ubacujući mi (čini se kroz slepo oko) materijal za nadimanje sumnjom. Tako nema u meni prostora ni za šta drugo, osim za duboko očajavanje.

Zbog čega sve očajavam skriveno je u dubokim slojevima nesvesnog. Pisanje je, ima onih koji tako misle, beleženje nesvesnog. Gde je nesvesno – kako gde je, pa u snu. Idući ka svetioniku koji se nazire u daljini (ali baš baš daljini) ne mogu da obavim ritual transformacije nesvesnog u tekst. Možda zato što sam konstantno u snu. Ili zato što sad treba da od muze (prema kojoj je i danas sveža mržnja nekada nadahnutih muškaraca) izrastem u autorku (koju baš baš briga zbog tog *stereotipnog* terora).

Gde je nestalo ono pokroviteljsko i brižno, gde su kavaljeri, posvećeni obožavaoci? Muškost se učaurila u plesan preciznih

naloga i očekivanja ropske poslušnosti. U izazivanje osećaja bezvrednosti (kroz dugotrajan proces mentalnog zlostavljanja). Sve to, ne bi li muza (autorka) ozbiljnije shvatila mušku nadmoć i njene preformulisane vrednosti.

Dragog prijatelja, istrajnog na putu Dobra i Istine, više nema. Nestao je bez traga u nekoj ozloglašenoj epidemiji. Ostalo je nekoliko povlašćenih trenutaka koje smo podelili sticajem darovanih nam okolnosti. Nema ga ni u snu. Nema golubova, ima samo gavranova na velikoj terasi naših mudronosnih razgovora.

Tako je i san postao vetrometina bez ikakvog smisla. Bez makar kakve fatamorgane. Znam da jedino on, koga nema, poseduje drevna znanja o ljudima. Da je tu, mogao bi saznati tajnu mog sledećeg koraka. Ovako ostajem na jednom mestu samo dotle dok me neko novo nevreme ne oduva na neku drugu stranu.

Da li je ovo bio izistinski Psihin san? Da bi se tako smeo nazvati, trebalo bi da je reč o najmlađoj ne jedinoj kćeri; nužno je obožavanje od strane javnosti, a ne surevnjivost. Venerin gnev, a ne ravnodušnost. I trebalo je da me Amor spase zaljublivanja u najgoreg i najnedostojnijeg među živima. Na kraju, očekivano je bilo organizovanje kakvog-takvog venčanja, makar i sa čudovišnim mladoženjom.

Trebalo je da me lahor s vrha planine donese u dolinu punu cveća, a ne na obale pune kesa, suvišnih grana i bijenalne postavke odbačenih kućnih aparata. Strasno vođenje ljubavi je takođe izostavljeno. Zamenjeno je iščekivanjem. Iščekivanje je materijalizovano u ujnin goblen težak deset kilograma; heklane stonjake od tetke za pune tri police regala; balučani (i dalje ne znam šta to znači) ćilim od bake. Ćilim su, samo malo, počeli da jedu moljci.

Borim se protiv zavodljive snage pristrasnosti koju je nemoguće kontrolisati. To je važno zato što je moj ručni rad –

tkanje rečima. Istrajno sedim i radim, gubeći postojano vid. Zamagljenih sočiva propuštam sitne detalje. Nesvesna sam paukova koji se gnezde uokolo, dok ja tkam i tkam mrežu od reči. Umesto da čistim i čistim. I vezem i vezem. I pletem i pletem. I kuvam i kuvam. I pijem kafu s ženicama iz komšiluka. I jedem ratluk.

I kupim deset pari cipela da zasenim kolegince. I pet pari džizama. I imam muža, i imam muža. I ljubavnika. Više ljubavnika. I imam ostvarenja umesto stvaranja. I majčinstvo umesto autorstva. I zimnicu da pravim sama. I kiflice i pogaču i sve ono od čega si prava žena – testom i brašnom umrljana. Pa sve to posle lepo naraste, pa se opet umesi, kao da i nije već dovoljno naraslo.

Redovno primam kobne savete svojih rođaka, ali to više nije kategorija sna, već jave. Nije preporučljivo mešati ova dva medijuma. Svašta se može naći između sna i jave. Vratimo se snu i trenutku kada, uprkos zabrani, osvetljavam lice usnulog Amora. Na njegovo desno rame pada kap vrelog ulja iz svetiljke. To ga nije uplašilo i razljutilo, jer je prozreo koliko čeznem za njim. Sažalio se rekao mi da se potražim u nekom drugom snu, jer ovaj mit je skroz izlizan.

Čovjek bijaše ni visok, ni nizak. Nego taman onoliko koliko treba da je Čovjek koji vodi računa o kući u kojoj je živio Pisac. Taj Čovjek, ni znao nije da je Pisac pomalo ličio na njega, iako su se skoro svakog dana sretali u prostorijama Piščeve kuće. Čovjek sa ovog, Pisac sa onog svijeta. Obično bi prošli jedan pored drugog, ne progovorivši ni riječ. Samo, Čovjek bi osjetio propuh, kroz njega bi prošla neka neobjašnjiva jeza i pozatvarao bi vrata i prozore. Pisac bi se osmjehnuo, i nestao.

Jednog jutra, Čovjek je sjedio u Piščevoj kući.

Dan je dolazio kao kurjak.

Čovjek je bio usamljen u tom praskozorju. Usamljen i melanholičan.

Nalio je sebi jednu šljivu, pa drugu, treću, petu...

Vjetar je dunuo i zveckali su prozori. Njihale se vezene zavjese. Drvene podnice škripale. I čuo se šum koraka. Onda je pokucao neko. Neko ko trže Čovjeka iz razmišljanja. Iz razmišljanja o životu i o smrti. O realnom i nadrealnom. O ovozemaljskom i onostranom.

Čovjek podiže glavu.

Ispred njega je stajao Pisac.

Čovjek ga u prvi mah ne prepoznade. Ne prepoznade njegovu kosu, buljave oči i okruglo lice. Ne prepozade njegove široke pantalone i iznošeni sako. Ni torbu njegovu izlisanu ne prepoznade, masnu od čvaraka kupljenih na Kalinića pijaci.

Pisac sjede, naspram Čovjeka. Na krilo spusti torbu.

Pogledi im se sudariše.

Okno prozora udari u okvir i staklo se rasprsnu u parm-parčad.

Pisac!, sinu Čovjeku kroz glavu.

Pisac!, odjeknu u dvorištu, odskoči od kamenu kaldrmu i zari se u nebo.

A onda, utihnu. Utihnu i odjek, i vjetar, i zveckanje prozora. Stade njihnje vezenih zavjesa, smiriše se drvene podnice. Sve se utiša. Samo ostadoše pogledi Čovjeka i Pisca. Ispitivački. Začuđeni. Kao da nikada jedan pored drugog prošli nijesu.

Gledali su se i – ćutali.

Čovjeku se učinilo za Pisca da nije ni visok, ni nizak. Nego taman onoliki kolko treba da je Pisac koji je rođen u ovoj kući.

Pisac je gledao u Čovjeka i – ćutao. Ćutao o životu i o pisanju. O pisanju i o čitanju. I o jednoj Kajki.

Čovjek ne reče ništa. Samo nali Piscu čašu šljive. Znao je da je odličan rakij džija i to ga je radovalo. Nali mu jednu, drugu, treću, petu...

I sebi, tako.

Čovjek ugnu ramenima i pomisli:

Otkud ti?

Pogleda u Pisca i otpi gutljaj rakije.

Pisac ćutke ugnu ramenima. Kao da reče:

Eto.

Onda spusti pogled i maši se čašice.

Pa, dobro, pomisli sam za sebe Čovjek. Spusti pogled i nali još po jednu šljivovicu. *Neka si došao. Ovo je i tvoja kuća.*

Pisac ga je gledao, kao da hoće da kaže:

Pa, dobro.

Onda, obojica spustiše poglede.

U šašovcima i gredama Pišćeve kuće čuo se sipac. Tamo u ćošku prostorije, u kojoj su sjedjeli, pauk je pleo je mrežu. Poveliku, lepezastu, mrežu, koja je spajala dva zida. Kao da je spajao život i smrt. Čovjek i Pisac su, nagnuti jedan prema

drugom, takođe, pleli mreže. Svak svoju, od sopstvenih misli. I pili rakiju. Pili rakiju i – ćutali. Ćutali o svemu i svaćemu. Kako to samo znaju Čovjek i Pisac. Ćutali su o imanju i nemanju. O sreći i nesreći. I o Rinatu Kurmaševu. O njegovoj bolnoj improvizaciji na saksofonu, obojenoj u plavo i žuto.

Nagnuti nad čašama šljivovice, razmišljali su, tako, svak za sebe i – ćutali.

Čovjek bi katkad pogledao u Pisca.

Ćinilo mu se da bi ovaj povremeno išćilio, pretvorio se u siluetu i nestao, a onda bi se lagano vratio, tu naspram njega, i pio rakiju.

Čovjekov pogled bijaše zamućen. Što od rakije, što od ćestog Pišćevog nestajanja i vraćanja. I vrtjelo mu se u glavi.

Ali, obojica su bili zaokupljeni svojim mislima. Piscu je bio interesantan Čovjekov pogled. I način razmišljanja. Interesantno mu je bilo i to kako Čovjek ćuti. Kako vrti rakijsku ćašicu u rukama. Gledao ga je onako kako ljudi sa onog svijeta gledaju ljude na ovom svijetu.

Ništa drugo!

I ćovjek je razmišljao o Piscu.

Interesovalo ga je umije li da nećujno proće kroz zid, da otvara i zatvara vrata i prozore i pravi propuh, a da ga niko ne primijeti. Interesovalo ga je da li je Pisac, pošto je mrtav, sada samo duh i da li se moće *pretvori u suncokret*. Gledao ga je ispod oka. Gledao ga je onako kako ljudi sa ovog svijeta gledaju ljude na onom svijetu.

Ništa drugo!

Pauk u ćošku i dalje je neumorno pleo mrežu, koju će mu Čovjek, danas ili sjutra, zbrisati metlom. Sipac je neprestano strugao grede Pišćeve kuće. Padali su sitni opiljci po stolu nad kojim su bili nadvijeni Čovjek i Pisac.

Čovjek je razmišljao o onom, a Pisac o ovom svijetu

Čovjek će promijeniti svijet mrtvih, pomisli Pisac.

Pisac će promijeniti svijet živih, pomisli Čovjek.

„Neko će morati da ubije pse“.

„Gledaj kuda voziš, nervira me kad svako malo pogledaš u mene da nešto kažeš“.

„Pa majke mi nerviraš“. Nastavila je devojkica sa suvozačevog sedišta i nastavila: „Jel znaju mama i tata da dolazimo?“

Gledajući put ispred sebe i pomalo oklevajući, devojkica koja vozi rekla je: „Da. Mislim, ako su svesni da dolazimo.“

Tišina je nastupila u automobilu koji se kotrljao kroz sprženu ravniciu. Bio je kraj kraj leta i put je bio prazan.

„Žao mi je što nisam mogla da dođem na tvoj rođendan“ rekla je devojkica koja vozi i pogledala u mlađu sestru na suvozačevom sedištu. Plave oči mlađe sestre uhvatile su pogled starije sestre i ponovo su negodovale.

„Gledaj na put! Posle sto godina si naučila da voziš i sad si neustrašiva. Nemoj se zajebavati“.

„A nije, realno nema nikog ispred nas, nema nikog iza nas, bukvalno je pustinja.“

„Al' ti je auto krtija“.

„Ma daj! Znaš da sam zbog svega ovog i naučila da vozim. Jebote, ono, zamisli da moram da bežim i kao uspem da ukradem auto, da ga objem da uđem, al ne umem da ga vozim. Gradovi su najstrašniji.“

284 „Znam. Nama je bilo lakše, mi smo uspeli da se pomerimo iz grada čim je počelo. Ali, moram ti priznati da mi i dalje nije

prijatno što sam morala da naučim da pucam. Mada, bilo je zabavno sad kad sam uzela pravi pištolj. Mada...“

Sestrama se sreo pogled u retvorizoru. „Danas je baš sranje“ rekla je starija sestra koja vozi. „Baš je sranje, sranjavo.“

„Glupo ti nešto drnda auto. Šta se to čuje?“ pitala je mlađa sestra.

„Ma gde znam“.

„Nisi ga vozila na servis?“

„Ne, jer nisam uspela da dobijem broj.“

„Mi smo dobili broj ali dok smo došli na red, zatvorili su taj servis. Mislim da su dva radnika umrla, ne znam... Sad smo se opet prijavili, pa valjda će ovih dana da nam stigne termin. Jel se ne plašiš šta ćeš ako te zaustavi policija?“

„Ma muka mi je i od pandura i od pomisli na njih ali moram da vozim. Mislim, našla sam neki ilegalni servis, možda, nego što nikako da stignem da odem. Na jebenoj je Bežanijskoj kosi, a oni kako zatvaraju svako malo delove grada za auto saobraćaj baš mi bude cim. Ne znam, moram to da sredim. Gde ti je pištolj?“

„Tu je“ mlađa sestra je pokazala na torbu koju je držala u krilu. „Tvoj?“

„U rancu“.

„Jesi se čula sa Miom danas?“

„Ne“ odsečno je odgovorila starija sestra „Nema tamo dobar signal, jebeno ludim, videću kad se budem vraćala da probam da se provozam pored bolnice, ali ne mogu od vojnika da uđem. Mislim, javili bi mi da je neko sranje, valjda.“

„Jebote, žao mi je. Kako je bila kad ste se čule?“

„Pluća su joj bolje, mislim, možda i dođe kući uskoro, ne znam, mislim, a i znaš nju, ona je u fazonu kako je Njuša. Mačka joj je bitnija od njenog zdravlja, budala. Ko da ja ne umem da se brinem o mački.“

Mlađa sestra se nasmejala. Dodirnula je po ruci stariju sestru i rekla: „Pa s obzirom na to da ti je Njuša bežala više puta i nije čudo što je zabrinuta.“

„Ma marš i ti“ kroz osmeh je rekla starija sestra.

„Biće Mia OK.“

Sestrama se opet pogled susreo u unutrašnjem retrovizoru. Mlađa sestra je brzo povukla pogled i zabrinuto počela da traži nešto u tašni. Izvukla je propusnicu. „OK, ja imam pravo na izlaz do 9 večeras. Presekla sam se da je do 6. Prebacila sam se skroz.“

„Jebote, kako mi idu na kurac više s tim odokativnim lupanjem vremena. I meni je izlaz danas do 9 i imam onu propusnicu u slučaju nužde samo do bolnice ako Mia...“ Starija sestra nije završila rečenicu.

Nekoliko trenutaka je bila tišina u automobilu. Onoliko koliko je mogla da bude tišina jer je mlađa sestra panično prevrtala stvari u torbi.

„Jel dozvola kod tebe?“ Pitala je stariju sestru.

„Da. Ali, molim te ti je posle predaj u Opštinu. Kad završimo sve...“

„Da, dobro.“

„Pa mislim, meni nije usput, a ti ćeš morati tuda da prođeš, mislim, a i ja sam je vadila...“

„Pa nisam imala dozvolu kretanja tog dana, a i kuća je prepisana na tebe, pa si ti morala...“

Starija sestra je prekinula mlađu: „Sve je to OK, samo ti kažem da mi neće biti usput a moramo sutra da predamo.“

„Nisam mislila da ćemo doći u ovu situaciju.“

„Na šta misliš?“

„Pa na ovo sve. Na ovo sumanuto stanje i na ovo danas.“

„Znam. Mada, mi smo još i OK. Nenadu su svi mrtvi.“

„Znam, ali me ne teši to. Kako je Nenad?“

Starija sestra uzdahnula, slegnula ramenima i rekla: „Ma, užas. Mislim, i dalje ima posao, ali su im uzeli jednu sobu u stanu da bude centar za obuke prve pomoći za njihov blok. Mislim, jebi ga. I ne znam, nije uspeo da izvuče roditelje iz

bolnice pre nego što su umrli, pa ih nije ni video, a sad mu je i sestra bolesna. Mislim, rekla sam ti još kad smo se videle prošle nedelje da ga bukvalno boli uvo otkad mu je Petar umro. A svi su bili u fazonu, ma izvući će se, ima samo šest godina, biće to OK. Jebem ti, ne znam. A čale i keva su mu isto kao naši bili, ono bukvalno se osušili i kašljali krv i disali kroz ne znam, slamku. I ono, ludi što nije tražio dozvolu ranije jer nije uspeo da ih izvuče bez dozvole, a umrli su ko neki psi jebeni koje su šutirali.“

„Ti si pametno tražila dozvolu.“

„Pa znam, bilo mi je strašno da zamislim da ih tako pet dana drže u onoj zajedničkoj umiraonici, ili deset, ma i pet minuta. Mislim, ljudi zaslužuju dostojanstven kraj čak i u ovoj jebenoj situaciji.“

„U 4 ih dovoze?“

„Da.“

„Koliko je sad?“

Starija sestra je pogledala na sat: „3 i 15. OK, za pola sata smo tamo.“

Mlađa sestra je dodirnula tašnu u kojoj je bio pištolj. Uzdahnula je i zagledala se ispred sebe. Starija sestra je u preostalih pola sata vožnje povremeno opsovala taj čudni zvuk koji automobil ispušta, ali su ćutale preostalo vreme puta.

U 3 sata i 43 minuta automobil u kom su bile sestre, parkirao se ispred velike stare kuće. Kuće prepisane na stariju sestru. Vlasnicu kuće, time i odgovorno lice za stanare u njoj. Kada je zaustavila auto, starija sestra je uzdahnula i rekla mlađoj: „Zaštitno odelo je u gepeku. Ići će ti super uz tu tašnu“. Mlađa sestra se nasmejala i izašla iz automobila.

Nekoliko trenutaka kasnije, dve su prilike u zaštitnim odelima obrele se na kapiji. Kako su je otvorile, tako su se psi zatrčali prema njima. Prvo su režali ali su ih ubrzo prepoznali. Tri psa su počela da skaču po sestrama, ali one ih nisu dodirivale.

Čula se ubrzo rotacija službenog vozila. Vozilo se zaustavilo ispred kuće sestara.

Starija sestra je krenula da otvara kapiju a mlađa sestra je uzela pištolj iz torbe. Četiri osobe u zaštitnim odelima, ali onim vojnim, koja su izgledala skoro kao astornautska nosila su dvoje ljudi na ležaljka. Dve osobe na jednu ležaljku. Ako su na tome uopšte bili ljudi. Čuo se kašalj suvih prilika. Peta osoba, u odelu koje izgleda kao da štiti i od života, a ne samo od smrti, ali tih dana ništa nije štitilo od smrti, ušla je poslednja kroz kapiju i odmah zatražila da pogleda dozvolu. Starija sestra je pokazala dokument na kom je pisao da im DRŽAVA ZBOG NEMOGUĆNOSTI DOSTOJANSTVENE SMRTI U DRŽAVNOJ INSTITUCIJI NAMENJENOJ ZA OPORAVAK LICA ZARAŽENIH NOVIM VIRUSOM IZDAJE DOZVOLA ZA EUTANAZIJU. IZVRŠILAC EUTANAZIJE SU SESTRE MUNIĆ.

Pravni jezik je zatim bio surovo precizan, kakav moraju biti i meci sestara Munić koje će ispaliti u svoje roditelje, pravni jezik je zatim govorio da izvršiteljke moraju da pokažu lični dokument na uvid kako bi se utvrdilo da su to zaista one, navedeno je koje marke pištolja tačno poseduju, i oni moraju biti dati na uvid, sve sa dozvolom za korišćenje, navedeni su vreme i mesto izvršenja eutanazije, kada treba da se jave sada sa potpisanim papirom koje će im nakon izvršenja izdati lice koje ima moć da im izda taj papir u opštinu i da će tela njihovih roditelja biti u limenom kovčegu sahranjena na groblju predviđenom za žrtve novog virusa i da se ne preporučuje da posećuju grobnicu, kako sada stavri stoje, nikada. I da im počast odaju virtuelno, u trenucima kada Internet funkcioniše.

Nakon što je utvrđeno da su sva dokumenta u redu, starijoj sestri je rečeno gde da stane. Majka i otac, ili ono što je od njih ostalo, bili su na propisnoj razadaljini, na onoliko koliko je struka u tom trenutku smatrala da je bezbedno da ne dođe do kontaminacije nakon pucnja.

Bum. Jedan. Bum. Dva.

Godinu dana je bilo obavezno streljaštvo za sve građanje. Možda država nije mogla da zaštiti ali mogla da obezbedi da građani nauče da oduzimaju živote.

Ona glavna osoba u zaštitnom odelu dala je znak ekipi da je gotovo.

Starija sestra je odlično pucala. Neočekivano je otkrila taj talenat, i kad je nakon petog puta došla kući s obaveznog treninga rekla je Mii da naravno da je toliko baksuz da ume s oružjem. Šest meseci nakon toga, država je izglasala dozvolu. Dozvolom su članovi najuže porodice mogli da dostojanstveno isprate u smrt članove svoje porodice za koje više nije bilo mesta u bolnicama jer se neće oporaviti a zadržavaju krevet onima koje država može da leči.

Psi su mnogo lajali.

Starija sestra je uzela papir od glave osobe gde je bio dokaz da je eutanazija izvršena. Dodatak dozvoli nosio je naređenje. Ukoliko je pokojnik posedovao životinje i one isto su morale biti ubijene. Država ne želi besnila i nepotrebna umiranja od gladi. Starija se sestra okrenula ka mlađoj sestri i rekla: „Molim te, ubij pse.“

OSOBA X

Selma Hasanović

Ne pravim sebe junakinjom, kasno sam shvatila da je trebalo da budem slaba. Onda nije bilo vremena za prepuštanje slučaju, okolnosti nisu davale priliku. Kad mi rekoše: „Ti si jaka osoba“, odgovorih da nisam drugačije ni umela, ni mogla. Dakle, da li je odsustvo svesti o opasnosti isto što i snaga?

DIPLOMATIJA

Haris Ibrahimović

Pitali agu u Ramaznu: Jesi li mogao iftarit?

Aga im odgovara: jesam.

Zna aga šta ovo pitanje znači. Kaže: to je diplomatija.

Jesi li mogao iftarit? Zapravo znači: Da li si postio?

Ospice

Ovako je objasnio dermatologu: „Nakon što je i moja petnaesta knjiga prošla neopaženo, odlučio sam da ne pišem. Rukama sam ostao dosljedan, ali ne i mozgom. Stalno sam lovio neke detalje: oblik kamenčića na putu, ornament na nečijem šalu, opušak pored šine, notu žalosti u osmijehu prodavača mirisa, napola zgažen cvijet, oči koje gledaju unakrsno... Nisam pisao, ali vidite, sve moje ospice imaju takve oblike.“ Ljekar primiče lupu i pročita sa kože.

Psiholog

Ako dođete u Ulicu Kvadratića onog dana kad nakon nekog eksperimenta naš psiholog izlazi vani da uoči kako se istraživanje odrazilo na njegovo ponašanje, prepoznacete ga po tome što obučen u zeleni mantil u parku igra sa dječicom klikera, žmurke, preskakanje lastike, ili otima starijim damama kese s namirnicama da im pomogne da odnesu do željene adrese, na šta su one navikle i samo se smiješe njegovom uvrnutom načinu ljubavnosti, leži na klupi sa zelenom kapom preko lica, ponavlja jedan isti stih na francuskom ili jednu frazu, kaže da tako treba dok se ceo organizam ne nauči, zaliva cvijeće

ispred svih zgrada u ulici, stare komšije izvodi na kafu u restoran-baštu, ispred beskućnika stavi kesu s hranom, uvijek nasmijan i stalno nešto upisuje u bilježnicu. Eksperimentiše isključivo na sebi jer smatra da drugačije nije humano, a izlazi među svijet obično dva puta u sedmici. Jednom je radio eksperiment o granicama izdržljivosti samoće. Nije izlazio četiri mjeseca. Kada više nije mogao da izdrži, izašao je vani, zurio u prolaznike i opipavao im lica. Našli su ga pretućenog, a on je kroz osmijeh govorio: „Ljudi, ljudi.“

Spoj

U Donjecku, na jednom od mostova preko Kaljmijusa, zaustavio se mislilac, primakao se ogradi, gledao u rijeku i pomislio da je nekad neko isto to uradio i pomislio kako je neko prije njega tako stajao i pomislio da je baš kao njega nekog tu pitanje mučilo o tome kako je jednom tu naišao čovjek i pomislio da se slaganje njihovih prethodnika našlo samo u nazivu rijeke.

Digresija

Profesor Digresija je dobio takav nadimak jer njegovi dijalozi više liče na monologe u kojima od običnog pozdrava stigne do... Ipak je lakše prenijeti takav razgovor nego odrediti mjesto završetka.

„Dobar dan. Da je dobar, baš i nije, ali danas nemamo drugi. Daleko bilo da nemamo ni ovaj, ja baš razmišljam kako je ovim ljudima koji su umrli a meni eto još jedan dan. I umiranje je za ljude. Neko reče da je isto pjevati i umirati, a ja bih radije pjevao, to što sam danas promukao vi nećete zamjeriti. Kad smo već kod dana, znate li da je ovo prestupna godina, a meni te

godine bude mučno da brojim koliko vi imate jedinica, jer kad bih samo u depresiju pao, to bi značilo da ću duže bolovati ove godine. Dovoljno me boli vrat dok iščitam one vaše rukopise sa pismenih zadataka da bi svaka dodatna jedinica boli bila kobna po mene. Kad već sebe pomenuh, nisam vam pričao da su me predložili za direktora, ali sam odbio. Nemojte misliti da je to zbog straha jer se s prethodnim direktorima desilo ono što se desilo, nego iz principa da ostanem posvećen samo svom poslu. Ljudi treba da se nauče da gledaju svoga posla. Gledanje i nije toliko teško ako je život zanimljiv. Samo kad od vašeg života načinite zanimaciju, nećete imati potrebe da drugima držite svijeću. Znao sam, kad ranije nije bilo struje, svijeće su bile pravo blago. Sanjao sam da ću uspjeti da napravim neku svetiljku koja se neće istopiti, ali Edison me preduhitrio, mada tad sam bio mlad za slično otkiće, pa mu nisam zamerio što mi je ukrao san. Zaista postoje Lovci na snove, to sam čitao u jednoj knjizi. Neću da vam kažem u kojoj da biste vi pročitali sve knjige iz biblioteke dok ne dođete do tog podatka. E da, kad smo već kod podataka, jutros na radiju čujem vijest da je od jedne vrste pauna ostalo samo još tri ženke. U svijetu svakako ima više žena. Nekad mislim da je svijet pretrpan i pretijesan, a onda mi smetaju svi ti brojevi. Nek ustane broj 23 da odgovara.“

FANTOMSKA KOLA

Ana Miloš

Jutro je toliko obično da preti da se zamrzne u vremenu i prostoru i postoji doveka.

On se kreće usporeno, sve mu je teško i kao da dela kroz pihitije, iako je odavno budan, spreman da uđe u auto i ode na posao.

Torbu smešta na suvozačevo sedište, a sebe za volan. Pogleda u retrovizor jer često komšija koji se pored njega parkira zna da ga pomeri guzicom. Ogledalce je na mestu, zaštićeno fiberglasnom kutijom, ali ono što se zrcali u njemu natera čoveka da se okrene u sedištu i bolje osmotri prizor kroz zadnji prozor auta.

Nepoznati sivi automobil parkiran je tik uza zid, sa preke strane njegovih kola. Ne zna zašto tako dugo gleda u mašinu, ali najednom mu sva ona težina spada s ramena i vreme nanovo teče normalno.

Izađe iz kola, priđe automobilu i zagleda ga sa svih strana. Pogleda tablice, pa napravi belešku u mobilnom telefonu, prepisujući registraciju.

Vrati se u kola, upali motor i ubaci u rikverc, okrećući se i pridržavajući rukom za suvozačevo sedište, kako bi video kuda ide. Vodi računa o sva tri retrovizora, kao i o prozoru petih vrata, ali pored sve obazrivosti, pošto je parking mali, a on nenaviknut na auto viška, udara branikom o vozilo. Uplašiti se, skinu nogu s kvačila, auto se cimne i ugasi, pa opsuje, kresne

motor, pomeri kola unapred i ostavi ih da brekću u leru, izlazeći napolje. Čučne kraj branika i zagleda svoj, pa tuđ, shvatajući da štete nema. Za svaki slučaj, pređe jagodicama prstiju preko oba branika i kad se taktilno uveri da su mašine čitave, odskoči, vrati se u kola i još obazrivije se isparkira iz garaže.

Celog dana misli o autu koji se pojavio na parkingu. Vraćajući se s posla, razmišlja samo o tome da li će automobil i dalje da bude na istom mestu. Sladi se raznim scenerijima u kojima na različite načine upozorava vlasnika da je prekršio zakon jer taj parking je rezervisan isključivo za stanovnike zgrade!

Iznenadi se kad mu, na semaforu, musavo dete traži milostinju. Zatvara prozor i zaključava se unutar vozila, pa nastavlja da mozga o uljezu.

Parkira se na svoje mesto, zaključa auto, pa se, nameštajući torbu oko ramena, zagleda u auto viška. Obazre se za još nekim stanarem, ali niko ne izlazi na parking. Krupnim koracima priđe upadici i uhvati desni brisač. Ždrakne levo-desno, ali brzo otrese osećaj da radi nešto loše, pa podigne brisač i ostavi ga da štrči kao antena insekta. Zakorači unazad i osmotri ono što je uradio, diveći se tom gestu dobrih petnaest sekundi, pa se pokrene i uđe u zgradu, ali pre toga još jednom baci pogled na uspravljen brisač.

Ode kući, opere se, obuče majicu i trenerku, pa gleda televiziju, žvaćući podgrejanu hranu od juče. Misli još neko vreme o automobilu, dogovarajući se sam sobom da će, ako i sutra bude na parking, pozvati policiju. Takav plan mu se čini razuman, a njegov ishod će sigurno da reši problem, pa mirno nastavlja da odmara posle večere, šalta kanale i vežba pred spavanje.

Kiša lije tako da, iako je razdaljina od ulaza zgrade do njegovih kola svega sedam-osam metara, mora da otvori kišobran. Baratajući drškom, skupljajući se u samog sebe i gledajući u noge da slučajno ne zgazi u lokvu, tek kad uđe u auto primeti da je uljez i dalje na svom mestu.

Pali zadnji brisač, pa kad se od sfumata vozila pred njegovim očima ukaže čista slika mašine, udari s obe ruke o volan jer ga dodatno iznervira to što je neko spustio brisač.

Nervozan, usled slabe vidljivosti, nanovo udara branik o branik. Udar je jači i tup zvuk glasniji, ali ne izlazi da proveri štetu, već psuje, čekajući da se kapija podigne, pa odjuri u pljusak.

Opet žuri kući i jedva čeka da nešto preduzme protiv novopridošlog vozila, ali linija ljudi koji se tumbaju ulicama, dižu parole, skandiraju i prave buku sprečava ga u tome. Policajci su svuda unaokolo, pokazuju vozačima da sačekaju. On gleda kroz sve prozore i ne nazire kraj bujici demonstranata, pa se, uz pet-šest manevara, dosta znoja i dizanja ruku u znak izvinjavanja drugim kolima oko sebe, iskobelja iz sverastućeg čepa i uspe da, klackajući auto preko užeg pešačkog ostrva, pređe u drugu traku, pa se uz manje odlaganje vrati kući.

Kiša se pojača, pa odluči da ne ode na parking, već da, s druge strane zgrade, uđe u podzemnu garažu. Tri čelična stuba se uvuku u zemlju i propuste ga na kosu rampu, pa se spusti ispod zgrade i, uz stalnu škripu pneumatika po gumiranom podu, zaokrene k svom mestu. Umalo ne udari u automobil parkiran tamo. Čim ga kratki nalet panike prođe, shvati da se na njegovo mesto parkirao niko drugi do neprijateljski uskok.

Nemoćan, raspali po sireni i dugo trubi, iako je odmah video da u kolima nema nikog. Buka stvori kratki eho, a kad se larma i uzlupano srce smire, pogleda po slabo osvetljenom parkiralištu i vidi da je sam.

Parkira se na mesto pored svog (samo su još jedna kola bila u garaži), pa izvadi blokče i hemijsku olovku iz kasete i nažvrlja poruku. Stavi cedulju ispod jednog brisača, a drugi opet uspravi. Zapuca prema liftu, ali onda se seti da nije uradio baš sve što može, pa se vrati do tuđina i podigne mu i zadnji brisač. Najradije bi polomio staklo, otkinuo brisač ili izbušio gume, ali se odlučuje za mirnije rešenje: prilazi vozačevom

retrovizoru i sklapa ga, pa zatim to isto radi i sa suvozačkim. Pomalo smiren, ali i dalje razbešnjen, vraća se liftu, penje se na drugi sprat i nestaje u stanu.

Nije mu ni do čega. Knjiga koju je čitao čini mu se strana, ne može da se seti ni o čemu je, a kamoli dokle je stigao. Televizija ne nudi zadovoljavajuć program. Frižider je krcat, ali nijedna namirnica mu ne bi popunila stomak. Pogled s terase nikad nije bio širok i lep, ali sad se čini da ni ne postoji, kao da je neko ceo stan stavio u metalnu kutiju.

Sve što bi želeo je da se reši automobila u garaži. Pomisao na kola koja su parkirana tamo gde im nije mesto toliko ga uznemirava da kratko meditira, a onda pravi čaj od kamilice. Pošto ništa od toga ne pomogne, odluči se da pozove policiju. Dugo je na čekanju, prespajaju njegov poziv s jednog odeljenja na drugo, a kad, konačno, dobije osobu koja je nadležna za takve slučajeve, usledi antiklimaktičan odgovor: pošto je u garaži, ne mogu da ga pakuje „paukom“, ali mogu da napišu kaznu.

- Ali ta kola su parkirana tu već dva dana.
 - Razumem. Ali mi ne možemo da napišemo kaznu u prošlosti.
 - Molim?
 - Saobraćajac može da napiše kaznu samo za danas.
 - A šta ako i sutra bude tu?
 - Onda možete ponovo da zovete.
- Pobeđen, vrišti: I dokle tako da zovem?!
- Dokle god hoćete.

Prekine vezu pritiskajući crveni kružić na ekranu mobilnog, a onda palcem jako stisne to mesto, želeći da prepolovi telefon.

Automobil ostaje parkiran. Ponekad je u podzemnoj garaži, ponekad na parking, češće je smešten van parking mesta stanara, ali katkad zna da se pojavi i na rezervisanom prostoru što ga, bilo to mesto njegovo ili ne, ljuti toliko da uzima lekove za smirenje.

Komšiluk ubrzo odustaje od automobila. Nikome ne smeta previše, a mrzi ih da se bave tim „problemčićem“, kako je

rekla jedna komšinica, pa je ubrzo opet sam pred vozilom, svakodnevno gubeći živce zbog njega.

Kiša nanovo lije i on nevoljno silazi do parkinga, širi kišobran i oprezno, na prstima, gazi po mokrom betonu. Ne gleda prema uljezu, ali krajičkom oka zapaža nešto neuobičajeno. Mozak mu to registruje kao abnormalnost u ustaljenoj slici parkinga, pa ipak pogleda u stranu, a onda se i ceo okrene prema praznoj površini parkirališta, tamo gde je već mesecima stajao tuđin. Obraduje se, ali skoro u istom trenutku se smiri: verovatno je zbog kiše parkiran u garaži.

Uđe u automobil i startuje motor, ali ga brzo ugasi. Razmisli kratko, tapkajući prstima po butinama, pa izleti iz kola i potrči prema zgradi.

Ne čeka lift već se, pridržavajući se za gelender, spušta stepenicama, preskačući po dve-tri istovremeno.

Dotrčava do sredine garaže i tu stane, kezeći se od uha do uha: upadica je nestao.

Kisnući još više, vrati se do automobila, startuje ga i potera vozilo kroz kapiju, ravno do firme.

Sve pred njim se odvija kao da je deo njegove zamisli: svaki semafor pali se baš kad on naiđe; saobraćajna gužva se raščisti čim on zađe u ulicu; parking pored firme čuva mesto za njega; kiša prestaje i pojavljuju se prvi zraci sunca.

Korača prema zgradi u kojoj radi, duboko udiše glineni miris i sve vreme gleda iznad sebe u nebesku širinu, a onda se naglo sve uspori; teško hoda i vazduh oko njega prerasta u svinjski žele, kao da vreme i prostor usporavaju i zauvek ostaju baš na tom mestu.

JEDNOSTAVAN KOLAČ S JABUKAMA

Filip Grujić

Eržika je celog života bila zaljubljena u mog dedu. Mrzela je svaku njegovu ženu (osim prve), a moj deda je rano ostao udovac. Svakoj je nalazila mane.

„Ne hrani te ova tvoja, pa dolaziš kod mene...“, govorila je mom dedi kad bi došao kod nje na ručak.

Jedne zime se, tako, moj deda ugojio bar deset kila zato što je svaki dan dolazio na mađarsku kuhinju.

Ali, da vratim priču par godina unazad.

Eržika je zapravo Eržebet, ali u dokumentima je Jelisaveta. Nikad nije imala dece, mislim da je problem bio fizičke prirode. Zbog toga se i razvela od muža.

Uvek je bila jača, punija, jedra, sve do smrti. Tad se smanjila do neprepoznatljivosti.

U našu porodicu je ušla sredinom šezdesetih. Zajedno sa mojim dedom je radila u Vunizolu (današnji Knauf Insulation, a nekadašnja Fabrika kamenih proizvoda – 25 maj). Bila je sekretarica, gadne naravi. Umela je da se posvađa s bilo kim oko sitnice; poput kašičice za kafu.

Uporedo s radom u firmi, čuvala je moju majku kad je bila mala.

Kasnije je otišla u penziju, ali je nastavila da čuva i naredne generacije, u koje spadam i ja.

„Vi ste kao moja deca...“, govorila je, budući da nije imala svoju.

Znao sam, ukoliko su njene papuče i dalje ispod radijatora, znači da se samo naljutila na Marinu zbog nečeg (ko bi toga više mogao da se seti), ali da nije zauvek otišla.

Jednom više nije bilo papuča. Mislili smo da se zbog nečeg naljutila, ali se ukočila i u tom položaju ostala; sve dok nije sasvim nestala.

Od kad sam se rodio, znam da je Eržika celog života zaljubljena u mog dedu. To se moglo videti samo kroz sitne primere. Stalno ga je ismevala. Gledala ga je dok jede – kako to jedeš, kao jurišnik? Jednom je moj deda konstatovao da je Eržika ješna.

„Oboje smo pojeli po četiri tanjira...“, rekao je, zadovoljno.

Mislim da je to bio i jedan od razloga zašto nikad nisu bili zajedno.

Ali ona nije govorila o tome, niti je moj deda govorio o tome. Jednostavno, o tome su govorili drugi.

Sve što je na kraju ostalo od neuzvraćene ljubavi je bila naša poslednja poseta Eržiki u Slavonskom brodu, gde je bila kod sestre na čuvanju.

Sestra nam je poslužila supu sa knedlama, pohovano pileće meso, kuvanu šargarepu i sos od mirođije. To nam je Eržika uvek kuvala i sestra je to znala. Vidi ko ti je došao iz Novog Sada, rekla joj je sestra, ali Eržika nije bila raspoložena, celo telo je bolelo, nije mogla da jede. Pokušali smo da joj pričamo šta radimo; moj brat se trudio da joj objasni da hoće da upiše muzičku školu, moja majka se trudila da joj priča o mom životu u Beogradu, deda je pričao sa sestrom o stanju na putevima, a ja sam sedeo pored i smeškao se – šta drugo?

Za dezert smo dobili jednostavne kolače od jabuka sa vanil šećerom u prahu; oni su mi bili dobro poznati. Kroz celo odrastanje sam dobijao tri reda tih kolača u plastičnoj kutiji sa crvenim poklopcem i žutom gumicom.

Eržika se najzad odobrovoljila, lekovi su počeli da joj deluju i rešila je da pojede i ona jedan kolač. Polako, griz po griz.

Sestra joj je isekla i stavila tanjir ispred nje. Zagrcnula se prvi put. Svi smo gledali u nju dok je pokušavala da uživa u slatkišu. Zagrcnula se drugi put.

„Je l' ona sme to da jede? Neće se ugušiti?“, pitao je moj deda Eržikinu sestru.

Pogledao sam u Eržiku, sklonila je tanjir i rekla da više nije gladna. Gledala je u mog dedu. Bilo je sramota.

TRI ZLATNIKA *Dalila Pramenković*

Na maloj uzbrdici, opasano drvenim tarabama i oštrom žicom zatnutom za kolje, Avdovo je veliko imanje.

U avliji, pokraj vrata, rascvjetale su ruže čije je sjeme Avdo donio iz Stambola. Od ruža bi Avdovica pravila sok i njime služila samo važne goste. One ostale, među kojima su i komšije, služila bi samo šerbetom.

Mlade hanume bi čežnjivo gledale tu ružu i zamišljale je u svojim baštama, no Avdovica nijednoj nije htjela dati sjeme.

Ta je ruža mirisala toliko opojno, da bi komšijska djeca namjerno šutala loptu u Avdovu avliju, ne bi li u nju ušla i zadržala se malo više tu pokraj ruže, mirišući taj nesvakidašnji miris, koji ih je na neki čudan način privlačio. No, imala je ruža i jednu čudnu osobinu: njeno je cvjetanje i njena ljepota trajala vrlo kratko, petnaestak dana. Nakon toga bi sva istrulila i širila toliko neprijatan miris da je Avdovica morala svako jutro da poliva ono što je nekada bilo cvijeće lavorima vode, ne bi li otjerala smrad, a kada bi je ko pitao gdje nestaše ruže, govorila bi da ih je sama sve pobrala.

U ovome bihorskome selu, kada god bi se sijela pravila i na posetcima okupljalo, glavnu je riječ vodio Avdo, i to se odavno znalo. Ko najviše imetka ima, pa taj najviše i zna, mada bi se, počesto, neko osmelio da pomisli kako ono što on priča nije ništa drugačije, niti pametnije od onoga što ostali pričaju. Čak bi se ponekome učinilo da se drugi razumiju bolje od Avda u

neke poslove, no tu bi misao svako ubrzo u sebi ugasio gledajući Avdove skute od skupocjene čohi iz Stambola. Avdova se priča sastojala uglavnom od toga što bi najprije pričao o vremenu, a kasnije bi pričao o svojoj rasnoj stoci i jakim sinovima, o ženi dobra roda i o svome imetku velikome. On je očito uživao dok bi pričao o svemu tome, no to nikome, sem njemu, nije bilo zanimljivo, ali su uprkos tome, svi to slušali u tišini i klimali glavom, sem Feriza. Tako je Avdo volio mnogo puta da priča i što jest', i što nije, da se hvali prevelikom snagom svojom, a svi su znali: da je kad krenuo da se sa kim rva, i dijete bi ga pobjedilo i to je bilo vidljivo, no narod bi na njegove samopohvale samo ćutao, a Feriz bi mu rekao: „Tako ti Boga, ćuti, Avdo. Da te puhnem, oborio bih te.“

Avdo je među svojom stokom imao i dva rasna vola kojima se ponosio baš kao što se mladoženja ponosi lijepom nevjestom okićenom zlatom. Volio je da na posijelima o njima priča, a ponajviše se hvalio time što mu niko ništa nije smio ukrasti, jer, kako je govorio, njegovim sinovima ništa ne bi moglo umaći, pa ni muha ne bi mogla pokraj stoke da proleti, samo ako bi se njima tako prohtjelo. Na takva bi se poređenja Feriz ismijao dobro, tako sam sa sobom.

Feriz je bio obični čobanin. Siromah. Mršav i u neuglednoj odjeći. Ali nikad specijalno nije uvažavao bogate, niti ugledne. Za njega to nije bila informacija zbog koje neko zaslužuje drukčiji stisak ruke pri rukovanju, ni drukčiji tretman u razgovoru. Mrzio je laž. Pogotovo u ponašanju.

Baš u toj silnoj, gizdavoj Avdovoj priči o kući njegovoj i volovima njegovim i sinovima hrlosnim i ženi dobra roda, i svemu njegovome, jer o drugome on nije znao pričati, prekide ga Feriz koji usputno i neobavezno promrmlja: „Vala ću ti ja te volove ukrast', to da znaš.“ Avdo se na to glasno nasmija, uzdignute brade, i reče: „De jadan, de. Ti kad bi uspio volove da mi ukradeš, a ja bih te još častio sa tri zlatnika. Pokraj moja

dva sina što ih čuvaju, još se nije rodio taj ko će ih ukrasti. E baš bi tri zlatnika častio, beli!“, smeškao se Avdo, ponosito.

„Dobro“, samo je neobavezno odgovorio Feriz.

Sljedećih nekoliko dana, Feriz je iz daljine posmatrao kako Avdovi sinovi izgone stoku i gdje je vode da pase. Primjetio je da volovi uvijek idu prvi, a nakon njih ostala stoka, i na kraju kolone sinovi. Lahko je Feriz sljedećega dana, sakrivši se ispod brda, čim su naišli volovi, njih uhvatio za rogove i konopcem zavezao za drvo ispod brda, dok su Avdovi sinovi išli za stadom i uopšte nisu vidjeli početak jer je kolona stoke bila dugačka. Nejse, odveo Feriz volove kući, tražio ženi komad hljeba da ima za puta i ne čekajući krenuo u Berane na pijacu, gdje je namjerao da ih proda. Već je Feriz stigao na pola puta, kad su Avdovi sinovi primjetili da im volova nema. „Drž', ne da', nestaše nam volovi, futo“, trčali su sinovi Avdovi po šumi i tražili ih bezuspješno na sve strane. Najzad su se vratili kući, a Avdo se držao za glavu na primljenu vijest, te se odmah popeo na svoga konja sedlenika i zaputio Ferizovoj kući. Usput je, od ljutina, sam sebi u bradu mrmljao ko mu volove ukrade i sekirao se kako će sad pred ljude od sramote. Kad stiže kod kuće Ferizove, Ferizovica ga obavijesti da Feriz nije tu i da je otišao poslom na pijacu u Berane. Kojom je brzinom otišao Avdo na tome svome konju, znala su jedna užarena konjska kopita. Ali Feriz je bio dobro odmakao. Najzad, blizu Berana, sreo je Feriza kako se iz Berana vraća, a volova nigdje. „Šta učine to, futo? Će su mi volovi?“, samo što ne pomahnita Avdo.

„E vala, prodao ih“, reče Feriz nezainteresovano. „Ada kako ih crno prodao, ugursuze jedan? Pa ko bi te ubio, ne bi te na vrat im' o. Trči, vr'ci se tamo, vraćaj mi volove, nek ti vrate pare“, ubrzano je i ljutito govorio Avdo. „Vala, ja sad da stignem ne mogu, odmakao sam dosta, jedino ako ćeš toga konja da mi daš, pa s njim da odem, možda ću i stignut'.“ I dade mu Avdo konja i osta da čeka Feriza da se vrati, a sve je

u krug šetao tuda, crven od ljutina. U međuvremenu, Feriz je novac od prodaje volova ostavio u vakufskoj kuhinji koju je ugledao na putu do pijace. Ne prođe malo, stiže Feriz na pijacu na konju sedleniku, a konj sem takav, okupili se oni ljudi oko njega, pa ga merkaju i pitaju Feriza da li je na prodaju. „Vala jes“, reče Feriz, „tri zlatnika vam je on.“ „E čuš! Ovakav konj, a tri zlatnika!“, reče jedan od njih i kupi konja sedlenika za tri zlatnika, ne mogavši da vjeruje kakva ga je to luda sreća našla.

Krenu Feriz zviždučkajući putem da se vraća ka Avdu i najzad ga i nađe tu gdje ga je ostavio. Gleda Avdo Feriza, trlja oči, a da vjeruje ne može. Nit' gdje ima volova, nit' konja mu sedlenika, samo sami Feriz, zlo ga ne ubilo, a iz džepa njegova virila je uvehla ruža, koju, kad Avdo vidje, nešto ga secnu po stomaku, a nije znao zašto.

Vidi on šta ga je snašlo, al' opet traži slamke nade da se za njih uhvati: možda volovi i konj idu za njim, možda će sad izbiti, možda, možda... nadao se Avdo, tek, sve mu misli raspršio Feriz jednom rečenicom: „Prodao sam ti konja za tri zlatnika.“

„Ada kako ga prodao, Ferize, aman ti činim?“, gledao je Avdo, bespomoćno, razgoračenih očiju, a od bijesa kiptio, tek skratio mu Feriz lahko: „Za tri zlatnika. Sad mi ništa više ne duguješ.“

POPUT PRAHA

Martina Milosavljević

A znate ono kada se družite sa nekim godinama, i onda te osobe jednostavno nestanu poput praha? Kao da ni jednog, jedinog trenutka nisu ni bile tu. Te osobe su unele svetlost u svaki deo vašeg života. Svetlost se polako izgubila. Tama, mrak i sivilo su nadvladale vaše misli. Kako? Zašto? Zbog čega? I ne, ne postoji odgovor na to pitanje. Ne tražite ga! Boli? Ne treba da vas boli! Oni koji su vredni vaše pažnje su ostali. Nekim osobama ne treba davati drugu šansu. Papir koji se jednom zgužva, iscepa i baci na pod, više se nikada ne može vratiti u onom glatkom i prvobitnom obliku. Pazite kome verujete. Vaše vreme je dragoceno. Čuvajte ga za posebne ljude. Znate taj osećaj? I ja, vrlo dobro.

KAKTUSI

Aleksandar Čotrić

- On voli da se druži sa svojim čitaocima. Najviše vremena provodi sa ženom i decom.
- Pesnik koga bole sve rane naroda, nije zdrav.
- Naši najpoznatiji pisci nikako da izađu iz anonimnosti.
- Pere svoju biografiju. Piše autobiografiju.
- Moje knjige idu kao alva, koju, kao što je poznato, danas niko ne kupuje.
- Odmah sam objavio sabrana dela, da se nešto ne bi izgubilo.
- Lako je naći sponzora za knjigu. Dovoljno je da imate duge noge, velike grudi i plavu kosu.
- Taj klasik piše tešku literaturu, pa se njegove knjige prodaju na kilogram.
- Moje knjige nemaju pogovor, jer recenzenti posle čitanja ostaju bez reči.
- Gledao sam pozorišni komad. Celu predstavu nisam mogao.

- Komedija zabune je kada se gledaoci smeju ozbiljnom dramskom tekstu.
- Ne pratim zbivanja u našoj kulturi, jer sam apolitičan.
- Pozorišna premijera je uspela. Najzapaženiju ulogu ostvarili su oni koji su glumili publiku.
- Kad nema dvorskih luda, mogu da posluže i dvorski pisci.
- U našem književnom životu su zamenjene uloge: pisci kritikuju kritičare!
- Napravio je štamparsku grešku. Štampao je knjigu.
- Neki autori misle da su ozbiljni pisci, zato što nisu duhoviti.
- On se druži s knjigom, a neki sumnjaju da tu ima i nešto više.
- Knjiga mi je najbolji drug. Zato je nikada neću izdati.
- On je hrabar pisac. Takvo smeće od knjiga, malo ko bi se usudio da objavi.
- Njemu ne smem da poklonim svoju knjigu. On čita.
- Pronašao sam sponzora za knjigu satire. Jedinu uslov je da se ime njegove firme nigde ne pominje.
- Prijatno ste me iznenadili nagradom za satiru, jer ja satiru niti čitam, niti pišem.
- Opravdao sam status člana udruženja književnika. Redovno plaćam članarinu.

- Kako da srpskim piscima otvaramo spomen-kuće, kada ih za života nisu imali?
- Pošto sam dobio nacionalnu penziju, nastojaću da je opravdam.
- Nacionalna penzija koju sam dobio kao književnik, prilika je da za mene saznaju i čitaoci.
- Bavi se kriminalcima, a nije policajac. Bavi se ludacima, a nije psihijatar. Bavi se političarima, a nije analitičar. To je satiričar!
- Smešno je kakve argumente satiričari iznose protiv vlasti.
- Satiričar se koristio hiperbolama, pa će mu zato i kazna biti preuveličana.
- Aforizam je tona težine u pakovanju od jednog grama.
- Aforizam je ono što bi svako od nas mogao da kaže. Kada bi imao talenta, duhovitosti i hrabrosti.
- Dobar aforizam može da razume svako, ali ne može da napiše svako.
- Rad na jednom aforizmu bio je vrlo zahtevan, pa su ga potpisala četvorica autora.
- Porast broja pisaca srazmeran je smanjenju broja čitalaca.
- Tog postmodernistu su preveli na strane jezike jer je njegov roman na srpskom jeziku potpuno nerazumljiv.
- Zašto pišem kratke priče? Duga je to priča.

- Idem stopama Crnjanskog. Napisao sam aforizam o Londonu.
- Kada sam saznao da su uveli cenzuru, ostao sam bez reči.
- Rukopisi se ne vraćaju. A često se ne vraćaju ni autori.
- Knjiga je konačno ugledala svetlo dana. Na lomači.
- Pisac će posle objavljivanja inkriminisane knjige moći besplatno da živi - barem nekoliko godina.
- Neprijatelj nas napada mučki, u knjigama. Zna da mi ništa ne čitamo.
- Mi smo knjigu shvatili kao neprijateljski akt, jer delo može različito da se tumači.
- Zaslužnom piscu nagrada će biti ublažena.
- Šest pisaca traže čitaoca.

KRENULI SU PO SENTU

*

Dejan Vukićević, 1965

*

Marjana Đukić, 1970

*

Sóror Mariana Alcoforado, 1640–1723

Nebojša Bradić, 1956

Ibrahim Kalin, 1971

Saša Radojčić, 1963

Sead Šabotić, 1994

*

Džan Judžel, 1926–1999

Erol Tufan, 1959

Danil Fajzov, 1978

Đoko Zdravevski, 1985

*

Dragan J. Ristić, 1948

Božidar Vasiljević, 1951

Almir Zalihić, 1960

Milorad Pejić, 1960

Rade Tanasijević, 1962

Darko Daničić, 1961

Miroslav Kirin, 1965

Hana Gadomski, 1967

Dragana Danilović, 1969

Petar Miloradović, 1970

Dragan Ognjanović, 1972

Nenad Jovanović, 1973

Marijana Jovelić, 1974

Danijela Jovanović, 1975

Ivan Lalović, 1975

Igor Borozan, 1977

Stanka Rađenović-Stanojević, 1977

Sladan Milošević, 1978

Aida Šečić Nezirević, 1978

Ivan Despotović, 1978

Nikola Živanović, 1979

Radoman Čečović, 1979

Svetlana Kalezić-Radonjić, 1980

Tanja Bakić, 1981

Melida Travančić, 1985

Birsena Džanković, 1988

Tijana Sladoje, 1989

Milica Milenković, 1989

Marko Kragović, 1990

Safija Vehabović, Parganlija 1990

Ajtena Dreković, 1991

Selma Asotić, 1992

Martina Ilić, 1992

Uroš Ristanović, 1994

Melisa Hećo, 1995

Aida Camović, 1995

Haris Plojović, 1996

Kosta Kosovac, 1997

Marija Maljević, 1998

Kamaronii, 2000

Amar Ličina, 2001

Amra Kamberovi, 2001

Belma Husović, 2002

Merisa Misirlić, 2003

Ajla Mrguda, 2003

Hazir Župljanin, 2004
Željana Košanin, 2004

*

Vasa Pavković, 1953
Zoran R. Tomić, 1956
Seida Beganović, 1961
Rizo Kolašinac, 1960–1990
Slavoljub Marković, 1962
Snežana Milojević, 1969
Kemal Musić, 1972
Ljiljana Ćuk, 1982
Selma Hasanović, 1982
Haris Ibrahimović, 1989
Amela Halilović, 1990
Ana Miloš, 1992
Filip Grujić, 1995
Dalila Pramenković, 1999
Martina Milosavljević, 2002

*

Aleksandar Čotrić, 1966

SENT

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST, UMJETNOST I KULTURU

Broj 61–63 Godina XXII Novi Pazar, 2022.
Prvi broj časopisa objavljen je 27. decembra 2001.

Osnivač i glavni urednik Enes Halilović
Grafička oprema Milojko Milićević
Lektura Elma Halilović

Izdavač Građanski forum
Novi Pazar, Kej 37. sandžačke divizije A/19
Poštanski fah: 130

Štampa Grafikart, Novi Pazar

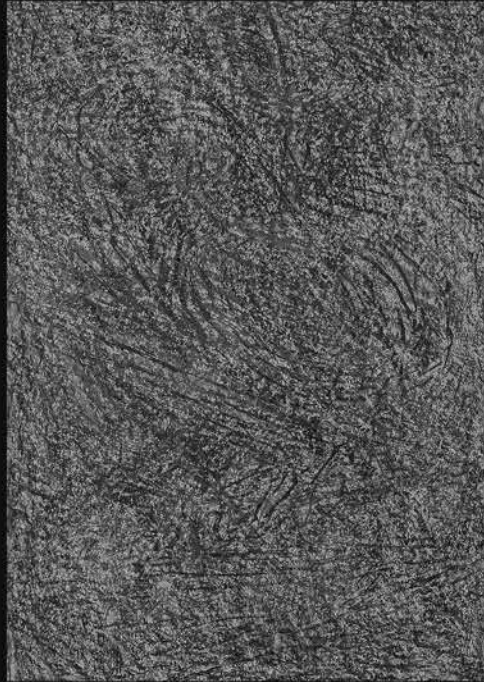
ISSN 1452-970X

Stavovi autora nisu nužno i stavovi redakcije

**Izdavanje ove publikacije podržalo je
Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije**

SENT

ISSN 1452-970X